

**Bidrag**  
 til en historisk = politisk Betragtning  
 af de agrariske Grundforhold i Staterne,  
 i gamle og nyere Tider.

(Slutning.)

**13.**

Det vestromerske Riges Undergang var ogsaa den gamle Verdens. Men intet Stort og Mægtigt i Historien gaaer under pludseligt, eller i en Virkning af Diebliffet. Der var flere end eet Aarhundredes Overgang fra Hedenskabets Verden til Christendommens, og et Slags Skygge af den første levede desuden endnu giennem en heel Række af Aarhundreder i det byzantinske eller østromerske Rige. Det var et kummerligt, vegeterende, men sejt, længe udholdende Liv; og hvad Staten angaaer, saa forklarer dens Varighed sig deels ved dens Beliggenhed og geographiske Forhold; deels deraf, at det byzantinske Hof, hvor svagt, umandigt, uvirksomt det i øvrigt i mange Henseender viser sig, i det mindste forstod, ved et Slags diplomatisk Kunst at holde de synkende Levinger af Statens Kræfter sammen, og derved at forsvare dens Existens til det Yderste. Denne ved en langvarig Alderdomsvaghed hændende Overgangstat — der paa engang blev som et tredobbelt Mellemed, imellem det romerske Monarkie og Europas nyere Statsdaanelse; imellem den asiatiske og den

europæiske Verden; imellem den gammelgræske Kultur og Videnskabers og Konsters Gienfødselse — for en stor Deel ved Forplantning af græsk Literatur fra Constantinopel til Italien — den byzantinske Stat, der allerede begyndte at blive en ved Kunst sammenholdt Ruin, da det nyere Europa, det christelige Monarkie med Frankernes Carl aabnede sin Bane: den lade vi her ligge til Side. Den nærmere Overgang til Europas Middealder gaaer fra de romerske Provindser i Italien, i Gallien, Britanien og Spanien til de nye politiske og folkelige Organismer; og disse opstode ved Blandingen af de fremtøgende germaniske Stammers Nationalitet og kraftige Naahed med en Mængde overblevne romerske sociale og politiske Institutioner, ved hvilke mange Grundtræk af en tilkommende Civilisation og Statsindretning meddeleste de indvandrende Barbarer.

Jeg vil blot nævne een Omstændighed, som her maatte være af uberegnelig Indflydelse. Man veed, at baade Germaner og Skandinaver kunne betragtes som halve Romader. Stæder kendte de ikke; i det høieste Landsbyer, Samlinger af Huse og Hytter, som forenede en Menighed i et vist communalt Samsfund, og hvis store Overdrev og Skove, endnu Aarhundreder efter Christendommens Indførelse, vedbleve at give en saadan Bymenighed rigelig Udgang til Fællesjord, Brændsel i Skoven, Græsgang for Dvæget, Oldengang for Sviin — som jo endogsaa i Danmark, lige til det 16de og 17de Aarhundrede, vedblev at være en staaende Artikel i Jordebøger og Landgilde-Matrisler. — De germaniske Folkesfærer, der oversvømmede Italien, Spanien og andre romerske Lande, fandt derimod disse fulde af Stæder, med romersk Municipalindretning, med et ordnet Skattesystem og en efterhaanden udbredt Landboforfattning, hvis Forhold, med Hensyn til Jordbruget og dets Fordeling, vel ikke ere os tilstrækkelig

bekjendte, fordi Retsdocumenter fra hiin Tid savnes; men hvorom vi dog vide, at de (i Italien, og uden Tvivl i flere af Roms europæiske Provindser) allerede havde, ikke blot grundlagt, men for en stor Deel udviklet Overgangen fra den personlige Trællestaud til en, under noget bedre Retsvilkkaar levende Stand af Bornede — afhængige Dyrkere af en Jorddrots Grund, imod en bestemt aarlig Afgift.

Alt dette kunde ikke blive uden Virkning paa Barbarerne, eller de germaniske Folkestammer, som først, efter længe vedvarende Grændsekrige og kjohte Fredsslutninger, skareviis vare optagne som Leietropper i det vestromerske Keiserdommes Krigshære; som længere hen benyttede dette Forhold til at trænge sig ind i Italien, og tilsidst optraadte her, i Belgien og i Gallien som Erobrere. Herved er dog at mærke, at deres begyndende politiske Udvikling og Statsdannelse vel oprindelig var bygget paa Erobring; men det var ikke, saaledes som hos Romerne, en egen, erobrende Organisation, der fortsatte sig efter et consequent System fra een Slægt til de efterfølgende. Germanerne kunde ikke forplante deres nationale Forfatning i sin oprindelige Reenhed, og uberørt af al fremmed Indvirkning, til de romerske Provindser, som de efterhaanden underkastede sig. De foresandt, efter en kortere eller længere Erobringskrig, et opdyrket, frugtbart, om endog tildeels under Romerstatens sørgelige Forsald udtømt og affolket Land, som de toge i Besiddelse, og hvis Indbyggere under forskellige Vilkkaar maatte blive afhængige af Sciervinderne; enten som skatkyldige Bornede, eller ved Delinger af Grundeigendommen. Saaledes antage Nogle, at det er skeet i Gallien; eller at Indbyggerne her, ved indgaaede Foreninger, have indrømmet de erobrende Franker en Deel af Landet. Det er i det mindste afgjort, at disse, som den mindst talrige Deel, baade her og i Italien, maa have blandet sig saaledes med

de tidligere Indbyggere, og tabt sig iblandt disse, at efter nogle Aarhundreder var der intet Spor tilbage af Erobrernes Sprog<sup>126)</sup> — naar man ikke vil regne de tydske Døbenavne, som endnu ved Begyndelsen af det 9de Aarhundrede vare meget almindelige hos Almuen i den nordlige eller mellemste Deel af Frankrige. — Underledes er det gaaet med Love, Institutioner, Statsforfatning og Landbosforhold i de af germaniske Folkesæd indtagne og bebyggede Lande. En stor Deel af den fra Romerne stammende Grundform i Stadsvesenet, i Municipalsforfatningen, i den skrevne Lovgivning og dens Udøvelse ved Retten, vedligeholdt sig; men ved Siden heraf gjorde germaniske Love og Retsforfatning sig gieldende, saalænge Erobrerne endnu i større Folkemasser kunde holde sig mere selvstændigt adskilte fra Landenes oprindelige Indbyggere. Af den efterhaanden udviklede Sammenstøbning af de dobbelte Elementer, med Civilisation, Blødgørelse og moralsk Forbedrelse paa den romaniske Side, med Barbarie, Raahed og Kraft paa den germaniske, har Overgangen fra Hedenstidens gamle Tid til Christendommens Middelalder dannet sig<sup>127)</sup>.

<sup>126)</sup> I Frankrige er aldrig opdaget et eneste Diplom i det frankiske Sprog; naar man ikke vil regne den bekendte Oversættelse af Forslaget i Verdun fra 843; endstiondt man har frankiske Diplomer i det latinske Sprog fra det 5te Aarh. I Tydskland selv anvendtes Sproget neppe før i anden Halvd. af det 12te Aarh., hvorimod Angelsaxerne vare det Folk i Europa, der tidligst brugte Landets Sprog i Retsacter og Diplomer (fra 1ste Halvd. af niende Aarh.)

<sup>127)</sup> Man kender den især i tidligere Tid, indtil vore Dage førte, jævnlig paa ny optagne Strid om de gamle tydske og germanisk-nordiske Folkstammers Culturstand. Tacitus (der selv i det Hele mere skildrer og beretter, end berømmer eller dømmer) har i mere end eet Aarhundrede tiend til Grundvold for dem, som tillægge Germanerne en saa høj Grad af indvortes Fortrin og aandelige Fuldkommenheder, at disse skulde opveie eller overveie hvad Romerne havde forud i Cultur, Forsuelse, Videnskab og Oplysning. Gibbon kan sættes i Spidsen for dem, som staae paa den modsatte Side, da han ligesom kalder Germanerne vilde Barbarer, og saaledes beskriver dem. (Hist. of Rome, c. IX. 1.) Ude-

I denne hele Tidsalders Character og alle dens Skikkelser gienfinde vi, endnu efter en Række af Aarhundreder, det samme Blandingsforhold.

Heller ikke Middelalderens største og eiendommeligste Institution, Lehnsvæsenet, med alle dets Følger, er uden hiin Dobbeltthed i sit Væsen, der forener det Høje og Sublime med barbarisk Raahed, eller i det mindste Levninger af en saadan. Denne Institution greb i alle europæiske Lande, hvor tydske Stammer efter Folkevandringen gjorde Erobring og grundlagde Statsforhold, dybt ind i alle sociale Forhold, og maaffee allermost i de agrariske. En almindelig historisk og statistisk Skildring af Lehnsvæsenet, — naar den engang kunde gives efter fuldstændig Benyttelse af Kilderne — vilde være en Historie af hele Middelalderens Statsliv og politiske Cultur. Lehnsvæsenet er denne Verdensalders største og mest storartede Skabning; og det er denne Institution, med alle

Lungs Dom falder endnu haardere, end Gibbons (Alt. Gesch. der Deutschen. S. 292—307.) og Mühs (i hans „Erläuterung der 10. ersten Cap. des Schrifts d. Tacitus“, o. s. v.) vil stille de gamle Germaner i Parallese med visse af Nordamerikas vilde Stammer, Zinner, Mongoler og andre Nomader. Den samme Synemaade har Guizot fulgt og gienneffort (Hist. de la civilisation en France. 1828, T. I. 2. Leçon. p. 33—35 og fl. St.) og han er tilbøielig til at sætte de Skildringer, hvori nyere Historikere epfoie de germaniske Folkestammers Egenskaber og Hulekommenheder, ved Siden af Coopers Romaner, som med Begeistring beskrive Livet hos Nordamerikas Vilde. I begge Tilfælde, mener han, giver man os en ideal, poetisk Sandhed; men ingen historisk. — Vi kunne vel sige, at denne Forveksling ikke let vil undgaaes i ethvert Tilfælde, hvor man, med national Forkærlighed eller Jordom, vil skildre Forhold, der tilhøre en Tid, som faates tilstrækkelig Oplysning af skriftlige Kilder. Men heller ikke disse allene ere nok til at udelukke Censfidighed af Historien. Dette have vi længe seet af Maaden, hvorpaa den græske og romerske Historie har været behandlet; og vor egen Tid lærer os bedre, end nogen anden og tidligere, hvorledes Historien idealiseres efter de forskjellige politiske Partiers Tænkemaade og Systemer.

dens Udviklinger og Afledninger, som Europas Stater og Statsforfatninger fylde en meer end tusindaarig Variighed. Det ligger uden for vort Maal, at berøre dens Forsald, dens Overgang i andre Former, og dens Udartelse og Fordærvelse ved moralsk Slaphed, Blodagtighed og ved den personlige Manddoms og Tapperheds synkende Betydning, som Folge af Kruddets og Artilleriets mægtige Indflydelse paa Krigskonsten. Men vi ville ogsaa her erindre, at midt under Ruinerne af den hele nyere Tids Statsbygninger, staaer een af disse fast, uforandret og urørt af Revolutionsjordskælvet. Det Land, som endnu har meest tilbage fra Middelalderen, har vel ikke mere dens Lehnsvæsen; men det har fra de feudale Tider beholdt Aristokratie og Folkefrihed, ikke paa Papiret — ikke i Constitutioner, som man i 60 Aar kan omskrive 11 Gange — men i Virkeligheden. Og lad os sige det, om endog her ikke er Stedet, eller det rette Dieblif dertil — lad os sige det for dem, som ville udrydde og fordærve Danmarks Landbosforhold, undergrave den danske Bondestand, og efterhaanden gjøre dens Kraft og Selvstændighed til et Bytte for en ussel, kummerlig Pauperisme eller ufri Næringsløshed, ved den ubegrændsede Jord-Deeling: England, Europas frieste og rigeste Land, er i det mindste blevet det første, inden det endnu beherskede meer end den halve Verdens Handel — og er blevet det under et giennem Aarhundreder fra Lehnstiden nedarvet Landbrugssystem, som er bygget paa store, tildeels endog colossale Jordeiendomme, der ere Kilden til det fortrinligste Agerbrug, man kiender i Europa, og paa et Grund-Aristokratie, fra hvilket den constitutionelle Folkefrihed netop har sit Udspring. Englands Exempel kan være nok til at omstyrte den sorgelige og fordærvelige Lære, der er udgaaet fra communistiske Demokraters Had til en varig Folkevelstands conservative Element:

om Nytten af den faste Jordeiendoms Overgang til Losøre, med den deraf følgende Forøgelse over det naturlige Maal af en næringsløs Befolkning. En saadan var ukendt i Middelalderen; og i Stedet for en af den nyere Tids for Landbrug og Nationalvelstand meest trykkende Byrder, Fattigvæsen og Fattigskat, behøvede og kendte man i hiin Tid kun den private og frivillige Godgierenheds Almiser og Stiftelser.

I Oprindelsen og Udviklingen af alle Middelalderens politiske og agrariske Forhold seer man, hvorledes Krig og Erobring — Barbariets og Folkvandringens nedbrydende uorganiske Element, forplantet til de romerske Lande eller Provinser — uvilkaarligen maatte optage meget af hvad her (f. Ex. i Gallien og Italien) endnu var tilbage af den gamle Tids Indretninger og Kultur. Hvor dette især blev overveiende fra den aandelige Side, kunne vi forud slutte os til af Sprogforholdet og Sproghistorien. Europas Sydlænde, Italien, Gallien, Spanien, kunde tydske Folkstammer aldrig germanisere i den Grad, med den Udstrækning og Fasthed, som Britannien. De gamle germaniske Elementer vedligeholdt sig derimod mest og længst i Tyskland selv, hvor Romerne vel havde Stæder og militaire Standpladser; men hvor romersk Kultur aldrig kunde overvælde Sproget, giennemtrænge Folket, eller betvinge den oprindelige Raahed — hvorved vi her nærmest betegne Modsætningen af Civilisationens, den borgerlige Dannelses Element<sup>128</sup>). Hvor dette mangler, kan der heller ikke

<sup>128</sup>) Ligesom der strides om Raahed eller Kultur hos de gamle Germaner, saaledes ogsaa om de samme Forhold hos Nordboerne under Hedenskab. Striden har egentlig Historien for længe siden afgjort. Man har sagt, at alle germaniske Stammer have vilst sig meget modtagelige for Culturen, og at de derved adskille sig fra de vilde Folkstammer, med hvilke man undertiden har villet sammenligne dem. Derom vidner upaatvilelig Historien; men den lærer saaledes ogsaa, at det var Germanerne, der overrakt maatte

være Tale om egentlig Stat eller Statsform. Den gamle tydske Forfatning før Folkevandringen pleier man at betragte som demokratisk, fordi den ved første Blik synes mest at nærme sig denne Form. Men et reent Demokratie, efter nyere Begreber, finde vi ligesaa lidt her, som hos noget gammelt Folk, der har efterladt en Historie. Med mere Ret kunde man kalde den gamle germaniske Forfatning, forsaavidt man kan tale om en saadan, aristokratisk, da fri og fuldkommen Grundeierdom var den eneste borgerlige eller politiske Basis, Germanerne kiendte — den eneste, og absolute Betingelse hos dem for Friheden. Det var den fribaarne Grundeier eller Odelseier allene, som kunde deeltage i Menighedens Samfund og i Folkethingets Beslutninger; og fra denne oprindelige Forfatning var, som Enhver forud indseer, Begrebet om Odelsgods og Odelсарv, eller Arvegodssets udeelte Overgang fra Slægt til Slægt, uadskilleligt. Meer eller mindre tydelig fremtræder denne Idee i alle germaniske Folkstammeres Arveret; den gif fra en forhistorisk Tid over i Lehnsvæsenet; og har længst overlevet alle den nyere Tids Omvæltninger og monarkiske Ujurationer i det ved sin Beliggenhed mest isolerede nordiske Land, hvis Landbosforfatning naaede ned til vore Dage med de fleste oprindelige Restes fra Oldtiden. Vi ville da her endnu kun tilføie, hvorledes det vel er meer end sandsynligt, at germaniske Bedtægter og Forhold imellem Odelsbønder og halvfrie eller ufrie Jordleiere (Bryder, Leilændinger, m. m.) have modt analoge Bilkaar i Romernes Colonat, og saaledes, i Følge med Erobringer, Occupation og Uddeling

---

modtage, hvad de ikke eiede; at det var de romerske Elementer, hvoraf deres borgerlige Dannelse maatte tage sin første Næring; og at det var ved meget langsomme Fremstrid, den nyere Cultur i Middelalderen kunde vinde tilbage, hvad der var forgaact af den antike Cultur.

af Jorder til Adel og Krigere, have bidraget til at udvikle Middelalderens Borneffkab.

---

For at fremstille Middelalderens tidligere Landbosforhold maatte vi først betragte en dobbelt Natur eller Grundbeskaffenhed i Besiddelsen og i Landbruget, nemlig den oprindelig germaniske, og den senere Lehnforfatning — som man overhovedet kan kalde den, der opstod, deels som Følge af de germaniske Vandringer, og Erobringen af den største Deel af det europæiske eller vestlige Romerrige ved germaniske Folkstammer; deels ved frivillige Overdragelser af mindre Jordbrugeres og Landboeres fulde Eiendomsret og personlige Uafhængighed til en mægtigere Grundherre, for under dennes Overieendom, Herreret eller Herlighed (dominium) at opnaae Forsvar og Beskyttelse. Det sidste blev en naturlig Følge af Tidsvilkaar, hvorunder Stater og Regjeringerielden vare mægtige og kraftige nok til at beskytte den svagere, ubemidlede Landboes Frihed, Selvstændighed og Sikkerhed. I dette Tilfælde fulgtes eller fastsattes tildeels kun den allerede efterhaanden under den senere romerske Keisertid opkomne Brug, som vi forhen have berort, ved at skildre Colonatets Opkomst og Udvikling i Italien og flere Dele af det Vestromerske Rige. Men Christendom og Lehnsvæsen bragte ogsaa særegne, nyere Forhold tilveie, baade i Kirkegodset og i Baronernes eller de adelige Lehnsherrers Stilling til deres Undergivne. Den nyere Tids Borneffkab og Livegenskab kan maaskee betragtes som en Arv fra den romerske Keisertid; men det antog dog i de nye europæiske Riger, og især noget længere hen i Feudaltiden, en i enkelte Omstændigheder meer eller mindre forskiellig Charakter, baade i Følge Lehnsvæsenets Beskaffenhed hos forskiellige Nationer, i

Følge Landenes naturlige Vilkaar, og i Følge Jordbrugets deraf betingede Skikkelse. Vi maae derfor baade kiende og betragte alle disse Omstaendigheder, og tage Hensyn til Nationernes Historie, naar vi f. Ex. ville forstaae, hvorfor den engelske Landbosforfatning er anderledes end den italienske, franske eller tydske? Hvorfor man i Norge aldrig har kiendt Bornefskab, og hvorfor en udstykkende Jorddeling hidtil ikke er opkommet i dette Land, saaledes som den har kunnet i Sverrig? (og det i Provindsjer, der have saameget tilfaelles med Norge, som f. Ex. Dalarna.) Vi maae kiende baade Lehnsvaesenets Sammenhaeng med Undertvingelsen af enkelte Folkefaerd ved Fremmedes Erobring, og Oprindelsen til de store geistlige Eiendomme eller Kirkegodser i den tidligere Middelalder, for at forstaae Udbredelsen af Borneforholdet over den største Deel af Europa; vi maatte derhos vinde en noiere Kundskab til de slaviske Nationers Historie, end vi hidtil besidde, (i Fald en saadan kan opnaaes) for at indsee Grunden til det lidet bekiendte Phaenomen, at Livegenstabet i Rusland er af langt sildigere Oprindelse, end man vel i Almindelighed tænker sig.

Saaavidt de ældste Efterretninger hos romerske Forfattere, og de ældste Levninger og Spor af agrariske Indretninger kunne veilede os, fandtes der hos de germaniske Stammer, længe før Folkevandringerne, en Art af Landbosforfatning, som dog er vanskelig at skildre med bestemte Træk hos et Folk, der knap havde gjort de første Fremskridt paa Civilisationens Bane, eller der i det mindste ikke havde forladt en halv nomadisk Stammeforfatning<sup>129)</sup>, hvortil man kan finde Liighedstræk

<sup>129)</sup> Prof. N. M. Petersen kalder dem endog „adskilte og affondrede Horder, som kun i Krig forenede sig under fælles Anførere, men i Fred ikke havde nogen fælles Dyrighed.“ *Ann. for nord. Oldkyndighed.* 1817. S. 309. Dette Udtryk er dog maaskee ikke her

hos nogle vilde Folkesfærd. Saameget mere vanskeligt er det, da de gamle germaniske Vedtægter og Love, i deres første skriftlige Op tegnelse i det fremmede, latinske Sprog, kun give saa, utilstrækkelige Oplysninger i dette Punkt. Det bliver os dog tydeligt, naar vi sammenholde de ældste frankiske, allemanniske thüringiske, angelsaksiske Love, baade med beskrivende Træk hos Cæsar og Tacitus, og med vort Nordens tidligste Folkevedtægter: at Germanerne, længe før de begyndte deres store Vandringer, eller som Erobrere kom i Berøring med Romerne, have haft Grundeieendom, Standsforskjel, et ordnet Samliv i Menigheder, og en vis communal Forfatning, der medførte saavel større Jordbesiddelser hos Stammernes Hovdinge, eller mægtigere Familier, som ogsaa et Forhold, vi kunne give Navn af Markfællesskab, eller Besiddelse, Dyrkning og Benyttelse til Fædrift af en Bymark — en occuperet Jordstrækning, hvis Brug var fælleds Rettighed for den hele Menighed; men hvori enhver fribaaren Huusfader havde sin Andeel, sine Lodder, som en særlig Eiendom, i hvis Benyttelse han dog var bunden til visse, af hele Menigheden vedtagne Regler. — Jeg kan blot henvise til de bekiendte historiske Spor af en saadan Forfatning, baade hos de Germaner, Cæsar og Tacitus skildrer; hos Franker, Saxer, Alemanner; og sildigere hos vore egne Forfædre, i Danmark, ligesom for en Deel i Sverrige; men, af naturlige Grunde, ikke i Norge — et Land, hvis heelt igiennem bergige Veskaffenhed ikke let kunde give Anledning til Sambygning eller Fællesskab i Landsbyer. Her blev derimod de særskilte, i Landet adspredte Odelsgaard, med arvelig Familiebesiddelse, et oprindeligt, og

---

ligestrem anvendeligt, i Folge dets sædvanlige Brug. I det mindste kan det ikke gæde svare til det lat. *civitas*, hvorved denne Forf. paa paa ovenanf. Sted forklarer en Herde.

vedligeholdt agrarisk Grundforhold, som meget længe modstod al Jordudstykning, og derfor ogsaa vedligeholdt, i Norges tidligere Fortid, et Slags aristokratisk Stammeforsatning.<sup>1</sup>

Da denne Forsatning, efter Hovdingernes eller Fylkeskongernes Betvingelse ved Harald Haarfager, blev omstødt og hele Landet kom til at staae under en arvelig Gnevoldsherre, gif det i Norge, omtrent som i Gallien, under Frankernes merovingiske Kongestamme. Den seierlige Erobrer blev naturligvis ogsaa Herre over mange undertryngne, og tildeels forjagede Hovdingers Eiendom, der siden blev Krongods. Forsatningen i Norge gif da over til en mere udpræget aristokratisk-monarkisk Form. Efter Harald Haarfager, og under det af ham stiftede Dynastie, var den norske Stat et Kongedømme paa en aristokratisk Grundvold; thi Odelshændernes Stand i Norge var paa en Maade det samme som Spartas Borgere. De udgjorde den egentlige og talrige norske Adal, som mødte paa Landets Folkethinge, hvor Kongernes Hofmænd og Lehnsmænd, Jarler og Herjer, i sig selv ikke havde heiere Standsret; endskiøndt de her, som andensteds ikke fattedes den Partimagt, som en større Grundeiendom, Tilhængere og væbnede Svende eller Huuskarle maatte give dem. Ringere og svagere i politisk Betydning maatte altid den afhængige, om endog fribaarne Jordbruger blive, som ikke var Odelshænde, men kun Jordleier eller Leilending, hvis endog Rettighed til at møde paa Tingene ikke var betaget ham. Trællestanden var i Norden, ligesom i det øvrige Europa under Hedenkabet, aldeles uden personlig Ret. — Vi vende, fra dette korte Indblik i Nordens Middelalder, tilbage til det sydlige Europa og til de germaniske Forsatninger; og da vi nævnedes Trællestanden, vilde vi endnu nogle Ord sige ved dens Forsvinden eller Overgang under Christendommen til en anden, noget

mildere Form hos Middelalderens Landbostand eller den umiddelbare Jorddyrker.

Vi have omtalt, hvorledes man hos Romerne, allerede fra Augusts Tid, havde fra Politikens og Regjeringskonstens Standpunkt bemærket, at Landbruget, navnlig i Italien, var i Forfald, og at Landets kraftige og frie Befolkning, som Folge deraf, var i Aftagende. Vi have seet, at Caesar, August og flere Keisere tænkte paa at ville ophjælpe begge Dele ved Landbo colonier, eller Uddeling af disponible Statsjorder til selvstændige smaa Jordbrugere, som man for en stor Deel forflyttede fra Staden Rom; men under det vestlige Romerriges tiltagende Synken og Forfald kunde denne Forholdsregel ikke blive meer end en forbigaaende, utilstrækkelig Hielp. Saaledes svækkedes og astog idelig denne Klasse af frie Landbrugere, imedens Colonernes halv ufrie Stand tiltog og udbredte sig i Tidsrummet, da Romer-Riget i Vesten meer og meer svandt ind, og de seirende Barbarer (eller indvandrede germaniske Folkfærd) bemægtigede sig eet efter det andet af de bedste og frugtbareste romerske Landskaber, hvis Naturrigdom, Skionhed og lykkeligere Himmelegu har været den sande og stærkeste Grund til de altid mod Syden rettede Folkevandringer. Disse vandrende Krigerfæarer medførte vel tildeels Hiemlandets Forsatning og Bedtægter; men de optraadte som Erobrere; de betragtede og behandlede som saadanne de romerske Lande, hvor de bosatte sig. Disse Landes undertvungne Indbyggere, for saa vidt som de ikke, med Baaben i Hænderne, paa Valpladsen vare blevne Krigsfanger, giordes vel ikke i Almindelighed til Trælle; men en stor Deel af dem maatte overhovedet finde sig i at indtræde i samme afhængige Forhold til deres nye Overherrer, der deelte de indtagne Landstrækninger og Jordbesiddelser imellem sig, hvori de tildeels allerede som stavnsbundne Colonier havde levet under den

romerske Keisertid, i det 3die, 4de og 5te Aarhundrede. Et et Forhold af den Art fandt Sted hos Frankerne i Gallien, og hos Angelsaxerne, efter deres Erobring af Britannien, er historisk beviist, og vi kunne blive staaende ved disse Landes og Tydsklands Befolkning i Middelalderen. Christendommens Antagelse af de indvandrede germaniske Erobrere gjorde heri ingen Forandring; den nye Religionslære befordrede Borneedsforholdet, deels i det den medførte Kirkenes og Klostrenes i umaadelig Progression voxende Besiddelse af Jordegods; deels i det Christendommen virkede til at affkaffe egentlig Trældom, og ophæve den i den gamle Verdens Statsret, Folkeret og Privatret almindelig herskende Grundsætning: at frie Mennesker, enten ved Kiøb, eller ved Krigsfangenskab kunde gaae over i Slavestanden, og Personer blive til Eiendom paa samme Maade som Dvæg eller andet rørligt Gods. Christendommen tilintetgjorde vel ikke pludseligt, men fordømte dog efter en almindelig Grundsætning, der fulgte med dens Lære, en Skik og et Rettsbegreb, der fra Orienten vandrede ind i Europa og i den gamle Verden stiger op til dens tidligste historiske Minder. Vi maae kun ikke overalt og i alle Forhold tænke os Trællestaden hos Grækerne og Romerne i samme Skikkelse som Negerflaveriet i Vestindien, eller som christne Fangers Skiebne hos Barbarefterne. Rettsbegrebet var strengt, haardt, barbarisk, umenneskeligt; men med Civilisationen formildedes Forholdet i Udøvelsen, ligesom det altid skeer. Romernes Love gave Herren Magt over sin Træls Liv og Lemmer, over enhver af hans Kræfter og Evner. Men det laae i enhver forstandig Herres Fordeel, ikke at skade sig ved at mishandle, lemlæste eller dræbe sin Træl, og saaledes skille sig selv ved en mangengang meget kostbar Eiendom. Vi see desuden, at Slavernes Vilkaar og Behandling hos Romerne, om endog forskiellige, efter deres tidligere Stand, og efter deres

Evner og Anvendelse, efterhaanden antog en Skikkelse, hvori de betragtedes som Lemmer af Familien; thi dette Ord indbefattede Romernes hele Huusstand, Tyende og Trælle, saavel som Hustru og Børn. Frigivelsen af Slaver i Rom (især Huustrælle) blev desuden, som man veed, meget hyppig og almindelig. De Frigivne, der meget ofte vedbleve at staae i et fortroligt eller Hengivenheds-Forhold til deres forrige Herre, og at nyde Godt af hans Omsorg eller hans Beskyttelse, udgjorde en talrig Følgeklasse i Rom. Her og overalt i Staten kunde de, i det mindste i deres Børn og Efterkommere, have sig til lige Stand, Rettighed og Værdighed med Rom's ældste Slægter; og en Mængde rige og anseede Familier af Ridderstanden, Rom's nyere Adel, stammede fra Frigivne<sup>130</sup>).

Meget anderledes var og blev for største Deel, efter den kristelige Troes Udbredelse blandt Germanerne, Forholdet imellem Herre og Træl; særdeles mellem Grundherren og hans agerdyrkende Tjenere. Vi maae herved først mærke: at Huustrællenes Stand efterhaanden tabte sig; da personlig Trældom overhovedet stred imod Christendommens Aand og Være, og Geistligheden modarbejdede den ved ethvert

<sup>130</sup>) Dette Forhold var forskielligt og modsat hos Germaner og Nordboer. Allerede Tacitus siger om de første: „Liberti non multum supra servos.“ Germ. c. 25. Man veed, under hvor uforsædtagtige Retstvilkår de Frelsgivne (Frigivne) vare satte hos de gamle Nordboere. De vare egentlig ikke meget mere end Borne og Stavnsbundne. Til de mest barbariske Lovbud, som nogen skreven Lov giemmer, horer det, som i den Norske Gulstings-Lov vedkommer de foræltreløse Børn efter Frigivne, naar de vare uden Tjenestdom. De slutte levende begravet i en Grav paa Kirkegaarden; og kun det af Børnene, der aandede længst, paalaae det den Frigivnes forrige Herre at opfoire af Barmhertighed. (Pag. Udelsteens Gul. Th. Lov. Giftings B. C. 7.). (Jfr. Jhre Glossar. S. G. 1. p. 9, 10. M. Calonii Opera. Holm. 1829. T. I. p. 139. Estrup om Trældom i Norden. 1823. S. 117—135).

Middel, som den kunde gjøre virksomt. Den var derimod saa langt fra at modsætte sig Colonat og Bornefskab, at tværtimod Kirken blev en omhyggelig Pleiemoder for dette Standsforhold, hvorved Geistligheden og de geistlige Corporationer paa eensgang berigede sig selv, og virkede til uberegneligt Gavn for Landbruget og Landbostanden, igiennem hele Middelalderen. Paa den anden Side bortfaldt, med Huustrællenes efterhaanden forsvindende Folkeclasse, det Slags Familieforhold, hvori saadanne Huuslaver, som ved Trofskab, Hengivenhed og andre anbefalende Egenskaber kaldtes dertil, traadte til deres Herskab. Tillige bortfaldt den hele Stand af Frigivne, saaledes som den fandtes hos Romerne. — Endnu en anden Betragtning frembyder Overgangen fra Hedenskabets ufrie Jorddyrkere, til Middelalderens stavnsbundne Coloner eller Borneede (Livegue, Trælbønder, og hvilke Navne disse Landboer ellers førte). Det er nemlig et Spørgsmaal, som endnu neppe tør kaldes tilstrækkelig opløst: om dette Middelalderens giennemgribende, allevegne udbredte Standsforhold, Bornefskabet hos den umiddelbart jordbrugende Folkeclasse, er medført og indført af de germaniske Folkestammer i de af dem erobrede og bebyggede Lande; om de allerede der have forefundet det, tilligemed den næsten overalt i disse Lande indplantede, meer eller mindre rodfastede Christendom; eller om det har dannet sig ved en Blanding af germaniske og romerske Standsforhold?

Enkelte nyere Forfattere have antaget en væsentlig Forskiel imellem Trældommens Natur og Trællenes Vilkaar i den gamle romerske Verden, og hos Germanerne, og have heri støttet sig paa Tacitus. Denne romerske Historiefrivers mesterlige Skildring af det gamle Tydskland, indskrænker sig dog, som man veed, til de store Hovedtræk af Forfatning, Sæder og det offentlige Liv, der nærmest maatte frembyde sig

for en skarpsynet Jagttager<sup>131)</sup>, men er utilstrækkelig til at oplyse hele Privatlivet og ethvert giældende Retsforhold. Af saadanne Oplysninger og udsyldende Commentarer til Tacitus gives der ikke faa i de ældste tydske (paa Latin opskrevne) Love; og de finde i mange Tilfælde (saaledes ogsaa det her omhandlede) Bekræftelse eller næiere Forklaring i Nordens gamle, skiondt i meget sildigere Tider optegnede Love og Retsvedtægter. Efter disse finde vi aldeles ingen Anledning til at snerpe os fra den Mening, at Trældommen hos de gamle Germaner i det Væsentlige var ligesaa fuldstændig som hos Romerne; om der endog i visse Retsforhold, f. Ex. Giftermaal og Arv, fandt betydelige Afvigelser Sted, selv imellem Trællestændens Vilkaar hos Nordboer og Tydske. Hvad derimod Trældommens rette og egentlige Grundbegreb angaaer, Herrens Eiendomsret til Trællens Person, som til andet vorligt Gods, da er denne ligesaa afgjort efter Skandinavernes, som efter Burgunders, Frankers, Allemaners og andre germaniske Folkefærdes Retsbegreber og skrevne Love — endskiøndt disse i det mindste hos Nordboerne alle ere sildigere end Christendommen. Det er kun en løs og vilkaarlig Mening hos en eller anden nyere tydsk Forfatter, at Germanerne aldrig folgte deres Trælle. Salg af Slaver og Slavemarkeder fandt Sted hos Nordboerne i Hedenstabet<sup>132)</sup>; og ligesom det i Norden synes mest at have været overflødige

<sup>131)</sup> Tacitus kan meget vel have benyttet saadanne Jagttagelser efter Andres Meddelelser; naar han endog, som Nære antage, ikke kiendte Germanien af egen Erfaring. Han har vel ogsaa med en vis Interesse og Fortiærlighed for den friske usvækkede Naturkraft, i Modsetning til Jordarbejdsen og Udartningen i den romerske Cultur og Civilisation, behandlet sit Formaal. Men vi tør derfor ikke mindre stole paa, at den hos Tacitus over alt Andet herskende Sandhedsaaand har afholdt ham fra enhver Udsmykkelse, ligesom fra Fortielse af noget Væsentligt, der var ham bekiendt.

<sup>132)</sup> Estrup om Trældom i Norden, S. 11. 16—19.

Krigsfanger, man paa denne Maade skilte sig ved, saaledes har uden Tvivl det samme ogsaa fundet Sted hos Germanerne. Tacitus (Cap. 24) omtaler desuden udtryffeligt Salget af Trælle ved en vis Anledning<sup>133)</sup>.

Det er imidlertid allerede af Skildringen hos Tacitus tydeligt nok, at netop Landbruget var den Syssel og Erhvervskilde, som ogsaa de fribaarne Germaner helst og mest overlod til Trælle og trælbaarne eller frigitte Volskarle. Naar dette skete under Betingelsen af en vis bestemt Ydelse af Jordens Grode til Bonden, eller den frie Grundeier, der snart maatte lære Fordelen af en saadan Indretning: da indsæes let, at heraf efterhaanden maatte danne sig andre Bilkaar for den jordbrugende Ufrie, end for Huustrællen, som altid blev i nærmere Berøring og mere umiddelbart Samliv med sin Herre, end hiin. Det er sienfyntligt, at Tacitus nærmest skildrer Germanernes Leilædninge, jordbrugende Trælle<sup>134)</sup>, eller Agertrælle, og forbigaaer Huustrællene, hvilke de gamle Tydske maa have havt ligesaavel som Skandinaverne.

I senere Aar er imidlertid den Mening opkommen, og har nu og da fundet Næring ved den ultra-nationale Aand,

<sup>133)</sup> J. Benedey („Römerthum, Christenthum und Germanenthum,“ osv. Frankf. 1840. S. 116. 117) vil desuagtet netop hos Tacitus finde Beviis paa, at Germanerne ikke folgte deres Trælle. Det er et fattigt Beviis, Jorf. vil finde deri, at Tacitus omtaler et enkelt Tilfælde, hvori Herren skilte sig ved en Træl (naar denne havde mistet sin Frihed ved Tab i Spil) og ikke udtryffeligt nævner alle andre Tilfælde, hvori det kunde ske.

<sup>134)</sup> Germania c. 25. „Servis non in nostrum morem — utuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit.“ Jfr. Estrup, anf. St. S. 43: „Taciti Päästand om Germanernes Trælle lader sig ifflum halvt anvende paa Skandinavernes; disse vare deelte i Classer efter deres Ferretninger, og kunde langtfra ikke alle betragtes som et Slags Hæstebønder. At vere Jorfædre tillige havde Huustrælle, som — — ikke i nogen Maade vare uafhængige naar de udredede, hvad de flulde udrede, (saaledes som Tacitus paaflaaer om Germanerne) behøver intet Beviis.“

der i vore Dage ikke sielden ogsaa smitter Historieforskere, at de Germaniske Stammers Trælle aldrig vare Slaver, efter dette Ord's Betydning i den gamle Verden. Man vil tillægge Trældommen hos de Tydske en oprindelig mildere Natur ved at kalde den Ufrihed, af en dobbelt eller haardere og mildere Art, under Navn af „Leibeigenschaft“, og „Hörigkeit“ (Stavn'sbaand og Borneidskab)<sup>135</sup>). I sig selv er det dog kun sildigere, afledede, formildede Forhold, man flytter længere tilbage i Tiden. De gamle Tydske og Nordboer have været underkastede samme Indvirkninger af Berøringen med fremmed Civilisation og Cultur, som Romerne selv; og det er klart som Dagen, at ligesom de fierneste, mest afsondrede, paa sig selv meest beroende Folkesæd, som høre til den store germaniske Stamme, Nordboerne eller Skandinaverne, aldrig saaledes som de Tydske ved Folkevandringer til Lands forplantede sig skareviis til romerske Provindslande, og der blandede sig med de undertvungne Beboere: saaledes er det ogsaa Norge, Sverrige og Danmark, vi maae betragte som de Lande, hvor germaniske Institutioner og Elementer — om endog med den samme Forskiel eller Modification, som overhovedet blev eiendommelig for de skandinaviske Hovedgrene — længst ned i Tiden have vedligeholdt sig; om just ikke aldeles uforandrede, saa dog uden Forvandling ved Optagelsen af fremmed, navnlig romersk, Organisation og en efterlignet, eller halvraa Cultur.

De erobrende Germaner medførte baade Forfatning og Rettsvedtægter til Landene, som de undertvang. Som Seiervindere og Herrer tilegnede de sig allevegne Dverieidomsret, og før en stor Deel ogsaa umiddelbar Eiendom i det erobrede Land;

<sup>135</sup>) Jfr. Grimm's Deutsche Rechtsalterth. 1828. S. 300 og flg. Eichhorn D. Staats- und Rechtsgesch. 5te Aufl. 1843. S. 65—72. J. Benedey. l. c. S. 102—120.

men det sidste skeete ikke uden Indskrænkninger. Vilkaarene for Delingen af Landet imellem Erobrerne og de oprindelige Indbyggere vare forskjellige; Burgunderne og Westgoterne i Gallien lode de Overvundne kun beholde en Trediedeel af Jorden, imedens de selv forbeholdt sig de to Trediedele<sup>136)</sup>. Hvorledes Forholdet har været hos Frankerne, og om en ligesaa regelmæssig Deling af Grundeidendom har fundet Sted i den Deel af Gallien, der kom under frankisk Herredomme: derom fattes historisk Visshed. Men det er ligesaa afgjort, at endeel af Galliens romaniske Indbyggere beholdt baade Frihed, Eiendom og Standsret; som at man finder statskyldige Romaner, ~~baade Coloner og Trælle, eller usrte Personer, efterat det frankiske Rige i Gallien var stiftet~~<sup>137)</sup>. Ligesom man overhovedet seer, at ved Barbarernes Erobring i Italien have romerske Institutioner, Retsbegreber og Retsforsatning beholdt en større Indflydelse og Eftervirkning, end i Gallien: saaledes var det her igien Frankerne i det nordlige og mellemste Gallien, som med mest Eftertryk og Overvægt vedligeholdte egen Forsatning og egne Vedtægter i Statsret og Privatret, uagtet de maatte lade den ulige mere talrige undertvungne Befolkning beholde af dens romerske Retsforsatning, hvad der var saa udbredt og rodfast, at det umueligen kunde bortryddes. Naar vi nu imidlertid netop hos Frankerne selv finde Trældom vedligeholdt, og høvdet ved den skrevne Lov; naar vi finde at Trællestanden, Trælles Salg og den Skik, efter Krigens Ret at gjøre de Overvundne til Slaver eller Usrte, endog imellem

<sup>136)</sup> Jfr. W. Schöffner, Gesch. der Rechtsverfassung Frankreichs. I. 1845. S. 103. 104.

<sup>137)</sup> Saaledes f. Ex. hedder det i Lex Salica: XLIII. 7. „Si Romanus homo possessor, id est qui res in pago ubi commanet proprias possidet, occisus fuerit“. o. s. v. Strax efter nævnes statskyldige og dog friske Landboer, i tydelig Medsætning til possessores. „Si quis Romanum tributarium occiderit.“ o. s. v. XLIII. 8.

tydske Stammer indbyrdes, vedvarede i en Række af Aarhundreder efter Christendommens Indførelse; naar vi finde, at denne Gedenstabs Lyrning i det frankiske og tydske Rige saa langsomt veg for Geistlighedens Bestræbelser for at indføre og haandhæve den kristelige Lære om Menneskets medfødte personlige Frihed<sup>135</sup>): da bliver der saameget mindre Grund til at antage, at Germanerne først af Romerne skulde have lært den fuldstændige Ufriheds eller Trældoms Begreb, og practisk optaget det i deres Lovgivning og Statsindretninger<sup>139</sup>). Vi have langt mere Grund til at forudsætte og slutte: Da Colonat og Urvefæste vare agrariske Forhold, opkomne og udbredte i den romerske Keisertid, længe inden Barbarerne, efter langvarige, ødelæggende Krige, som Erobrere kunde undertvinge og bemægtige sig romerske Lande; og da disse Landbosforhold med ringe Forandring vedbleve at bestaae, selv hos Frankerne, og saaledes i det største og mægtigste Rige, som germaniske Erobrere efter Folkvandringen stiftede: saa maae vi antage, at denne Overgang fra den gamle Verdens personlige Trældom — eller fra Begrebet om en Tilstand, hvori Mennesket fra Person bliver Ting, til Begrebet om den halve Ufrihed, eller *Stavnsbaandet* (*glebæ adscriptio*),

<sup>135</sup>) Om Slavefalg hos Franker, og andre tydske Folkeskæder, s. *E. Biot*: de l'abolition de l'esclavage ancien en Occident. 1840. p. 263—267. „Après l'invasion, la vente de l'homme continua chez les barbares comme une ancienne habitude." Man forbød jævnlig at sælge Slaver uden for Provindsen eller Districtet, for ikke at berøves de fornødne Arbejdskræfter (p. 265); længere hen, at sælge kristne Slaver til Hedninger. (Capitulare fra 743, 814 og endnu sildigere.)

<sup>139</sup>) Hermed taler ogsaa den barbariske Haardhed, hvormed de germaniske Folkeskæder i deres Retsovertagter straffede ulige Vgteskæder. Jeg vil kun anføre *L. Burgund.* tit. 35, og *Lex Longobard.* II. 9, der sætte Dødsstraf for begge, den frie Kvinde og Slaven, i Tilfælde af et saadant Samqvem; og *Saxernes Lov*, hvorefter ulige Forbindelser, baade for Udelige, Frie og Ufrie, skulde straffes med Døden. (*Adam. Brem. Hist. eccl.* I. 6. *Ed. Pertz.* 1840. p. 7.)

som gjorde Person og Jord i Forening til en afhængelig Ting — allerede var indtraadt tidligere, end de germaniske Erobringskrige.

Colonat og Stavnsbaand vare, i det mindste i Sammenligning med den personlige Slavestand, ligesom i den materielle og husholdelige eller oeconomicke Stilling, et afgjort Fremskridt for den afhængige Jordbruger. Grundherren kunde ikke sælge hans Person allene, som Eiendomsding; han kunde ikke senderlemme en Familie, ikke sælge Manden fra Hustruen, eller Børn fra deres Forældre. Men han kunde under visse Betingelser afstaae Colonen og hans Familie, til lige med Bølet eller Gaarden, som han dyrkede, og hvoraf han skulde have Livsophold for sig selv og Familien af det Overskud, Dyrkingen kunde give, naar Afgiften var ydet til Grundeieren, med eller uden Dagsværk til dennes Curia eller Hovedgaard. Dette blev, i samme Forhold som den personlige Trællestand tabte sig, et almindeligt agrarisk Forhold over den største Deel af Europa. Det er, som vi snart skulle see, historisk beviisligt, at det findes optaget i de af germaniske Erobrere stiftede Riger, og navnlig i det frankiske, saa tidligt som Kilderne sætte os i Stand til at se saadanne Beviiser. Det findes derimod, objectivt betragtet, ikke i de ældste germaniske skrevne Love eller Retsvedtægter; et Beviis mere for, at dette Landbosforhold er overført fra romerske Institutioner i Gallien til de romanisk-frankiske. Et fuldstændigt historisk Beviis for Frankernes Optagelse af det egentlige Colonat, eller et med Stavnsbaand og bestemt Hoveri forenet Arvesæsteforhold i Jordbruget, kunne vi vel blot se for Kirkens og Geistlighedens Grundeiendomme; og det er sandsynligt, at det først og lettest har kunnet udbrede sig og blive almindeligt paa Kirkegodserne. Men det er let begribeligt, at de gjensidige Fordele af et saadant Landbosforhold ikke ere blevne skjulte for verdslige Grundherrer; ja det synes rimeligt, at en stor Deel af det Jordegods, hvoraf Kirken efterhaanden blev Eier, saavel ved Gaver og

Testamenter, som ved Kjøb eller Mageskifte, maa have været dyrket af Coloner allerede før Erhvervelsen. Dette Landboforhold har saaledes heller ikke været nyt paa verdslige Godser; og de frankiske Konger, eller andre store Grundherrer, have vel ogsaa for en Deel vedligeholdt Tilstanden, saaledes som de forefandt den paa de Jordeiendomme, der tilfaldt dem ved Erobringen.

Saa ugunstigt man nu endog vil betragte og bedømme denne nyere Art af Landbotrældom, efterat Frihedsideen i Europa (med hvilken man i den gamle Tid var fortrolig nok, men under heelt andre Betingelser for dens Realisering) ved den franske Revolution har udvidet sin Sphære til den hele Folkemasse: kunne vi dog ei andet end i Middelalderens Børnedskab see en mildere Overgangsform fra Hedenskabets totale Ufrihed og agerdyrkende Slavestand til en, i det mindste i Husholdet og i Bymenigheden, mere sikret og selvstændig Stilling hos Landalmuen. Den vedligeholdt vel for største Deel hvin Adskillelse i Standret og borgerlig Stilling, som i den gamle Verden fulgte den ufrige, ikke værnepligtige Landbostand; men den gav i det mindste den stavnsbundne Jordbruger<sup>140)</sup> Lovens Beskyttelse mod personlig Vold; den gav ham Eieendomsret til sin værlige Formue, og sikrede i Almindelighed

<sup>140)</sup> En mærkelig Undtagelse fra det Børnedskabet almindelig medfølgende Stavnsbaand finder man i Vestgothernes Lovbog (Forum judicum, *Fuero juzgo*). En Børned, som ikke var trælleført (*bucellarius*) kunde opsigte og forlade Jorden, som han havde fæstet af sin Herre eller Beskytter (*patronus*) uden at denne kunde holde ham tilbage. (Leg. Visigoth. V. 3. lex l. 4.) Dette var saaledes mere en fri Jorpagtning eller Jordleie, end hvad man i nyere Tider forstaaer ved Børnedskab; men noget andet end dette forekommer ikke i de vestgothiske Love. Det er imidlertid bekendt, at baade Børnedskab og egentlig Trællestænd vedligeholdt sig lige saa længe i Spanien som i noget andet Land i det vestlige Europa (sfr. *Biol*, l. c. pag. 403—407. 411. 413. 415. 420. Om Slavesalg i Spanien i det 14de Aarh. p. 419).

hans Familie og Efterkommere Besiddelse og Brug af Fæstjorden eller Boelet (mansus), uden at udsætte dem for vilkaarlig Forhøielse af Byrden og Afgiften. Vi maae i dette Tilfælde, som overalt i Historien, betragte hver Tidsalders Vilkaar saaledes som de forholdt sig til Tidens hele Skikkelse, til deres oprindelige Betingelser og til Grundformens Bestaaenhed; ikke saaledes som de ofte forvandledes og forværredes ved Misbrug og Udartning. Stavnsbaandet vilde i Midten af det 19de Aarhundrede være et unaturligt Barbari; i det 5te Aarhundrede og mange paaeflgende, var det et Fremfrit i Humanitet.

Men Borneffabet maa tillige betragtes som en historisk nødvendig Grundform for Middelalderens hele Landvæsen og Landbrug. I den Oplesningstilstand, hvori alle Stats-elementer bragtes ved de germaniske Folkvandringer, ved det vestromerske Riges Synken og Fald, og under den korte, af frigeriske Omvæltninger udfyldte Livsvarighed, som Longobarder, Vandaler, Heruler, Ost- og Westgother, Franker og Saxer, kunde give de af dem stiftede Overgangs-stater, maatte et Forhold som Borneffabet være tidsvarende, ligesaavel i Tydskland selv, som i de af germaniske Stammer indtagne romerske Lande. Her havde allerede Colonatet forberedt Opkomsten af den af Grundherren afhængige, til Gaarden og Algeren bundne, men fra personlig Trældom udløste Landboestand. Med Longobarder og Gotther indvandrede Spirer og Grundlag til det fra Tydskland stammende, i alle af germaniske Folkesæd betvungne Lande udviklede Lehnsvæsen, hvoraf den for det nyere Europa eiendommelige Grundadel dannede sig. Denne Stand blev under Middelalderens særregne, paa Lehnforholdet fornemmelig grundede Krigsforfatning, under Riddervæsenets Opkomst og Adelsaristokratiets Udvoren, til en næsten uafhængig Magt — saa at sige udelukkende

frigerst. Men Adelen havde dog altid sin materielle Substant og sin Uafhængighed ved sin Jordeiendom; der havde den sit Huus og Hiem, omgivet af sine Tralle eller Kunstienere, sine Coloner og Borne. Under evige Feiders Forstyrrelser havde det ikke været uueligt, at vedligeholde Jordens Dyrkning og Frembringelsen af Grundstofferne for Menneskets physiske Tilvarelse i en stor Deel af Europa, dersom ikke de større Jordbesiddelser havde forenet den adelige og frigerste Giers Interesse med den ubemidlede Jorddyrkers. Denne opoffrede sit mejsomme Liv til Algerens Gierning; deelte efter bestemte Vedtægter dens Brøde med sin ridderlige Grundherre, og maatte desuden hjælpe til at dyrke Herrens større Algerjorder ved Hovedgaarde og Avlsgaarde.

Jordelene, som Colonen eller Bornebonden skulde have af et Forhold, hvorved, efter dets oprindelige Natur, den personlige Trældom skulde forsvinde, men kun for at gaae over til et andet Slags Ufrihed, (den saakaldte *servitus realis*, *servage réel*) vare vel overhovedet af negativ Art. Den stavnsbundne Borne (og dette udtrykker netop den gamle nordiske Benævnelser) levede under Grundherrens Forsvar og Beskyttelse; og maatte, i Tider, da private Feider tilsidst bleve til et ligesaa almindeligt Træk af Middelalderens Charakter, som Folkvandringer og Folkekrige havde været, betragte det som en Lykke, at han i det mindste havde en Herre, der i sine Borne tillige forsvarede sin egen Jord og Grund. Colonen havde, i Forhold til sin Fødsels Wilkaar, meer eller mindre personlig eller juridisk Rettighed; og stod heri altid høiere, end den virkelige Træl. At den stavnsbundne Landbo, naar han ikke længere betragtedes som personlig Slave, ogsaa maatte kunne føre Baaben eller være værnepligtig, synes en naturlig Folge. I den tidligere Middelalder deeltog han dog sjeldnere i Krigens Haandværk og

Farer, og kun i et bestemt Forhold, eller ved en Afgift, i Stedet for personlig Krigstjeneste<sup>141)</sup>. Længere hen blev det et endnu mere almindeligt Træk i Middelalderens Statsorganisation, at Agerdyrkerens Stand udfillede sig fra Kriegerstanden. Denne blev om ei et aldeles udelukkende Attribut for Adelen eller Grundherrerne, saa dog disses ved Fødselen anviste Haandværk og Syssel. Middelalderens tunge og pantskerklædte adelige Rytteri, eller Ridderstand, med dens Folge af væbnede Svende, som udgjorde Hovedstyrken i ethvert Lands Krigsmagt, traadte (men kun ufuldkomment) i Stedet for Romernes ypperlige Fodfolk, de verdenserobrende Legioner. Adelens personlige Tjeneste til Hest, den tidlige, udholdende, mejsomme Baabenøvelse, som dertil udfordredes, den herved erhvervede fysiske Kraft og Haardførhed, den frigerste Aand og stolte Følelse af Selvstændighed og Vigtighed i Stats-samfundet, gave Adel og Ridderstand en Overlegenhed, der nedtrykte den nærende og erhvervende Landbostand, uden hvilket intet borgerligt Samfund kan bestaae, langt under dens virkelige Betydning. Saaledes blev Lehnsvæsenet i det hele vestlige Europa en aristokratisk Magt, hvortil den gamle Verden ikke har kiendt nogen Mage. Det vilde vistnok ogsaa, ligesom alle Institutioner, der udvore til en meer end naturlig Kraftfylde, have fortæret og nedbrudt sig selv, dersom det ikke, fra sin Begyndelse i Geistligheden, længere hen i Rigstæderne og Borgerstanden, havde fundet politiske Modvægter i Staten. — Imidlertid kan man dog sige, at det var Feudalmagten — hvilken man efter dens Oprindelse fra de germaniske Skikke og Standsforhold, der skildres hos Tacitus, i dens Udspring og Udvikling ei kan tillægge noget andet Folk, end det tyske — der baade

<sup>141)</sup> Saaledes findes det i Jordebøger fra den carolingiske Periode, at Bønder eller Colener paa geistlige Godser, blandt anden Landgilde til Klosteret, betalte et Slags Krigsskat.

fremmede Afkaffelsen af det personlige Slaveri, og tillige Udbredelsen af den tidligere Ufrihed hos Landboer eller Bondestand. En fransk Forfatter har derfor ikke uden Grund sagt: at „Lehnsvæsenet i Europa har frigivet Slaverne, og bragt de frie Mennesker i Trældom“<sup>142)</sup>.

## 14.

Det er ikke Lehnsvæsenet selv, i alle dets organiske Dele, i dets politiske Udviklinger og Virkninger, som her kan blive Gienstand for en egen og udtømmende Betragtning. Det er nærmest og egentlig kun dets Indflydelse paa Landbruget, og dets Forhold til Middelalderens Almue eller ringere Landbostand overhovedet, jeg med nogle Ord vil omtale. Jeg vilde ved disse, om muligt, bidrage til at forklare den nylig anførte Sætning, eller vise, hvorledes Slaven, som der siges, blev fri under Fendalherstabet, og den Frie blev Træl. — Det er af Historien klart, at de erobrende Germaner ikke i noget af de Lande og Provindsjer, som de frareve det vestromerske Rige, have forefundet Roden til Lehnsvæsenet, eller noget virkelig Monster for de Forhold, hvilke det medførte for Kongedømme og Statsindretning. Saaledes maa det ansees for at være, om ikke umiddelbart omplantet fra det gamle Germanien, dog udspiret af oprindelig germaniske Bedtægter og Folkestif, og bygget paa nationale Elementer, som de tydske Folkeskæb videre udviklede, da de kunde anvende dem paa occupeerede Lande og disses undertvungne tidligere Beboere. Lehnsvæsenet, i sit Forhold til Folket og Almuestanden, har uden Tvivl ligeledes bevaret meget, som for de gamle Germaner var nationalt og eiendommeligt; men naar man vil sige os: „det er de tydske Erobrere, de af Romerne saakaldte

<sup>142)</sup> „Les siefs ont asservi les hommes libres & affranchi les esclaves.“  
(Chantereau Lefebvre Traité des siefs.)

Barbarer, som have forplantet deres Fjellesfrihed, deres egen Frihedsidee, til de erobrede romerske Provindslande, og oprettet dens Institutioner paa Ruinerne af den romerske militaire Despotisme og af den antike Verdens Folketrældom: da kunne vi hverken forene denne Anskuelse med Lehnsvæsenets egen Natur, eller med de historiske Betingelser, under hvilke Landbesorfattningen, Almuens Forhold til de mægtige Lehnsmænd og Grundherrer, Borneadskabets Stilling imod Lehnaristokratiet, udvikledes, efterat frankiske, saksiske, øst- og vestgothiske, og de øvrige germaniske Overgangsstater havde dannet sig i det vestlige Europa.

Vi maa tværtimod finde, at Germanernes Frihedsbegreb i sig selv var det samme, der gienfindes hos alle Folkeslag, som kun have gjort de første Fremfærd paa den sociale Udviklings Bane. Frihed var det samme hos dem, som personlig Selvstændighed, og da denne under Culturforhold som de, hvori vi finde de gamle Tydske hos Tacitus, ikke kan tænkes uden Eiendom — der hos barbariske Nationer, som dog allerede vare mere end Nomader, allene kunde være Grundeieendom — saa var den frie Mand hos Germanerne den, som eiede saamegen Jord, saameget Dvæg, og de fornødne Trælle til at tage Vare paa begge Dele, at han derved kunde nære en Familie. Frihedsbegrebet i sig selv, eller som abstract Idee, fremtraadte i Uafhængigheden eller Selvstændigheden, og i dennes Modfætning til den subjective Ufrihed, der var Trællens, den Eiendomsløses Vilkaar. Frihed og Eiendom vare paa dette Standpunkt uadskillelige Begreber; og deres Modfætning, den personlige Slavestand, uden Eiendom kiendte de gamle Tydske ligesaa fuldt som Romerne <sup>143)</sup>. Antage

<sup>143)</sup> Det er dette, hvad f. Ex. Benedey negter, uagtet han ligeledes hos Germanerne forudsætter den herskende Grundfæining: »at statsretlig, fuldkommen Eiendom ikke kunde bestaae uden Frihed.« — Videre antager han: »at Eiendom er en Kiendsgjerning, og ter

vi tillige, paa Grund af visse Momenter i den meget knappe Skildring hos Tacitus af Landbetrællenes Vilkaar, at ogsaa hos Germanerne gaves der en Mellemtilstand af halv Ufrihed, eller en Borneidstand under Beskyttelse af Odelsmændene, den egentlige frie Grundeier: saa er det bevist, at en saadan Stand fiendte Romerne i deres Coloner, længe før de kom i Berøring med Germanerne som Seiervindere og Erobrere af romerske Provindser. Det var ogsaa, som vi ovenfor have seet, ingenlunde disse Erobrere, som i Folge deres Occupation og Stiftelsen af nye Riger i de erobrede Lande, ophævede den personlige Trællestand; men denne vedvarede endog, tilligemed og ved Siden af Borneidstanden, langt ned i Middelalderen og under Feudaltiden. Saaledes var det, maae vi antage, de germaniske Erobrere, som vel i de høiere Standsforhold og i Lehusindretningen indbragte og uddannede Elementer af en egen, oprindelig Forfatning, og efterhaanden overførte dem paa de store Jordbesiddelser, som Konger og Hærførere bemægtigede sig og uddeelte blandt deres Vasaller og Hofstienere;

---

behøves ingen Abstraction for at forstaae den. Massen af Folket begreb snart, at Frihed var nær forbundet med Eiendom; og saaledes blev **Eiendom** Hovedsagen og **Friheden** Bisag; (Nömerthum, Christenthum, Germanenthum. 2c. S. 159.) Men dette vil denne Forfatter betragte som "en forandret Anskuelse", der først blev gjældende hos Germanerne i de erobrede Lande, og efterat Carl den Store "havde omhyrtet Grundvolden for den germaniske Frihed: Folkethingene." — Vi kunne ikke see nogen Grundforskjellighed imellem Germanerne før Udvandringen, og efter Erobringen, eller saaledes som deres Forfatning fremtræder i de tyske Stammers ældste Retsvedtægter. Den eneste Forskiel af saadan Art var uden Tvivl den: at Eiendomsforholdene forandrede sig efter Erobringerne. De frie, germaniske **Herrer** (Edlinger, Odelbønder, "Friklinge" o. s. v.) bleve det nu i egentlig Mening, som Grundherrer over store Jordbesiddelser, med Coloner og andre afhængige Landboer. Med deres Magt udvidede sig deres Frihed; men denne var i Principet den samme Frihed, som Tacitus tillægger den germaniske Odelsmænd.

men de samme Erobrere optog tillige og beholdt iblandt de agrariske Forhold hos den umiddelbare Agerdyrkers talrige Klasse, den allerede i den senere romerske Keisertid fuldstændigt udviklede afhængige Landbostand, med eller uden Stavnsbaand, (glebæ adscriptio, „an die Scholle gefesselte Knechtschaft“), som de formodentlig allerede have kiendt og havt i en beslagtet Form hos sig selv. — Den Frihed, hvilken Germanerne, som det hedder, medførte fra deres „Urflove“, eller fra deres Heimland og nationale Forfatning, til de nye, af dem stiftede Riger i Gallien, Italien, Britannien o. s. v. var Frigheden hos den aristokratiske Herrestand; uden Spor af almindelig Liighed, eller Folkefrihed efter nyere Idcer, uden nogen Deeltagelse af den eiendomsløse, afhængige Jordbruger i Folkemoder eller i Folkemagten; altsaa uden noget egentlig demokratisk Element i Forfatningen. Man har jævnlig (ogsaa i vor skandinaviske Oldtids Forfatninger) ved en Illusion tænkt sig et saadant Element i den frie Bondestand; men den saakaldte Odelsbønde var jo ikke andet end den ved sin Eiendom selvstændige Grundherre — Herren over sin Jord; men ogsaa over sine Trælle og Bryder, som dyrkede den, eller til hvilke han leiede mindre Dele af Jorden. Oprindeligen, eller samtidig med de germaniske Folkevandringer, og længere ned i Tiden, havde Odelsbønderne i Norden vel overhovedet ikke saa store Grundstykker, som frankiske, longobardiske eller angelsaxiske Vasaller; men de havde samme Frihed, som disse, og tildeels en mere fuldstændig og umiddelbar, for saa vidt som paa den Tid endnu vel intet Slags Lehnforhold fandt Sted i Norden, hvor det heller aldrig uddannede sig paa den Maade, eller med den Fuldstændighed, som i de germaniske Riger.

Hvorledes i disse Riger Middelalderens mest almindelige Landboforhold, eller Børnedskab, under forskiellige Forhold, udbredte sig, og hvorledes det bidrog til langsomt, og

endelig aldeles at fortrænge Levningerne af den personlige Trællestand: dette kunne vi blot berøre i nogle Hovedpunkter. En udførlig Fremstilling heraf vilde fordre Undersøgelser af Tilstanden i hvert af de enkelte Lande, især Frankrige, Tydskland, England og Stalien, af hvis særskilte agrariske Forhold vi her fornemmelig holde os til de to førstes. — Overhovedet bør det allerførst bemærkes: at man ikke maa eller kan tænke sig de umiddelbare Folger af germaniske Folkestammers Erobringer i de romerske Lande som en pludselig fuldstændig Revolution i alle Eiendoms- og Landbosforhold. Tiden, som forløb inden disse Erobringer, som det ikke allevegne faldt let at tilkæmpe sig<sup>141)</sup>, førte til fuldstændig og varig Besiddelse af Landet, var ikke kort. Man finder næsten overalt Spor til, at denne Besiddelse er, under forskellige Vilkaar, bleven deelt imellem de tidligere Indbyggere og deres indvandrede, germaniske Overvindere. Disses Fremgangsmaade imod de betungne Romaner var vist nok meget uliig. Saaledes horte Vandalerne til de mod den romerske Befolkning og romerske Indretninger mest fiendtlige og mest ødelæggende fremmede Erobrere. Det var en herskende Tro hos dette Folk, at dets Bestemmelse gik ud paa at omstyrte det vestromerske Rige; hvad desuden en ariansk religiøs Fanatisme bidrog til at bestyrke dem i. Det var ikke uden Grund at deres Navn, efter Staden Roms Indtagelse og Plyndring, blev en Betegnelse for Barbariets skaanseløse Hærjen mod Culturens Institutioner og Monumenter; men om ogsaa det vandaliske Riges korte Glandsperiode omtrent var indskrænket

<sup>141)</sup> Man kan f. Ex. tydeligt sionne, hvor langsomt det er gaaet, inden Frankerne (som maaskee dog vare de talrigste tydske Folkestæder, der drog ud paa Erobring) kunde gjøre sig til Herrer over den hele Deel af Gallien, der tilsidst udgjorde Merovingernes Rige. Endogsaa om Chlodvig beretter en paalidelig Kilde, at først i det 10de Aar af hans Regjering kunde han strække sit Herredømme til Seinen, og endnu sildigere til Loire. (Hincmari vita S. Remigii. Surii vitæ Sanctorum. 1617. Fol. I. p. 191.)

til det halve Aarhundrede, som Genferichs Bedrifter udfyldte: saa opnaaede dette Folk paa en Maade dog sin Bestemmelse, som allerede samtidige Kirkeskribenter tillagde det<sup>145</sup>). Af Vandalerne kunde man da ikke vente sig andet, end den yderste Strengthed imod tidligere af Grundeiere erobrede Lande. De berevede dem uden Skaansel deres Jorder, eller paalagde dem Afgifter, hvis Byrder vare uutholdelige<sup>146</sup>). Longobarderne brugte ikke meget mere Skaansel; derimod findes Spor til en større Mildhed og Billighed imod de Overvundne hos Gottherne og Burgunderne; og det er ogsaa hos dem man kan paavise historiske Vidnesbyrd om indgaaede Foreninger, efter hvilke Eiendomsjorderne deelede i et vist Forhold imellem de forrige og de nye Herrer.

Om Frankerne kan man neppe antage, at de ved deres Indfald i Gallien vare et Folk af mere human Tænkemaade, eller af mildere Sæder, end Gotther eller Burgunder; men det er derfor ikke mindre sandsynligt, at de merovingiske Fyrster, og navnlig Dynastiets Stifter Chlodvig, virkelig havde antaget den politiske Grundsatning, at skaane de Overvundne, og i det mindste agte deres Eiendomsret, saavidt det kunde ske ved Siden af den rigelige Uddeling af Lehnsgods, hvormed en frankisk Konge maatte forsørge sit Folke og belønne sin Hær og dens Fører. Begge Dele lode sig forene. Landet var stort nok, og ikke overbefolket; meget Jordegods blev ligesom Krigsbytte, som Kongen kunde dele med sine Mænd; der blev nok tilovers, som disse kunde dele med

<sup>145</sup>) „Les Vandales travaillèrent à la destruction de l'Empire d'Occident avec toute l'énergie & toute l'ardeur, que l'intelligence parfaite de ses intérêts matériels peut inspirer à un peuple, quand elle s'appuie sur une forte conviction religieuse.”  
(*L. Marcus Hist. des Vandales. Par. 1836. p. 324.*)

<sup>146</sup>) *Procopius de bello Vandal. I. cap. 5. (Ed. Bonnæ. 1833. p. 332—35.)*

galliske eller romaniske Besiddere. Det er ikke allene klart af den saliske Lov, at der under det frankiske Herredømme fandtes frie Grundeiere af romersk Byrd ved Siden af de germaniske; men det er tydeligt, at der overhovedet i Jord-Besiddelsen ikke kan være foregaaet saadanne Indgreb eller Omvæltninger, der berovede alle frie romaniske Indbyggere i Gallien deres Grundeiendom, eller nedsatte deres Retstilling betydeligt under Frankernes. Historien lægger endog for Dagen, at Romanerne under det frankiske Herredømme ikke allene have kunnet bevare en fri, men endog en agtet og hæderfuld borgerlig Stilling. Hertil bidrog det allerede meget, at Frankerne beholdt den romerske Municipalsforfatning i de Galliske Stæder, hvor Menighederne vedbleve at styre sig selv efter romerske Love og Former, og hvor saaledes anseete Romaner ved deres større Dannelse og Dygtighed saameget snarere maatte beholde Indflydelse og Adgang til Vrighedsposter<sup>147)</sup>. Lige naturligt var det, at kirkelige Embeder og hoiere Værdigheder i Gallien længe saa at sige udelukkende maatte tilfalde den indfødte Geistlighed, som endnu var i Besiddelse af romersk Lærdoms og Sprogkulturs sidste Rester. Desuden finder man indfødte romanske Galliere under de merovingiske Konger beklædte med høie Stats- og Hof-Embeder<sup>148)</sup>, og seer dem ved mange Leiligheder deeltage i den indre frankiske Historie under et Dynastie, hvis hele Periode udfyldtes ved en næsten uafbrudt Række af indvortes Krige, og af Raahedens og Barbariets oprørende Volds-gjerninger og Grusomheder, endog i Kongeslægtens eget Skiod.

<sup>147)</sup> Jfr. Savigny Gesch. des röm. Rechts im Mittelalt. I. § 95—99. Fauriel Hist. de la Gaule meriod. sous les conquerants Germ. I. p. 454.

<sup>148)</sup> Jfr. J. W. Loebell "Gregor von Tours u. seine Zeit." 1839. S. 140—45. Endog saa Krigshæren havde undertiden romaniske Anførere; s. Ex. den dygtige Feltherre Cunnus Mummolus under Kongerne Guntram og Sigebert. (Loebell. 143. 144.)

Vi kunne forestille os Naaheden i Sæder, det ryggesløse Levnet og den vilde Lovløshed, som da maa have hersket i den fornemme Stand hos Frankerne, naar vi med Skræk og Afsky betragte det historiske Billede, som Gregor fra Tours giver os af Brodrejseder, Mord og Forbrydelser i det merovingiske Kongehuus<sup>149</sup>).

Den saaledes fra Erobringens Begyndelse udgaaende, siden vedvarende og fremstridende umærkelige Sammensmeltning af begge Folkeskæder, har efter nogle Aarhundreders Forløb udviklet sig til den Eenhed, der uden Tvivl i Carl den Stores Tidsalder omtrent havde opnaaet sin Fuldstændighed i det egentlig frankiske Rige. — At begge Stammer fremtræde ved Siden af hinanden i de saliske Bedtægter, og at her skielnes imellem den frie og den skatfyldige romerske Grundbesidder er allerede bemærket. Den samme ældste frankiske Bedtægtsamling synes derimod ikke at kende Forskiellen imellem Frie og Udelige, som andre tydske Love, (Bairernes, Saxernes, Thüringernes, Burgundernes) bestemt udtrykke<sup>150</sup>). Dette nævne vi kun her, fordi

<sup>149</sup>) Et stærkere Træk af Herksesjens og Tyranniets Umenneskelighed, end Chlodovigs Udryddelse af de øvrige frankiske Konger, og derefter af sin egen Slægt, kender neppe den europæiske Historie.

<sup>150</sup>) Ældre og Nyere have derfor hyppigen recit fra skrevet Frankerne Udel. (Saaledes f. Ex. *Valesius Notitia Galliarum*, 1675, p. 485. *Mably Observ. l'hist. de Fr.* L. I. chap. 5. *Guizot Essais sur l'hist. de Fr.* p. 209.) Schäffner betragter dette derimod som en »extravagant Hypothese», og har samlet en Mængde Beviser af Kilderne for at Frankerne havde anseete og høibaarne Slægter. (Den frankiske Helgen S. Leodegar f. Ex. var »exortus ex progenie celsa ac nobilissima Francorum». *Bouquet*, II. 628). Banfeligheden i at forklare, hvorfor Frankernes saliske Bedtægter ere de eneste, hvor Udelen ikke har høiere Bøder, tilstaaer Schäffner; men giendriver Savigny, der vil antage at den frankiske nationale Udel var gaaet over i Kongernes Følgeskab, og var bleven til de saakaldte Intrusioner hos Frankerne. (*Gesch. der Rechtsverfassung Frankreichs*, I. 217—221.

det tildeels har givet Anledning til den saa ofte atter optagne Strid om den franske Adels Oprindelse og tidligere Stilling til Kongemagten, hvori ældre og nyere franske Forfattere<sup>151)</sup> have forsegget de mest stridige, hinanden tildeels reent imodsatte Hypotheser. Blandt dem er Guizot en af de nyeste, udmærket ved sin grundige, besindige Undersøgelse, hvis Udgang ikke er fra forud antagne, statsrettlige Grundsatninger, og hvis Resultater og Udviklinger derfor i det hele ere langt mere fornuftige og fordomsfrie, end hans Forgængeres. Han seer ikke, som Boulainvilliers, en fra de frie franske Erobrere umiddelbart nedstammende Adelsstand, der skulde have været Eier af hele Landet, og med hvis Rettigheder, som de adelige Lehnsherrer efterhaanden berøvedes ved en usurperet despotisk Kongemagt, han antager at Friheden tabte sig i det nyere Frankrige. Men Guizot er ligesaa langt fra at gaae til den modsatte Yderlighed: at ville, som Dubos, negte Galliens Erobring, at ville antage en Afstaaelse af Landet og en frivillig Underkastelse af det galliske Folk under de merovingiske Tyrster; og i Folge heraf ogsaa at betragte de franske Konger af de følgende Dynastier som legitime Herrer og absolute Herskere over Land og Folk. Derimod har Guizot, som det synes, i Fortalen til et tidligere Arbejde fra 1823<sup>152)</sup> sat højere Priis paa Mablys System over den tidligste franske Historie og Statsforfatning, end man vel kan tillægge det, ved Siden af Guizots berømte, fem Aar tidligere historiske Værk<sup>153)</sup>. Dette (ved hvis Betragtning

<sup>151)</sup> *Boulainvilliers* (Mem. hist. sur les anc. gouvernements de la France. 1727. Essais s. la Noblesse de Fr. 1732.) *Dubos* (Hist. critique de l'établissement de la Mon. française dans les Gaules. 1734). *Mably* (Observations sur l'histoire de France. 1765). *I. N. Aug. Thierry* (Lettres sur l'hist. de France. 1827.)

<sup>152)</sup> Essais sur l'Hist. de France, pour servir de complément aux Observ. sur l'Hist. de France, par l'Abbé de Mably. Par. 1823.

<sup>153)</sup> Cours d'Hist. moderne. Hist. générale de la civilisation en Europe. Paris. 1825.

man ei maa glemme, at det er opteguede Forelæsninger) støtter sig overhovedet paa historiske Kilders Vidnesbyrd og paa rigtige historiske Combinationer. Mably, der forlod den Bane, hvorpaa hans geniale Forgænger, Montesquieu første Gang havde spredt den høiere historiske Sandheds og philosophiske Klarheds Lys over Oldtidens og Middelalderens Statsret og Statsforfatninger, betraadte derimod en anden Vej, hvorpaa en heel nyere historisk Skole er gaaet endnu langt videre end han. Mably var den første, som paa sit Lands Historie vilde anvende de nylig fremspirede Ideer om Følkesuverainitet, om en oprindelig Selskabsagt, og om Demokratiets absolute Fuldkommenhed som Statsform. Man kan herefter let tænke sig, hvorledes denne mærkværdige og talentsfulde Politiker, der kiendte sin Tid bedre end Fortiden, kunde bringe en fuldstændig republicanisk Forfatning i Stand hos Germaner og Francker, og betragte det merovingiske Kongedømme og Adelsmagten allene som fremstridende Usurpationer.

Vi troe at være nærmere ved de virkelig historiske Resultater, med Hensyn til den meer eller mindre overeensstemmende Organisme, som efterhaanden udviklede sig af en chaotisk Tilstand, der i nogle Aarhundreder, ved Germanernes Indfald og Erobring, blev de forhen af Romerne beherskede europæiske Landes og Nationers Lod, naar vi betragte denne Tilstand, saaledes som vi allerede have angivet dens væsentlige Charaktertræk. Det var en Omplantning af endnu uorganiske Elementer fra en barbarisk, frigersk og halvnomadisk Natirns Folkestif og raae Institutioner, til de undertvungne Lande, hvor den romerske Civilisation, i de moralske og offentlige Forhold, næsten var fortæret og uden Livskraft; men hvor den dog havde faameget af den mekaniske Organismes Sammenhold tilbage, at Barbarerne hverken kunde udrydde den, eller modstaae dens Virkninger. Disse vare vel for en stor Deel kun

meget ufuldkomne; og den hele Begyndelse til det nye borgerlige Statssamfund, som vi f. Ex. forefinde hos Frankerne før Carl den Stores Tid, maa forekomme os ved et almindeligt Overblik, mere som en halv lovløs Vildhed og vedvarende Krigstilstand, end som en ved Statsret og Lovgivning grundfæstet Forfatning. Men meget er endnu ikke tydeligt nok, fordi det maa søges oplyst ved enkelte, adspredte Kiendsgjerninger; og meget vil altid blive tvivlsomt eller vanskeligt at forstaae, fordi hiin Tids diplomatiske Kilder ere fattige, og de geistlige Annalister og Kronikere sjelden oplyse Statsstyrelsen og Folkets indre Forfatning.

Frankerne erobrede Gallien; men hverken have de udryddet Landets overvundne Indbyggere, de romaniserede Galliere, eller trængt dem tilbage i fjernere, affondrede Biergegne og Udkanter af Landet; saaledes som det skeete med Britanniens celtiske Indbyggere ved den saxiske Erobring. Stæderne i Gallien, med deres Curier og Municipalforfatning, beholdt denne i lang Tid urørt, og dermed ogsaa deres fra den romerske Tid indførte Selvstændighed ved Siden af den landlige Befolkning, der allerede for største den Deel stod i et afhængigt Forhold til Grundherrer og Patroner. Germanerne yndede, efter deres Hiemlands Levestil, ikke Stadlivet; de betragtede sig vel ligesuldt som Herrer i Galliens Stæder, men disse modtoges forholdsviis den svageste Tilvært af frankiske Indbyggere. Erobrerne, for hvilke det hele romerske Byvæsen var en reent fremmed og ukendt Indretning, maae have fundet det beqvæmest, at lade Alt i Stæderne blive som det var. Man kan heller ikke tvivle om, at de romaniske Stadboere, tilligemed Municipalforfatning og Dyrighed (hvis romerske Benævnelser man alle kan finde i Diplomerne fra den merovingiske Tid) have beholdt deres egne Rettsforhold. Selv forbeholdt

Erobrerne sig deres frankiske Vedtagtsret; hvis Mandebod og Boder i criminale Sager, man ved foresaldende Tilfælde, som den saliske Lov viser, ogsaa overførte paa de fribaarne romaniske Indbyggere. Man sees saaledes ogsaa heraf, at disse hverken vare retløse, eller stillede meget dybt under deres erobrende Herrer<sup>151)</sup>. Man kan saameget mindre undres over, at Stæderne i Almindelighed vedligeholdt sig i de af Germanerne erobrede Lande (maaſkee endog bedre i Gallien og Britannien, end i Italien) da Skattebyrden, som under Imperatorerne var forhoiet indtil det Utaalelige, uden Tvivl snarere er bleven lettere, end tungere under det frankiske Herredømme; efterſom de nye Overherrer mere holdt sig til Landet, og overhovedet, for det Offentliges Deel, gjorde langt ringere Fordring til Udgifter af den private Formue, end den romerske Keiser-Regjering.<sup>152)</sup>

Vende vi os derimod fra Stæderne til Landet og Landboerne, saaledes som disses Stilling og Vilkaar have været i

<sup>151)</sup> Vilde man endog finde denne Stilling, saaledes som den saliske Lov, efter Forholdet i Boderne, angiver den, ikke gunstig nok for fribaarne Romaner: saa er det vel ikke usandsynligt, hvad Waiz antager: at de herhen hørende Bestemmelser i denne Lov tilhøre den første Tid efter Erobringen, og at Romanernes Vilkaar efter Chlodovigs Tid i Birkeligheden have dannet sig langt mere fordeelagtigt. („Das alte Recht der Salischen Franken“, von G. Waiz. 1816. S. 102. 103.) Overhovedet sees man i hvert Tilfælde, at den romerske personlige Ret og Retsforhold har staaet ved Magt hos Romanerne i Gallien under det frankiske Herredømme; og det „als persönliches Recht bis gegen das Ende der carolingischen Periode.“ Schäffner, l. c. S. 108.

<sup>152)</sup> Den betydeligste Deel af de romerske Statsafgifter under Keiserne bestod i Grundskatten (Indictio og Super-indictio eller overordentlige Tillæg.) Dens Byrde var i den senere Tid af denne Periode ikke allene i høieste Grad trykkende; men blev det endnu mere ved den jernhaarde Strengbed, hvormed den blev inddrevet. (Se bl. a. Lézardière Theorie des lois polit. de la Mon. française. (Nouv. Ed. 1841) I. p. 32—38. 231—255.

det ældre frankiske Rige: da savne vi vel endeel i de historiske Kilder til at give os tydelig og fuldstændig Indsigt i Forholdene; men savne dog ikke mangen factisk Oplysning fra nærliggende Tider, som kan lede til rigtige og grundede Slutninger om Tilstanden i de foregaaende. Vi maae kun ikke tænke os den med Tiden, om ikke i eet og alt, dog i endeel Hovedforhold, roligere og mere ordnede indvortes Forfatning og Statsindretning i det frankiske Rige, i hvor usuldfkommen den endog var og blev, som aldeles liig den vilde Dvergangs-tid, medens Gallien i meer end eet Aarhundrede maatte blede under germaniske Folkstammers Krigsrybe — Vestgothor, Burgundere, og endelig Frankerne før Chlodovig. Vi maae ikke forestille os den hele oprindelige galliske Befolknings Behandling og Tilstand efter enkelte Exempler paa Vold, Mis-handling og Grusomhed, udøvet mod romanske Individider<sup>156</sup>). I det Hele og Væsentlige maa Landboernes Vilkaar under Franterne have bibeholdt den samme Grundcharakter, som de allerede havde, da disse Erobrere satte sig fast i Landet. Den største Deel af den Jord i Gallien, som enten Kongerne toge for sig selv, eller som de overlode fornemme og ringere frankiske Krigere at bemægtige sig, var allerede i store Grundeieres Besiddelse, og dyrkedes af Coloner og andre afhængige Landboer. Af hine ere vel endeel fordrevne, og andre forarmede eller sunkne til en ringere og afhængig Stilling; men man kan ligesaa lidt tænke sig dette om Alle, som man kan tænke sig at Franterne have forjaget alle romanske Coloner i Gallien,

<sup>156</sup>) Hvor opvækkende, vild og uhyggelig Tilstanden i den merovingiske Tidssalder endog maa vise sig, efter Skildringen hos Gregor fra Tours, som Hovedkilden for Billedet af samme i Historien: saa bliver det dog altid mærkværdigt, hvor saa Exempler paa saadanne enkelte Volds-giærninger, udøvede af Franter imod Romaner, denne udmærkede Historiefriber, der selv nedstammede fra en ædel romansk Slægt, har optegnet. (Sfr. Voebell Gregor v. Tours u. seine Zeit. S. 150—53.)

eller gjort alle Fribaarne til Trælle. En stor Deel galliske og romanske Grundeiere levede i Stæderne; og de Fleste af disse have uden Tvivl beholdt meer eller mindre af deres Eiendom. Desuden veed man, at de germaniske Barbarer forstode langt bedre at føre Krig, end at dyrke Jorden; de maatte, om de vilde have nogen Fordel af det dyrkede Land, dele Udbyttet med de forrige Leiere eller Dyrkere. Vi kunne heller ikke i de frankiske Erobrere tænke os hele germaniske Folkeskæd, der som Græshopper oversvømmede Landet, de indtog. Det var for største Deel udvalgte Krigerskare, som fulgte deres Konger, Høvdinger eller Anførere, og hvoraf en Mængde fremdeles maatte blive under Vaaben, og gjøre Krigstjeneste, for at forsvare Landet, der efterhaanden erobrede, eller for at følge Kongerne paa nye Krigstog, snart imod Fremmede, snart imod Landsmænd eller andre germaniske Stammer. Det var ikke blot Romaner og Galliere, som de frankiske Erobrere betvang; Thüringerne i det fiette, Allemannerne og Baiterne i det ottende Aarhundrede, bleve med Vaabenmagt bragte under Frankernes Aag. Ved enhver af disse Erobringelser maatte, hvorledes endog Underkastelsens Vilkaar vare, megen Jord-eiendom paa forskjellige Maader falde i Seirvinderens Lod. Vi kunne saa meget for bruge dette Udtryk, som det netop svarer til de gamle Udtryk: sors, lot, alodium, alleux, m. fl. der betegne den Maade, hvorpaa Jorden, ligesom andet Bytte, deelted blandt det erobrende Folk. Det lodtagne Gods, der blev fri Selveiendom (alodis) kunde siden, ved Arv eller Kjøb og paa flere Maader udvides. Benævnelsen gif

157) Jfr. Guizot l. c. p. 92. 93. Han vil aflede Navnet Alode af Loos, Lod. Andre (f. Ex. Thierry og Schöffner, l. c. p. 273) have en ganske anden Etymologie (all-od, heel, fuld &c). Dette kan overhovedet være ganske ligegyldigt for Ordets Betydning, som er sikker og bekendt nok.

efterhaanden over til al fuld og fri Eiendom, det vare Urvejord eller Kjøbejord, naar den ikke var afhængig af nogen Grundherre, eller var Lehnsgods (beneficium). Endeel Franker af den ringere Krigerclasse (thi Standsforskiel medførte Germanerne fra Heimlandet, og den ophorte ikke efter Erobringen) bleve Giere af saadan Jord; men om de endog i Begyndelsen eller en Tidlang have havt den reent afgiftsfri, see vi dog, hvorledes Kongerne Tid efter anden have lært at forene den personlige Tjeneste, hvortil de frie Franker vare pligtige, naar en Krig var vedtaget, med Krigsgierd eller Krigsskatter, som ogsaa fordredes af den frie Jordeier, og henimod den carolingiske Tid synes at være indførte for al Grundeiendom.

Det var dog langt fra, at Besiddelsen af uafhængig Eiendom blev et almindeligt Vilkaar. Der findes, i senere skriftlige Kilder, Beviser nok som lægge for Dagen, at en Mængde frie Franker levede uden Eiendom paa Kongernes eller de store Grundherreres Godser og Hølskaarde — altsaa vel enten som Hølskarle, Coloner, eller Arbeidere<sup>158)</sup>; og man kan ikke andet end finde Guizots Mening antagelig: at saadanne oprindelige, eller fra Landets Erobring, have bestaaet af de frankiske Hovdingers Krigsfølge og Huuskarle, som Anføreren førte med sig paa sit Jordegods og gav dem Ophold hos sig paa sin Gaard, eller fordeelte dem paa Godset<sup>159)</sup>. Der findes nu ogsaa Beviser paa, at det allerede i Carl den

<sup>158)</sup> *J. Ex.* „Franci qui in fisco aut villis nostris commanent.” *Cap. Car. Magni.* 800. (793 forbød Carl d. Store sine Grever ikke at bruge dem til Trællearbejde, *opus servile.*) „Liberi homines, qui proprium non habent, sed in terræ dominica resident.” *Capitulare Lud. Pii* 829. (De maatte ikke antages til Vidne i en Andens Sag; saa meget var det i 400 Aar gaaet tilbage med frie Frankers borgerlige Stilling).

<sup>159)</sup> *Essai sur l'hist. de France.* p. 100. 110.

Stores Tid kunde være nødvendigt, at tage saadanne frie franksiske Landboer i Beskyttelse imod de Mægtiges Undertrykkelse<sup>160)</sup>. Men det stod dem ogsaa frit for, at sikre sig saadan Beskyttelse ved frivilligt at give sig i Borneedskab; og man ser af mange Lovbud under Carl den Store, at denne Keiser maatte forbyde baade Verdslige og Geistlige ved ulovlige Midler at tvinge de fattige Landboer til at afstaae deres Eiendomsjord (*proprium suum, possessiones*)<sup>161)</sup>. Paa saadanne og andre Maader, ved Salg, ved frivillige eller afnødte Overdragelser, og ved Gaver og Testamenter til Kirker og Klostre, formindskedes de frie smaa Landbrugeres Antal hos Frankerne med hvert Aarhundrede; og allerede i det 9de maatte Keiserne ved idelig gientagne Forordninger forbyde Lehnsmænd at bortflytte Bønder fra deres Lehnsgods (*beneficia*) for at bosætte dem paa deres eget Gods (*alodium*)<sup>162)</sup>, hvilket omtrent svarede til at giøre Kronebønder til Adelsens Borneede, saaledes som det i Middelalderen ideligt skeete hos os.

Det blev saaledes et i det frankiske Rige meer og mere udvoksende Grund- og Standsforhold, at den faste Eiendom under begge Hovedformer, som egen Jord (*Alodis, alodium*) eller som Lehn (*beneficium*) samlede sig i store Lodder, og knyttedes til arvelig Besiddelse. Det var en Tilstand, der ikke var ny, eller fremmed for de germaniske Stammer i Heimlandet, og der tillige var naturligen grundet i umiddelbare Følger af Erobringen. Ligesom de frankiske Konger

<sup>160)</sup> Capit. Caroli M. a. 805. „de oppressione pauperum liberorum hominum.“ Capit. a. 861 forbyder, at Jagen med Vold maa fratage frankiske Landboer (*Franci pagenses*) deres Høje eller Gods.

<sup>161)</sup> S. f. Ex. Capit. Caroli M. 811. Ed. Baluzii. I. p. 480. 485. „Quod pauperes se reclamant expoliatos esse de eorum proprietate.“

<sup>162)</sup> Capitularia a. 802. 803. 806. 807. 819. 860. 865. (Ed. Baluzii. I. p. 364. 403. 453. 518. I. 460. 490. 611. 665. II. 145. 147. 198.) c. f. v.

maatte komme i Besiddelse af umaadelige Domainer, der fra Begyndelsen betragtedes mere som Familie-Eiendom, end som Krongods, og hvilke de idelig fandt Leilighed og ikke fattedes Gidskthed til at forege: saaledes udbredte den samme Driфт til at erhverve Jordegods sig til den hele Stand af fornemme Franker, Hovdinge og Hærførere, som Kongerne belønnede ved Beneficier. Disse maatte snart gjøre den Erfaring, at den dyrkede Jord i Gallien var mere værd at besidde, end de tykke Skove og Græsmarker, og at her gjaldt det meer endnu, end hjemme i Germanien: at jo større Grundeieendom, jo mere Magt og Uafhængighed. Den fornemme Franker behøvede heller ikke Jordegods blot for sig selv og sin Familie. Han maatte, for at kunne beholde og stole paa sit Felgeskab, sine frie Tjenere, paa lignende Maade indrømme og overlade dem Jordlodder til Lehn eller til Brug. Saaledes grundedes en ny Forfatning, der stræbte efter at samle de ved Opføsningen af gamle germaniske Stammeforbindinger adspalttede, i deres Interesser, deres Besiddelser isolerede, og efter Selvstændighed stræbende Individuer, til en, om endog længe mangelfuld og ufuldstændig Statsorganisme. Det var ikke strax fra Oprindelsen den fulde, uddannede Lehnforfatning, som behøvede fire til fem hundrede Aar for at blive det; men Ideen og Grundtrækkene til det hele Feudalvæsen laae dog i den Maade, hvorpaa allerede hos Frankerne Grundeieendom ved en i Stand og Stilling høiere og mægtigere Besidder blev overgivet eller overladt til en Ringere, under visse Forpligtelser; hvortil altid hørte Troskab, personlig Krigstjeneste, og Erkendelse af en Herskabret, Herlighed eller Overieendom hos Lehnsgiveren eller Lehnsherren. Da vi ei kunne gaae ind i Feudalvæsenets Historie, bemærkes det kun i Forbigaaende: at man ogsaa i den merovingiske Periode hos Frankerne kan spaae de Overgange, hvori Lehnforholdene udviklede sig; nemlig fra det tidligste,

hvori Kongen eller Lehnsherren gav Nogen et Beneficium, som det stod i hans Magt at tage tilbage, naar han vilde, til det dernæst følgende, et Lehn paa visse Aar eller og paa Livstid; og endelig fra dette til det sidste og yderste, hvori Lehnet som arveligt igien nærmede sig den uafhængige, fulde Eiendoms Natur<sup>163)</sup>. Men, under hvilketsomhelst Vilkaar, saa forudsatte den egentlige Lehnstilling altid fuld personlig Frihed hos Vasallen; Lehnafhængighed af en Overherre havde ingen Forbindelse med Trældom eller Ufrihed; og heraf see vi strax den bestemte Grændse og den brede Kløft, der adskiller Lehnforhold fra Bornedskab.

Naar der saaledes hos Frankerne, eller i andre af de germaniske erobrende Folkfærd stiftede Riger, er Tale om frie Jordeiendomme, og om Beneficier eller Lehn: da maa vi altid i begges Besiddere kun tænke os en Herrestand — i Modsætning til den ufrie og halvfrie Folkeklasse, eller i Modsætning til Trælle og Bornede. Hvor der i gamle Kilder tales om det hele frankiske Folk<sup>164)</sup>, der er det altid kun den frie Stand, med dens Fornemme og Høvdinge „proceres“, „rectores.“ (prol. L. Sal.) som derved menes. Det er Herrestand og Geistlighed allene, som handle paa den historiske Scene; om det ringere Folk, om en Almue er der ikke Tale, s. Ex. i hele Gregors Historie<sup>165)</sup>. Endnu Aarhundreder efter Christendommens Antagelse af Gotter, Longobarde,

<sup>163)</sup> Man antager Foreningen i Aar 587, imellem Guntram og Childerik II., som den første Anordning om arvelige Beneficier.

<sup>164)</sup> „Gens Francorum incluta, auctore Deo condita, fortis in arma, firma in pacis foedere“ o. s. v. (Prologen til den Saliske Lov).

<sup>165)</sup> „Nous ne voyons — siger en af de nyeste franske Historiker om Frankerne i hien Tid — distinctement en scène que les conquérants sa-rouches s'essayant à la civilisation, mais se dépouillant lentement de leur fourrure de bêtes féroces; & les prêtres à moitié barbares.“ (Arbanère Etudes sur l'hist. univ. 3. partie. T. I. p. 96.)

Franker og andre germaniske udvandrede Folkeslag, vedvarede den fra Hedenskab arvede Adskillelse imellem den Fri aar ne (ingenus) og den Trællefødte (Servus). Det kristelige Religionsprincip modstred og bekæmpede vel Begrebet om en personlig Slavestand; men det knyttede tillige den personlige Frihed til Christendommens Bekiendelse; og den kristne Kirke og Geistlighed kunde i et langt Tidrum egentlig ikke naae videre i Trælles Emancipation, end til Lovens Forbud imod at gjøre Christne til Trælle, og imod offentlige Slavemarkeder. De germaniske Erobrere, navnlig Frankerne, medførte (som vi see af deres Love) Trældommen til Gallien, og der kan ikke være Tvivl om, at frankiske Konger og Hovdinge endnu længe efter Erobringen ligesaa vel holdt Huustrælle<sup>166</sup>), som de lode deres Agerbrug besørge ved ufrie Arbeidere af forskjellig Art og Syssel, og ved halvfrie Coloner. Men hvad der saaledes gjaaldt om de Fornemme, kunde dog ikke finde Sted hos alle Frankere af ringere Stand og Formue. Huustrællene maatte hos dem af sig selv falde bort, eller være fældne; paa deres Landeiendom behøvede de vel som oftest en indfødt Agerbruger, hvad enten hans Stilling var den romanske Krigsfanges, altsaa Trælles; eller Colonens ikke meget friere. Begge disses personlige Vilkaar synes hos den jordløse, afhængige, tjenende eller jordleiende Landbo i Middelalderen at være umærkeligt gaaede over i hinanden<sup>167</sup>).

<sup>166</sup>) Der findes i de gamle tyske Love en heel Mængde Benævnelser paa saadanne, efter deres forskjellige Syssel og Anvendelse: *Mari-sculeus* eller *custos eqvorum* (Stedhyrde), *Bubulcus* eller *stotarius* (Dræghyrde), *Servus berhicarius* eller *pastor ovium* (Faarehyrde), *Caprarius*, *porcarius*, *Servus carpentarius*, *molinarius*, *venator*, o. s. v. Der kan ikke være Tvivl om, at saadanne vare egentlige Huustrælle, eller trællefødte Diener, der brugtes hver til sin Forretning, uden at være stavnsbundne til Jorden, eller satte i noget Colonatsforhold.

<sup>167</sup>) Man finder ogsaa i de ældste skriftlige Kilder, som oplyse frankiske Landbeserhold, at Benævnelserne *servus* og *colonus* ofte bruges

Det vil uden Tvivl være vanskeligt, med Bestemthed at sige, naar dette i ethvert Land er foregaaet; eller rettere: paa hvilken Tid Grundherrerne ophørte at betragte de Tienere, Avlskarle (Bryder), Leilendinger o. s. v., der dyrkede Jorden for dem, som Slaver. Begrebet om personlig Trældom forsvandt vel først efterhaanden der, hvor Salg af egentlige Trælle bortfaldt eller blev loystridigt<sup>168</sup>). Men allerede inden man reent ophørte, ved servus (serf) at forstaae en Slave, som Herren kunde sælge uden Jord, var Bornedsforholdet almindelig udbredt overalt hvor germaniske Folkfærd havde nedsat sig i romerske Lande. De havde, som vi oftere have sagt og gientaget, forefundet Grundvolden dertil i romerske Landbosforhold; men de medførte Analogien dertil fra deres Hjemstavn, og udvidede det Forhold, som Germanerne selv kiendte hos deres agerdyrkende Trælle, til det hele Jordbrug og den hele faste Jordeiendom, som blev Grunden for den frankiske Herrestands Opkomst, for Adelens selvstændige Stilling og for det paafølgende Lehnaristokratie, der med meer eller mindre Liighed uddannede sig i alle af tydske Folkfærd indtagne Lande.

Vi have derfor vel Grund til at sige: at Bornedsforholdet, saaledes som det i Keisertiden var indført hos Romerne, ikke allene blev optaget og vedligeholdt af Germanerne i alle af dem stiftede Riger; men at det i de forskellige, strengere og mildere Former, som det siden antog,

---

saaledes om hinanden, at man har vanskeligt ved strengt at bestemme Anvendelsen i den rette Mening; foruden at de vixte med andre Benævnelser (*masarii*, *manentes*, *casati*, o. s. v.) hvis Betydning ikke altid er let at bestemme.

<sup>168</sup>) Forbud med Salg af Slaver udenfor Provindserne (allerede ved Conciliet i Chalons, under Chlodwig II., i Alemannerens og Longobarternes Love, m. fl.) og Forbud med Slavers Salg til Sedninger (i Capitularierne, 743, 814. m. fl.) s. *Biot*, l. c. p. 265, 266.

var et de tydske Folkesfærd nærmest tilhørende, med Lehnsvæsenet forbundet, og fra dette uadskilleligt Standsforhold. I dette gienfinde vi ogsaa, hvad den personlige Stilling angaaer, saa godt som alle de, den menneskelige Frihed og Personlighed ophævende og indskrænkende Vilkaar, der fulgte med Hedenskabets Trældom, undtagen Grundherrens Eiendomsret til sin Borneds Person. I Stedet for denne fuldkomne Tilintetgjørelse af Menneskets personlige Væsen og Retstilting, traadte Ophævelsen af dets Frihed til at stifte Bosted og Næringsvei, uden Herrens eller Herskabets Samtykke. Stavnsbaandet paalagde baade Grundeieren og den livegne Jordbruger en Tvang; men denne var i en ulige større Grad tvingende for den sidste, end for Grundherren, der ved Frigivelsen kunde opløse Baandet, naar han vilde. En saadan Grad af Ufrihed var det almindelige Vilkaar, hvorunder næsten den hele umiddelbart jordbrugende Folkeclasse levede i det frankiske Rige; thi der var i den Henseende ingen videre Forfkiel imellem det geistlige og verdslige Gods, end at Tilstanden for Colenerne paa det første var mere betrygget ved Forholdet til den hierarchiske Magt, som hvilede hos en Stand, der i hine Tider var Lønens og den lovlige Ordens nærmeste Vogtere. Desuden beroede denne Magt ikke af Individier, men af Corporationer, fra hvilke en stor Deel af de geistlige Stiftelses Indtægter igien ved Gaver og Almisser strømede ud til den trængende og fattige Deel af Folket. Af disse Grunde kunne vi for en ikke ringe Deel forklare den hastige og uhyre Tilvæxt, som de geistlige Eiendomme erholdt i de første Aarhundreder efter de germaniske Erobring. Under den chaotiske, lovløse, af Ran, Undertrykkelse og alle tænkelige Voldsgierninger opfyldte Tilstand, som udmærkede hiin Middelalderens første Periode, var Kirken og de geistlige Stiftelser den Ringers og Bærnløses nærmeste og sikkerste Tilflugt; og det maa alt have været

tidligt, at det blev til almindeligt Mundheld: „Det er godt at boe under Bispestaven.“

Vi finde her ingen Leilighed til at gaae ind paa en fuldstændigere Fremstilling af de enkelte Omstændigheder i den tidlige Bornestands Vilkaar, og disses Overeensstemmelse med Slavestandens. Men det er bekjendt nok, at de germaniske Love i Bestemmelser og Forskrifter, der vedkomme Træl- lenes juridiske Rettigheder, omtrent ganske staae ved Siden af eller samstemme med den romerske Lovgivning<sup>169</sup>); og man vil have vanskeligt ved at fremhæve eller i det Enkelte paa- vise de Fortrin, som agerdyrkende Borne eller Trælle efter frankiske eller andre germaniske Love skulde have opnaaet, i Sammenligning med de romerske Coloner og Arvefæstere. Der gives endog Tilfælde, hvori de germaniske Vedtægter i Streng- hed med Hensyn til Trælle, synes at overgaae de romerske, f. Ex. i at frakende dem al Rettighed til at slutte Kiøb eller Contracter<sup>170</sup>). — Vi maae derfor gjentage det, som Resultat af de foregaaende Betragtninger: at af de ved Frankerne og de øvrige germaniske Erobrere i Europa uddannede sociale og agrariske Grundforhold: Borne- skab og Lehn- for- sa- tning, var det sidste grundet paa den individuelle Uafhængig- heds Idée, og saaledes en aristokratisk Modkraft og Modsaetning til det monarkiske Despotie. Borne- skabet, hvori oprindeligen, ligesom i det romerske Colonat, et for den ringere Stand

<sup>169</sup>) Endel enkelte Tilfælde, som bevise dette, findes samlede og oplyste hos Biot (De l'abolition de l'esclavage ancien en Occident. p. 263—287.)

<sup>170</sup>) Saaledes Lex Ripuar. tit. 74. Lex Bavar. tit. XV. 3. Den Saliske Lov forbød at slutte nogen Handel med en Andens Træl („Si quis cum servo alieno aliquid negotiaverit.“) under 600 Denarers Bøder (tit. 27. l. 26.) Efter Burgundernes Lov (tit. 21) maatte Ingen laane en Borne eller en Træl (originario, eller servo) Penge, uden Herrens Vidende; da han ellers mistede den laante Sum. (Lex Rotharis. 236.) o. s. fl.

(le tiers etal) mildere, dens personlige Frihed og Rettigheder beffiermende Forhold havde dannet sig, modtog derimod i de fleste andre Lande, og endog allermest i Tyskland, en Udvikling, som i Stedet for at gaae fremad mod den Folkefrihed, man vil tillægge det germaniske Element, („das Germanenthum“) skabte en for den nyere Verden eiendommelig Ufrihedsstand: den stavnsbundne Livegnes — en Stand, for hvilken man kan sige, at Jorden blev den Lænke, hvormed Grundherren fængslede den ufrie Landbo<sup>171)</sup>. England

<sup>171)</sup> En forhen anført Forfatter, der imod Historien tillægger Germanerne, „at de overalt, hvor de kom hen, lagde Grunden til demokratiske Institutioner“, (Benedey, l. c. S. 311) vil ogsaa tillægge dette Folk allene, at have „skabt den nye Civilisation“. Dette falder ham let nok; thi han seer i det hele civiliserede Europa kun en meer eller mindre germanisk eller germaniseret Verdensdeel. Det syd- og vest-europæiske romanske Element, hvor Germanismen har maattet vige for romansk Sprog og Aand, er for ham ligesom det ikke var til. „Italien og Lombardiet er Longobarbernes Land; Spanien, Andalusien, Catalonien er Vandalernes, Gatternes, Alanernes Land; Frankrige er Frankernes.“ o. s. v. (smst. S. 313.) Saaledes kan det ikke mere overraske os, at han tilskriver Germanerne og det germaniske Princip, hvad Historien maa tillægge Christendommens Aand, hvor den opnaaede at blive levende hos et Folk og i en Stat. „Dette Princip, siger han, har tilintetgjort det gamle Slaveri; i Stedet herfor satte det den rene Trældom eller Ufrihed („die reine Knechtschaft“); siden Ufrihed med Stavnsbaand („die Knechtschaft der Scholle“). Deri kunne vi gierne give ham Ret; men hvori bestaaer altsaa den germaniske Frihed, som de erobrende Barbarer skulle have oprettet eller efterladt sig i Landene, til Erstatning for Alt hvad de overvundne Folkeskæder matte lide ved Erobringen? — Det er jo egentlig ikke meer, end hvad de romerske Landboforhold allerede efter en stor Maaleskof havde tilegnet sig: („le Colonat, équivalent déjà établi du principe germanique, importé plus tard.“) Det er, hvad vi ovenfor have udviklet: Livegenstabs og Stavnsbaand for den ufrie agerdyrkende Stand, eller Bøndestanden, satte Germanerne i Stedet for personligt Slaveri. Den Ufrie, som før var sin Herres Slave, blev nu Jordens Træl; og Herren, der eiede Jorden, eiede Trællen tiligemed, men ikke uden Jorden. — At hermed efterhaanden indtraadte en mildere Forsatning og bedre Retstilstand for den forhen-

var næsten det eneste Land i Europa, hvor den germaniske Byrdsforskiel, Uliighed i Standvilkkaar imellem Adel, Fribaarne og Ufrie, som Saxerne medførte til Britannien og en Tid lang bevarede i oprindelig Reenhed, længere ned i Tiden uddannede sig paa en meget eiendommelig Maade. Imedens Tydskland opfostrede en personlig Arveadel uden Grundbesiddelse, en fornyet og personlig Ufrihed i Livegenfskabet: blev Grundadel og Lehusvæsen i England en Overgang til Folkefrihed; og Bornedsforholdet tabte sig saa tidligt i Middelalderen, at man neppe engang tydeligt kan opdage og paavise dets Forsvinden, eller Overgang til Landboernes nærværende Stilling.

værende Trællestand, kunne vi ei Andet end antage, og have i det foregaaende fremstillet det saaledes. Men vi maae derhos gientage, hvad oftere er sagt: at det personlige Slaveri var et hedensk Begreb og Retforhold; den personlige Frihed derimod et kristeligt, (som ogsaa Benedey kalder det), ikke udelukkende et germanisk. Bornedstanden (*die Aneshschaft der Schelle*, glebæ adscriptio) var til hos Romerne, inden noget af de germaniske Riger grundedes. Dette er en Kiendsgierning, vi maa holde fast ved; og den leder os i dette Tilfælde ved en naturlig Overgang, ikke til Goter, Longobarder, Franker eller noget andet af de tydske erobrende Folkeskæder; men snarest til de geistlige Stiftelser, Kirke- og Kloster-godser, hvor vi tidligt ere i Stand til at paavise en ordentlig Landboforfatning i det Store, og et Agerbrug, bygget paa Inddeling af Godserne i Foredgaarde og Vendergaarde med Colener eller Bornede, og disse med bestemt Afgift og Hoveri. — Da et mærkværdigt og fuldstændigt Exempel paa et saadant frankisk Kloster-Jordbrug fra Slutningen af det 8de Aarh. nedenfor vil blive fremstillet: tilføier jeg her kun, at 100 Aar tidligere, i anden Halvdeel af det 7de, finder man lignende i Italien. (Sfr. *Muratoris Script. Rer. Ital. II. pars. 2. p. 418 sq.*) I øvrigt kan det endnu bemærkes, at Benedey's Paastand, at den personlige Trældom vedblev at herske i det østromerske Rige, hvorved han vil bestrænge sin Theorie, at Bornedstanden og Stavnsbaandet var en Landbofrihed, der skyldtes Germanerne: er uden al historisk Grund. Colonat, Jordleie (*Emphyteusis*) og de øvrige tidligere agrariske Forhold, der opkom hos Romerne, herskede ligesaa vel i det byzantinske, som i det østromerske Rige. Misbrugene vare de samme i begge. (Sfr. bl. a. *Biot, l. c. p. 210—250.*)

## 15.

Naar man ikke blot vil betragte Tilstanden i de under Folkevandringen af germaniske Stammer erobrede Lande, men ogsaa i det af dem forladte Hiemland: da tor det vel antages, at Landvæsen og Landbosforhold skylder saavel et ved Romernes begyndte Erobring i de sydlige Dele af Tyskland udbredt Bekendtskab med romersk Cultur, som de ved Folkevandringen i Landene selv opkomne Forhold en Udvidelse af Agerbruget og Tilvært af Folkemængden, der snarere have været Følge af de germaniske Vandringer, end disse have medført de tydske Landes Udelæggelse eller Forringelse i Dyrkning og Befolkning. Erhvervet Kundskab om Italiens, Galliens og flere Sydlandes lykkeligere Natur og større Rigdom, har efter Almindelighed været en af de første og virksomste Aarsager, der satte de nordgermaniske Stammer i Bevægelse mod Syden. Med Urskovenes Nydning og Gjordenes Tilvært maatte Folkemængden tiltage. Menighedens Landomraad eller Bymark kunde vel ofte blive dem for trang. Agerdyrkingen var endnu for ufuldkommen til at afgive let og tilstrækkelig Næring for en stigende Folkemængde, hvis Tilbeielighed for Krigen desuden var større, end Lyst til fredelige og rolige Sysler. Colonier kunde et stort Indland, næsten uden Kyster ikke stifte. Medens Saxer, Danne og Rorke søgte ud paa Havet, og snart bleve farlige Gæster for Nordseens Kystlande og for Britanien, maatte det indre Germaniens udværende Folkstammer hjælpe sig ved Vandringer. Det ene Folkesærd trængte paa det andet; en Deel af den modige, haardsore Ungdom sluttede sig til tappre Hovdinge og Førere; Mængden af mindre Flokke vorede til de Folkesfæder, der med en snart uimodstaaelig Magt bred ind over de romerske Grændser.

Imidlertid have vi set nok Landbosforholdene hos de Efter-

blevne ordnet sig paa Grundvolden af den gamle germaniske Forsfatning; men ikke uden saadanne Forandringer, som Udvandringen af mange talrige og mægtige Slægter, og det i Begyndelsen formindskede Antal af Indbyggere fremfaldte eller befordrede. Flere og større Agerlodder kunde tilfalde saadanne Familier, af hvilke vaabensføre Sønner og Slægtninge havde forladt deres Hiemstavn for at slutte sig til de vandrende Folkeskarer <sup>172)</sup>. Et forandret Forhold imellem Antallet af frie Grundeiere og trælbaarne Jorddyrkere kan have forøget Mængden af smaa Jordbrug, som Herren overlod til sine Trælle eller Frigivne imod en vis Afgift. Andre fribaarne Jordbrugere, som ikke kunde holde sig ved deres Gaard og Besiddelse i den gamle Stand, eller uden selv at skulle arbejde i Jorden, vilde hellere slutte sig til Udvandringen, og lade deres Agerland ligge øde, end give sig tilligemed Jorden i en Rigeres og Mægtigeres Bold. — Paa denne eller lignende Maade kunne vi tildeels tænke os Oprindelsen af de større Odelsgaarde eller frie Hovedgaarde, som man (ofte under Navn af Curia) forefinder ved Siden af Mængden af de mindre Gaarde eller Boel, (mansus), saa tidligt som kristelige Kilder ophjse os om Landvæsen og Landeiendom i det frankiske Rige og i Tydskland. Naar vi derhos maac antage, at ogsaa endeel tilbageblevne selveiende Landboer, der sad paa enkelte Boel, Tid efter anden have fundet Anledning til at give sig under

<sup>172)</sup> Det er ikke min Mening ved ovenstaaende Linier at ville tilskrive Germanerne en almindelig Slægtforsatning, som udelukkende Grundvold for deres Samliv i Bymenigheder (hvor nemlig et saadant fandt Sted; almindeligt over hele Germanien har det vel neppe været). Jeg holder for (med Waitz, imod Sybel: „Germanische Geschlechterverfassung.“ Schmidts Zeitschr. für Geschichtswissenschaft. III. 1846. S. 293 o. fl.) „at Landsbyer, Markfællesskab, Bymenigheder paa mange Steder have dannet sig, og altid kunne danne sig, uden at dertil nødvendig behøves Slægt er og Slægtforsatning.“ (Das alte Recht der Salischen Franken. S. 128.)

mægtigere, større Grundherrer i et beklærmende Bornebødsforhold: saa behøve vi dog ikke nødvendig, altid at tænke paa Indgreb, Usurpation og Vold hos de sidste; da det overhovedet viser sig som et almindeligt og uundgaaeligt Tidsforhold. En saadan Standbødsforringelse har derimod formodentlig fieldnere fundet Sted med andre Fribaarne, der eiede to eller flere Boel, hvoraf de lettere kunde vedligeholde deres Uafhængighed. Historien viser i det mindste, at saadanne Besiddelser endnu i Begyndelsen af det 9de Aarhundrede maac have været temmelig almindelige i de tydske Lande<sup>173</sup>).

At i øvrigt ikke Alt, hvad man i det 8de, 9de og 10de Aarhundrede efter hine Kilder forefinder i den tydske Landbøvs forfatning, først er opstaaet efter Carl den Stores Tid, eller som Følge af hans colossale Statsorganisation, der tillige endog strakte sig til Smaaating i Landvæsenet og ved Keiserens Hof, er baade naturligt og meget sandsynligt. Det er bekiendt nok, at en agrarisk Forfatning, som den, Tacitus beskriver hos sine Germaner, har endeel Træk, der ligne sildigere Tiders. Allerede i den saliske Lov kan man finde Spor til, at Franckerne til Gallien havde medført Vedtægter og Indretninger, som vedkomme Markfællesskab og Bymenigheder<sup>174</sup>). Lærde tydske

<sup>173</sup>) Man seer dette f. Ex. af Carl den Stores Forordning om Børnepligt af Aaret 812, hvori 4 Boel eller Mansi ansattes som det Jordmaal, der skulde udrede en Krigsmand. Havde nogen Fribaaren saa stor en Jordeiendom, enten som Selv-Eie, eller som Lehn, da var han skyldig til Krigstjeneste. De Fribaarne, som kun eiede 3, 2 eller 1 Boel, skulde lægges i Lægd med andre, og saaledes altid af 4 Mansi stilles en Krieger til Hæren. „Omnis liber homo qui IV. mansos vestitos de proprio suo, sive de alicuius beneficio habet, ipse se præparet & in hostem pergat.“ &c. Capitulare Iumum Anni 812. (*Walter Corpus Juris Germ.* ant. II. p. 248.)

<sup>174</sup>) §. Ex. Tit. 45: de migrantibus: Bilde en Fremmed bosatte sig i en By (villa) maatte alle Bymænd (vicini) være enige om at optage ham. En Gnestes Modsigelse var nok til at formene ham Optagelse. (Jfr. *Waig*, l. c. S. 124. 125. 253.) Hvorledes man med en

Historieforskere, fra Møser indtil vor Tid, dele den Mening, at der foruømmelig i Westphalen endnu forefindes Indretninger i Bymarker, Jordfællesskab, Gaardbrug, Eiendoms- og Fæsteforhold, hvis første Optræden ikke blot kan regnes fra den carolingiske Tid; men hvis Grund man maa søge i Saxernes tidligere Frihedsstand, inden Keiser Carl efter 30 Aar fuldendte deres Undertrykkelse; eller som, ved Sammenligning med Tacitus og enkelte andre romerske Kilder, kunne give os et Slags Forestilling om, hvorledes Samliv, Communalforfatning og Jordbrug have været hos de frie Folketænder i Nordtyskland, før den ved Carl den Store gienneførte Revolution i den hele tyske Forfatning<sup>175)</sup>.

---

fonsig Retstærdom, der i vor Tid saa ofte anvendes i de gamle, simple Forhold, vil forklare dette Sted, s. H. von Sybel, Entstehung des deutschen Königthums. 1844. S. 29—31.

<sup>175)</sup> Jeg vil s. Ex. anføre den grundige og skarpsindige agrariske Forfatter A. von Haxthausen, der saaledes, efter ovenfor angivne Spor og Elementer, tænker sig Forfatningen og Indretningen i en westphalsk — rettere paderbornsk — Bymenighed i Tiden før Saxerkrigene under Carl den Store: 1) »Bymarkens Areal kan ved mange af de nuværende Landsbyer dengang have været det samme, som nuomstunder; ved Andre har den oprindelig været større; efterdi der af tidligere Bebyggelser opstod en ny Landsby og derpaa en egen Menighed, som adskilte sig fra den gamle Bymark. [Man seer at Forf., skøndt uden Tvivl ganske ubekendt med de gamle Love, her nøie skildrer Forholdet i disse mellem Adelsby og Torp.] Regle have ogsaa været mindre, da mange Byer senere gik ind, og deres Marker sloges sammen med de overblevne. »Mark-Inddelingen var den samme, som man endnu har; men Agerlandet vistnok mindre, da meget senere er blevet ryddet af Skovland. »3 øvrigt hørte vel allerede meget tidligt en Mængde enkelte Byggesteder (»Anfiedelungen») til Bymarken; men dens Hovedgrund (»Hauptsole») blev altid Adelsbyen (»das Dorf»). 2) Beboerne i en saadan (westphalsk) Menighed deelte sig i to Classer: »Adelige og Frie. Adelen besad umiddelbart endel enkelte Gaarde, den senere Tids Curier; men desuden vare mange »Boel (»Hufen») afhængige af Adelen, som lod dem dyrke, deels ved Virgnee, deels ved Erente, som hørte til deres Folge. Begge

Denne Revolution havde saa dyb og saa vid en Indflydelse paa Europas politiske Skikkelse, at Gienstanden let kunde friste til, hvad de her tilmaalte Grændser dog ikke tillade, i det mindste i Omrids at tegne Skikkelsen af den nye Statsorganisation, som en Regent, hvis Lige i Daadskraft og i det politiske skabende Genie den hele Verdenshistorie kun saa Gange kan opvise, reiste paa Ruinerne af det halv uorganiske Barbarie, der endnu ved hans Tid herskede i den germaniske Verden. Denne havde, efter Folkevandringens Omvæltninger og efter Romerstatens Fald, endnu ei kunnet udvikle sig af en raa, halv barbarisk, ved Kirkens geistlige Indflydelse og Institutioner endnu ikke fuldkommen tæmnet og omsmeltet Overgangsform. Alle de Smaariger i Gallien og Germanien, i Aquitanien, Burgundien o. s. v., som i 3 Aarhundreder kun havde spillet Folkestammernes krigeriske Kraft og Tapperhed i blodige indbyrdes Krige, for at vedligeholde en despotisk Magt hos tyranniske Krigsfyrster, hos udygtige eller recent udartede Fyrsteflægtter — dem undertvang og udslattede Keiser Carl, eller indlemmede dem i sit store Rige — den første virkelig europæiske kristelige Statsbygning, som en Erobrer havde kunnet grundfæste efter det vestromerske Riges Undergang. Vel blev Carls frankiske Monarkie, ved hans Efterfølgeres Svaghed og

---

„Classer af Borne (Hörigen) havde eget Huushold, og egne Huse; og da de tildeels dyrkede Menighedens gamle Boel, beholdt de ogsaa deres Andeel i Fællede, Skove og Overdrev; eller hvad man senere kaldte Realretigheder. o. s. v. 3) Styrelsen af Menighedens almindelige Anliggender i Krig og Fred (?) var i den blandt dem bosatte Adels Hænder. At der endnu paa den Tid fandtes en almindelig Valgret hos de Fribaarne, er ikke sandsynligt; formodentlig var Dyrighedsmagten (Forsæde paa Tinget) og Ansættelse i Krigen, en styrende og ledende, ikke herskende Magt) gaaet over til en af de adelige Curier, rimeligvis den ældste og anseeligste.“ o. s. v. Aug. v. Harthausen. „Über die Agrarverfassung in den Fürstenth. Paderborn u. Corvey,“ zc. 1829. S. 103. 104).

Eplid, atter kun en Overgang fra det rene, halvt organiserede Kongedømme til Feudaltiden; men hvis han derfor paa en Maade maatte dele den Skiebne med den gamle Verdens største Erobrer, at med hans Død slog ogsaa Dødstimen for hans Monarkie: saa blev dog Carl paa en vis Maade det samme for den europæiske Verden, hvad Alexander den Store havde været for den asiatiske. Ideen, som hans Aand havde kaldt til Live, det christelige Monarkie, forgik ikke, fordi den ydre Skabning, den Statsstiftelse, hvori den frankiske Keiser havde ladet den fremtræde, var for uhyre i sin Størrelse, til at kunne sammenholdes af svage Regenter. Saaledes kunde heller ikke Alexanders store Tanke, at forplante Græken-land og græsk Civilisation til Asien, fuldstændigt komme til Live, fordi en for tidlig Død bortrev ham ved hans straalende Banes Maal; men hans korte Livs Bestemmelse var naaet. Asiens indre Verden var aabnet for Europas Magt; Skillerummet imellem Menneskehedens og Culturens ældste Hiem og den europæiske Dannelses Skueplads var nedrevet. Romerne fortsatte hvad Alexander havde begyndt. Araberne reiste kun en ny Modstand, for at vække Europas slevende Kraft, og omsider lade dets Seier fuldendes.

Naar vi, for at komme tilbage til Formaalet, hvorfra Historiens uadskillelige Genhed med sin uimodstaaelige Magt saa let kan bortrive Betragtningen, ville spørge: hvilken Indflydelse Carl den Stores politiske Omstøbning af de fransk-germaniske Institutioner yttrede paa Landbostanden og de agrariske Forhold? da maa Svaret omtrent blive følgende. Det nyere, eller Middelalderens Landboforhold havde overhovedet allerede fæstet sig i sine blivende Grundformer, inden Keiser Carl begyndte og fuldførte sin colossale Statsbygning, hvis Organisme han med en mageløs Hersteraand forstod at ordne og styre, fra de største indtil de mindste virkende Kærster.

Kirkens eller den geistlige Magt havde udøvet sin Indflydelse ved at understøtte Optagelsen og Fornyelsen af levnede romerske Institutioner, og ved at befordre disses Overgang til Sammensmeltning med germaniske Elementer, der vist nok alt i det 7de, 8de Aarhundrede, og længe før Carl den Store blev Frankernes Konge, maa have forberedt og dannet den Landbosforfatning, vi finde udviklet i den carolingiske Tid, eller ved Begyndelsen af det 6de Aarhundrede. Den bliver os dog ikke saa tydelig og opklaret ved en historisk Kilde, hvoraf vi snarest skulde vente os en fuldstændig Oplysning om hiin Forfatning; nemlig Carl den Stores berømte Capitularier, eller Forordninger; hvoraf en egen Afdeling, i 70 enkelte Afsnit eller Capitler (Capitularia de Villis) allene gaaer ud paa Landhuusholdningen. Men nærmest og egentlig er det Keiserens Domainer eller Krongodser, som disse Forordninger vedkomme; de oplyse os i det Hele mere om, hvor mærkværdig vidt Landbrug, Havedyrkning, Dvægavl og huuslig Industrie var drevet paa de keiserlige Avlsgaarde, end hvorledes den umiddelbart jordbrugende Stands Vilkaar og Forfatning vare beskafne i Carl den Stores Rige. Dertil have vi lykkeligviis andre Kilder, som jeg strax kommer til at nævne. — Vi see imidlertid, hvor usie Carl har været bekiendt med enhver, selv den mindste Deel af Landhuusholdningen, som den var ved Begyndelsen af det 9de Aarh. paa en saadan stor Avlsgaard, eller hvad vi nu ville kalde et Slot eller Krongods. Det hele Detail af Forfrister giver endeel mærkværdige Oplysninger om Levemaaden og Landets Dyrkningsmaade, ved Opregnelsen af en Mængde Producter og Fornødenheder af Dvæg, Husdyr og Smaakreature, og af de forskellige Haandværksmand, som skulde findes ved en keiserlig Domaine — Smede, Skræddere, Tømmermand, Bognmand, Dreiere o. s. v. ja lige indtil Guldsmede og Folk, der forstod at behandle Vinen, at brygge

Sl, at lave *Wbler* og *Bæremøst* v. s. v. <sup>176)</sup>. Tillige robe disse *Anordninger* en stor *Orden*, *Reiagtighed* og *Streng-  
hed* i anvendt *Tilfyn* og imod *Forsømmelse* eller *Overtredelse*  
af *Herrens* og *Hersterens* *Befalinger*; men de fattes heller  
ikke *Steder*, som næsten overrasse os ved den milde og humane  
*Ånd*, som har indgivet dem.

Keiser Carl vil, at hans *Tyende* og *Tienere* (*familia*)  
skulle „behandles med *Om-  
sorg*, saaledes at de af *Jugen* skulle  
bringes til *Trang* og *Fattigdom*“ <sup>177)</sup>. *Arbeide* de ved *Nattes-  
tid*, skal man derfor give dem særskilt *Godtgjørelse*. Har nogen  
*Træl* eller *Borned* noget at forebringe eller klage over sin  
*Foged* (eller *Mester*), da skal denne ei hindre ham fra  
personlig *Udgang* til *Keiseren* selv <sup>178)</sup>. *Jugen* *Fo-  
ged* paa de keiserlige *Domainer* maa driste sig til at ville  
tvinge *Keiserens* *Tienere* til at gjøre noget *Slags* *Hovarbeide*  
for sig (*non corvadas, nec aliud opus sibi facere cogant*);  
saalidt som han maa tage i *Gave* af dem enten *Hest*, *Dre*,  
*Ko*, *Evinn*, *Griis* eller *Lam*, eller nogen anden *Foræring*, end  
i det høieste *Wbler*, *Hens* og *Wg*. (*Cap. 3. de villis.*) o. s. v. Vi  
maa imidlertid ikke glemme, at her i disse *Anordninger* ei er  
*Tale* om en heel *Land-Ålmue*, eller om *livegne* *Agerdykere*  
i *Ålmindelighed*; men kun om *Keiserens* egne *Gaarde* og *Tie-  
nere* eller *Bornede*.

Naar vi nu ogsaa ved andre *Leiligheder* i den store  
*Keiseres* *Forordninger* deels *overhovedet* finde en *reem*, *menneffelig*

<sup>176)</sup> Om disse vare *frie* *Huus-Tyende*, eller *ufrie* *Bornede* og *Huus-  
trælle*, er vel ikke ganske klart. Jeg holder det sidste for rimeligt.

<sup>177)</sup> „Ut familia nostra bene conservata sit, & a nemine in paupertate  
missa.“ *Cap. I. de Villis.* (ante A. 800.)

<sup>178)</sup> Si aliquis ex servis nostris super magistrum suum nobis  
de causa nostra aliquid vellet dicere, vias ei ad nos veniendi  
non contradicat. *Cap. LVII. de Villis.* (*Walter Corpus juris Germ.*  
ant. II. p. 138.)

og christelig-moralisk Tænkemaade (f. Ex. i hans strenge og alvorlige Paamindelser til Geistligheden); deels at de robe en Liberalitet og oplyst Statskldgsskab, som man ikke venter sig hos en frankisk Erobrer: saa see vi tillige, at han i mange Dele var ophøiet over sin Tid, og ilet forud for denne, uden at kunne paatrykke den sin Lands Stempel og Præg; og at derfor mange af de Love og Indretninger, som man for hans Tidsalder maa kalde udmærkede og reformatoriske, neppe eensgang have kunnet fuldkomment sættes i Kraft medens han selv levede, og holdt Styrerens Tomme i sin krastige Haand; men at de ved hans Død snart slappedes og kom i Forfald, tillige med hans hele fortræffeligt centraliserede Regieringsystem. Det var i sit hele Væsen monarkisk, og grundet paa et Embeds-Hierarchie, som Regentens Myndighed toiledede, og som slet ikke var indrettet til Gavn og Forfremmelse for Lehnsaristokratiet. Carl den Store vilde desuden sikke og styrke den geistlige Magt og Kirkens Uafhængighed, ved at udvide dens Rettigheder og berige den med faste Eiendomme. Han var den første frankiske Konge, der ikke allene paabød Tienden som Afgift af Kirke- og Krongods<sup>179)</sup>; men udvidede den til en almindelig Afgift for al Jordeiendom. Det lykkedes ham saa meget lettere, da det geistlige Hierarchie allerede var fast hos Frankerne inden Carl samlede sit store Monarkie; og hvad han endnu lod tilbage, det havde Kirken Leilighed nok til at

<sup>179)</sup> Jfr. Capitular. A. 779. og Capitular. de Villis. c. 6. Tiendens almindelige Paabud udtales paa mange andre Steder i Carl den Stores Capitularier. (Saaledes f. Ex. Capitular. A. 779. c. 7. Capit. Paderborn. A. 785. c. 16. 17. Capit. Francof. A. 794. c. 25. („Omnis homo ex sua proprietate legitimam decimam ad Ecclesiam conferat“). Capit. Aquisgran. 801. c. 6. 7. Cap. Longobard. A. 802. c. 6. 7. c. f. v. At Keiseren saa ofte, sin hele Regieringstid igiennem, gientog og indprægede sine Anordninger om Tienden, viser, at denne Afgift, som man veed, var en af de vanskeligste og langsomste, at faae indført.

indvinde under hans Søn Ludvig den Fromme — den eneste, der overlevede Faderen. Monarkiets Genhed har Carl den Store uden Tvivl selv mistvivlet om at kunne vedligeholde i en saadan Udstrækning, og over saa forskellige Folkeskæb, siden han alt endeel har for sin Død bestemt dets Deling imellem sine dalevende 3 Sønner. Men det var af endnu langt større Bigtighed for Middelalderens hele historiske Udvikling, at det monarkiske Stats-System, som Carl den Store havde dannet sig, og hvis Organisme han i 40 Aar havde stræbt og kæmpet for, heller ikke overlevede Monarkiets og det tusindaarige tydske Riges Stifter. Et halvt Aarhundrede var neppe forløbet efter Carls Død, da hans Keiserdømme allerede var deelt i syv Kongeriger; og den Lehnsmagt hos Hertuger, Grever og andre ringere Vasaller, som Carl den Store kun alt for rigeligt havde begavet med Jordegods, men som han dog tillige strengt havde holdt i Skrænk, — denne Magt havde i disse halvhundrede Aar kunnet gøre Skæppefridt til at naae den Uafhængighed, som Lehnenes Arvelighed betryggede dem. De Carolingiske Keisere og Konger befordrede selv denne Arvelighed. Lehnsherredømmet vorede og udvidede sig med en saa rivende Hurtighed, at mod Slutningen af det 9de Aarhundrede talte man allerede 29 store, meer eller mindre uafhængige Lehnsherstendømmer i det Frankiske Rige; og ved Enden af det 10de Aarhundrede over 50 allene i Frankrige<sup>180)</sup>. Af Carl den Stores deelte Monarkie var da vel endnu det tydske Keiserdømme og det franske Kongerige tilovers som Hoveddele; men af den store monarkiske Statsorganisme, hvorpaa han byggede sin hele Livstid, var neppe mere end Grundvold og Murene tilbage.

Nyere franske Historikere, og det af de fortrinligste

---

<sup>180)</sup> Guizot Cours d'histoire moderne. II. pag. 135.

(Aug. Thierry, Guizot, o. a.), maae tilstaae, at det falder yderst vanskeligt at forklare Grunden, eller de samvirkende Aarsager til et saa pludseligt opkommende Phænomen, som det frankiske Monarkies hastige — om ikke Opløsning, dog Forvandling eller Desorganisation. Den stod upaatvivleligt i Forbindelse med Danneelsen af hele Feudals eller Lehnshforfatningen. Men det er ikke mindre vanskeligt paa anden Maade, end ved Hypotheser, at gjøre Rede for, hvorledes denne Forfatning historisk er opstaaet i Løbet af de Aarthundreder, det 5te 6te og 7de, da det frankiske, burgundiske, lombardiske og flere Kongeriger dannede sig paa Roms Ruiner, ved en meget ujuldfkommen Folkeblanding af germaniske, galliske eller celtiske Elementer, og en ikke mindre uligeartet Blanding af romerske Love og Institutioner med Barbarernes, der ikke engang havde andre, end uskrevne Bedtægter, og først maatte lade dem optegne i det latinske Sprog. — Man har let nok ved at indsee, at Erobrerne i Gallien, Italien og Spanien maa have bemægtiget sig umaadelige Jordeiendomme, baade private og offentlige; man sees og veed ligeledes, at Fyrster og Konger i de nye Riger raadede over store Krongodser; og at de heraf uddeelte, bortskienkede, eller med Høiheds- og Overieendomsret overdrog store Jordegodser baade til mægtige og fornemme Hovedsmænd, Hofstienere eller Embedsmænd, og til geistlige Stifter, Kirker og Klostre; og at Fyrsterne desuagtet endnu en Tid lang beholdt meget Krongods tilbage. Men deraf lære vi endnu ikke, hverken hvorledes og under hvilke Betingelser den nye europæiske — eller om man vil, germanisk-frankiske — Adel opstod, eller i hvilket Forhold den fra Begyndelsen kom, saavel til Lehnsherren eller til Fyrsten og til den hele Lehnshforfatning, som til den fribaarne Stand overhovedet. Man gientjender den gamle Forffiel hos Germanerne imellem høibyrdige og frie Mænd i den carolingiske Tidsalder —

eller saalænge som det endnu ikke var bleven Regel, at enhver Jordeier og Grundherre maatte være en Adelsmand; men hvorledes og hvorfra oprandt den nyere tydske, frankiske, burgundiske, angelsaxiske, vestgothisk-spanske Adelsmand? — Og hvorfra har den Deling af Fribaarne i to og i tre Grader eller Standsklasser, som f. Ex. i de burgundiske, vestgothiske, angelsaxiske Folkevedtægter udmarkes ved forskiellig Mandebod, havt sit første Udspring?

Det synes klart nok, at den nyere Adelsmand, her handles om, ikke kan have været umiddelbare Efterkommere af de germaniske heibaarne Slægter, som Tacitus beskriver og nogenlunde forklarer os; men i øvrigt er Bivandskeligheden i at bestemme Forskiellen imellem den fribaarne og den adelige Franker, eller forklare Grunden til denne Forskiel, omtrent den samme, som naar vi ville forklare Oprindelsen til Patriciere og Plebeiere hos Romerne<sup>181)</sup>. Man

<sup>181)</sup> Der er forsket meget og dybt, frevet og fridt ikke mindre, i den nyeste Tid om den egentlige historiske Grund og Oprindelse til Patricierne Stand, eller til den Standsforskil imellem dem og Plebeierne, der bevæger sig som en Hovedstrømning igjennem den romerske Histories tidligere Periode. Det forekommer mig, at Undersøgelsen staaer ganske ved Siden af den, om den germaniske og overhovedet den nyere europæiske Adels Oprindelse. Vi see blandt nyere germanistiske Antiquarer og Historikere, at een mener Adelen i sin Oprindelse at være arvelige Officerer, eller Førere i Krigen (Möser); en Anden at Folket, Menigheden, har givet endel udmerkede og fornemme Mand visse Rettigheder, og tillagt disse Arvelighed (Montag); en Tredie vil, at Adelen opstod ved større Grundeiendom (hvilket stærkt modsiges af Waitz). Hegle (Giehorn, Leo, Phillips, J. Grimm, o. fl.) ville overhovedet henføre Adelen til den praktiske Værdighed og dens Functioner (omtrent ligesom Romernes Sacra længe allene forbeholdtes den patriciske Stand); men Waitz mener atter: »die Gründe, warum der Adel auch als solcher priestertlicher Natur gewesen sey, halten nicht Stich, und sind durch kein Zeugniß zu bestärken.« Endnu Andre (N. Schmidt, Gaupp, Wida, o. fl.) ville allene ulede den germaniske Adels Oprindelse af Fyrsternes Hof- og Hær-Følge («das Gefolgewesen»); men modsiges ligeledes af den ovennævnte Lærde. Men, naar man spørger ham selv: hvari

danner den ene Hypothese efter den anden; thi det er bekiendt, hvormeget nyere Historieskribere af nogen Betydning anstrenge sig for, at Enhver i saadanne Tilfælde kan opfinde sig et eget System, uden at holde sig til nogen Forgængers, om det end var nok saa antageligt eller rimeligt. At den sande og oprindelige Idee for en adelig Stand laae i Slægternes ved Grindring og Tradition bevarede, og ved udmærkede og tappre eller hæderlige Mænd i Slægten forplantede Navn og Rygte: synes at være ligejaa afgjort, som at en saadan Adels vil existere, under enhver Statsforfatning, saalænge Mennesker leve paa Jorden i Stater og borgerlige Samfund. — Heraf maa da unegtelig fremdeles følge, at en sliig Byrdsadel vel i en vis Tidsalder har funnet gaae over til og smelte sammen med den europæiske Lehnadel og Grundadel; men at dette Begreb, denne Institution fra Middelalderen, endnu ikke har været udviklet hos Frankerne under Carl den Store og hans nærmeste Efterkommere paa Thronen — og at man den Gang endnu ikke har tænkt sig a delig Fødsel som nødvendig indbefattende visse politiske Forrettigheder, der ikke kunde overdrages til

---

bestod den germaniske Adels Betydning? da svarer han ligefrem: „Ich weiß es mit Bestimmtheit nicht zu sagen; und alle Zeugnisse, die wir haben, geben keine Antwort. Die Verhältnisse werden als gegeben betrachtet. Weder nach ihrer Entstehung, noch ihrer Bedeutung, haben die Zeitgenossen gefragt. Es bleibt nichts übrig als zu sagen: die Bedeutung war eine historische.“ (Wais: Deutsche Verfassungsgesch. I. p. 81.) Paa samme Maade har Savigny besvaret Spørgsmaalet, og kommer til et Resultat, som vel endnu, uagtet al Niebuhrs Lærdom og Genialitet i Kritikken, maa overføres paa Patriciernes Forskiel fra Mebeierne. „Frägt man nach der ersten Entstehung des (alten) Adels, so ist darauf im wenigsten eine bestimmte Antwort unmöglich. Ob er aus vorgehichtlichen Eroberungen herkam, oder aus der Einwanderung minder zahlreiche, höher gebildete Stämme, das vermögen wir nicht zu bestimmen.“ (Savigny Beitr. zur Rechtsgesch. des Adels, p. 29. Han helder dog til en oprindelig Stammeforskiel; men allerede Tacitus Germ. c. 4 er ham imod).

Andre, saaledes som en Grundeiendom, men gif udelukkende i Arv i Adelslægterne — dette maa forekomme os ligesaa klart, som at man paa den Tid endnu var langt fra at tænke sig Konger og Fyrster i Besiddelse af den Egenkab, at kunne skabe en Adelsmand. Det sidste synes mig, ligger klart som Dagen i Ludvig den Frommes Ord til en af sine Mænd, som han havde skienket Friheden, men som vilde være mere end fri: „Kongen har gjort Dig til en fri Mand, men ikke til en Adelsmand, hvilket ikke er ham mueligt; meer end Friheden kan han ikke give Dig“<sup>182)</sup>.

Men det er ikke mindre vist, at Pengemagten heller ikke i hiin Tid fattedes sin i alle Verdensaldere uimodstaaeligt virkende Kraft. Man finder ogsaa hos Frankerne Exempler paa, hvorledes Mænd af ringe Slægt og stor Formue sattes lige med de høibaarne, eller agtedes for Adelsmænd; og at naar en saadan mistede eller forødte sin Rigdom, sank hans Efterkommere igien tilbage i den plebejiske Stand; imedens maastee en heldigere Yndling af Lykken, ligemeget om adelig eller uadelig af Stand, kom i Besiddelse af de Godser, hiin maatte overgive, og derved havde sig op iblandt Adelen. Men efterat denne Stand først havde dannet sig i de nye Riger, lærte og fulgte den snart, hvad al ældre og nyere Historie i ethvert Land har beviist: at Slægtadel aldrig vil bestaae, med mindre den ogsaa bliver til Grundadel. Fornemme og mægtige Familier med Formue kunde i Middelalderen knap eie den i anden Skikkelse, end som Jordegods; og jo mere Feudalaristokratiet udviklede sig i hiin Alder, desto mere almindeligt blev det ogsaa, at større og mindre Familiegodser giennem Aarhundreder bevaredes i de samme Slægter; sædvanligt

---

<sup>182)</sup> „Rex fecit te liberum, non nobilem, quod impossibile est, post libertatem.“

ved den mandlige Linie; men ogsaa, naar denne udsluktes, paa Qvindesiden, hvorved mangengang den samlede Grundbesiddelse endog blev udvidet — i ethvert Tilfælde fieldnere adspiltet i Smaaede. — Saaledes udbredtes da *Nobels* godset fra det 9de og 10de Aarhundrede, ikke blot over Frankrige og Tydskland, men i alle europaiske Lande, hvor Lehnforfatningen fæstede Rod, (og herfra gjorde jo Norden egentlig den eneste Undtagelse) at det ikke varede længe, inden al Jordciendom var deelt mellem Fyrsterne, Geistligheden og Herresstanden; og den største Deel af saadanne Godser har upaatvivelig hos en Mængde Slægter havt sin første Grund i Kongernes tidligere Forlehninger af Krongods.

Nu laae det vist ingenlunde i Lehnens almindelige og oprindelige Grund, at de skulde være arvelige; men efterhaanden bleve de det ved Fyrsternes styrkende og Aristokratiets stigende Magt<sup>183)</sup>; saaledes at de allerfleste Lehnsgodser allerede efter faa Slægtsfølger ansaaes som gamle Familiegodser med en arvelig Eiendomsret, hvilken man vel i lang Tid vedblev at tænke sig afhængig af en Lehnsherre; men dette var en Afhængighed kun i Navnet, med hvilken Godserne ligesuldt gik i Arv, eller af Besidderne kunde afhændes, pantsættes, deles blandt Børn og Afkom o. s. v. Arvelige Lehn gik paa denne Maade over til fast Eiendom; og af saadan Eiendom fremgik for en stor Deel de senere Tiders Riddergodser, Baronier, Grevskaber,

<sup>183)</sup> Carl den Skaldede var maaskee den første Konge, der paa Rigsdagen i Qzierfy 877 i det mindste synes at have erkendt Lehnens Arvelighed hos Greverne (Comites) som en Bedtægt; om man endog ikke vil forklare hans Anordning saaledes, at den fastsatte en ubetinget Arveret for enhver Lehnsmands Søn. Dette ligger dog allerede næsten ligesom i den Rettighed, han overhovedet tillægger «sine Vasaller», (siveles nostri) at efter Keiserens Død den, som vilde det, kunde afstaae sin Værdighed, hvormed Lehnet fulgte, til en Søn, eller nogen anden af sin Slægt. (Caroli II. Conventus Cariciensis A. 877. Cap. 9. 10. Pertz Mon. Germ. Leges I. p. 539.)

Herregaarde o. s. v. Men Besiddelsen af Lehnsgods, og overhovedet af større Jordeiendomme, gik med det samme udelukkende over enten i den adelige eller den geistlige Stand. Kirker, Klostre, Bispedømmer, Capitler, Abbedier, udvidede deres faste Eiendomme, fra det 5te og 6te Aarhundrede, i et umaadeligt Omfang og med en undertiden næsten ubegribelig Hurtighed. Kirkens Rigdom havde jo heller ikke blot (som Lehnsgods) sin Kilde i Fyrsternes Gavnildhed, der til sin Tid var overstrømmende nok<sup>181)</sup>. Et andet Tillob af mindre, men stadigt rindende Bække havde Kirkegods i gudfrygtige Privates Gavebreve og Testamenter. Dertil kom endnu den af geistlige Herrer ved Høflighed og lemfældig

<sup>181)</sup> Den var omflittende — snart efter Kyriens Sind og Charakteer, saaledes at man i Raahedens Tid, f. Ex. under det merovingiske Dynastie, stundom med Volds fratog Kirken, hvad Kongerne med østsel Pietet havde skienket den; snart efter Tidens Vilkaar, og de verdslige Herrers og Vasallers Overvægt over de geistlige. Allerede en af de tidligste merovingiske Konger, Chilperic, klagede: »Vort Skatkammer er tomt; vore Rigdomme ere vandrede til Kirkerne: det er Biskopperne, som nu herske. Høiheden er hos dem, og er vejet fra os.« Men Chilperic lod det ikke blive ved Klage; han castrerede Testamenterne, hvorved Kirker og Klostre vare berigede; ja endog hans egen Faders Gavebreve. (Jfr. Gregor. Turon. VI. c. 16. VII. c. 7.) Siden saae man bl. a. Pipin følge den modsatte Politik; ser at gjøre sig til Herre over Neustrien og Burgundien, fandt han sin Regning ved at vinde Geistligheden. Hans Son Carl Martel gik atter en anden Vej; han fratog Kirken en stor Deel af dens uhyre Jordeiendomme, og ændfere ikke den frankiske Geistligheds Had, da han baade havde sin Krigsmagt og Paven paa sin Side. Saaledes gik det østere op og ned baade i den merovingiske og carolingiske Periode. »Derfom Kongerne, Adelen og Folket« — siger Montesquieu — »undertiden fandt Udveie til at skienke Geistligheden Alt hvad der var i Riget af Gods og Midler: saa fandt de ogsaa Udveie til at tage det igjen.« (Espr. des Loix, XXX. 10.) Men Montesquieu skulde have indskrænket dette til Kongerne og Adelen; hvad den ringere Stand havde offret og givet til Kirken, vilde og kunde vel Kongen og Adelen stundom fratage den; Folket selv havde hverken Magt eller Villie dertil.

Behandling af alle Undergivne nærede Tilbeielighed hos frie, men enten af ringe Naar eller af mægtige Naboer trykkede og plagede Landboer, til heller at give sig i Vornedsaab under Kirken, end under Ridderen eller Adelsmanden. Gaarde og Boel i Tysindtal kom paa denne Maade i geistlige Stiftelsers Eie. Man aabner ingen af de ældste Jordebøger eller Diplomatier for et Capitel eller Abbedie, uden idelig at gienfinde Talemaaden „han overgav sig — overantvordede sig“ (dedit se — tradidit se) nemlig sig og sin Jordeiendom til den geistlige Stiftelse. Vi skulle nærmere fremhæve et eneste Exempel i et stort og berømt fransk Abbedie, for at vise, hvilken frygtelig Rigdoms næsten utroelige Overflod et eneste fransk Herrekloster i den merovingiske Periode kunde sammendynge, og i Sikkerhed bevare, under dette af Raahed og Voldsomheder, af barbarisk-blodige indvortes Krige og Slagtsfeider opfyldte Tidsløb.

Saaledes var det Kirkens og Adelsens samtidige Trang og Drift til at consolidere det geistlige og verdslige Aristokratie ved Grundeiendom, som i et Tidrum af nogle hundrede Aar bragte saa godt som al saadan Eiendom, der ikke var Krongods, over i en geistlig eller verdslig Herrestands Besiddelse; som oftest vel i et eller andet Lehnforhold, der medførte enten personlig Krigstjeneste, eller Krigsfolks Udredning m. m.; men altid, eller næsten overalt i større, under een Besidder samlede Hovedgaarde (Curier), eller endog i Forbindelser af flere sige Gaarde; og det saaledes, at Curien, med de tiliggende Aulsgaarde og mindre Boel, som ikke dyrkedes umiddelbart, eller fra Hovedgaarden selv, regnedes under eet som en større Heelhed, et samlet Herregods, Kloster gods, Abbedie, m. m. Dette vedblev at være et almindeligt europæisk Landbosforhold under hele Middelalderen, hvis væsentligste Charaktermærke er, at

det, tidligere eller sildigere i det ene eller det andet Rige, uden at ophæve, uden maaffee betydeligt at formindske Antallet af mansus eller Boel, dog opslugte de uafhængige smaa Landbrug; eller efterhaanden næsten tilintetgjorde den frie Landboes eller Bondestand, for saa vidt en saadan endnu havde overlevet de germaniske Vandringer, Dantumlinger, Folkeslytninger og Erobring. Bornehedsforholdet eller Hovedgaardens Dyrkning ved Hjælp af Coloner, Livegnes eller stavnsbundne Jordfæstere<sup>s</sup> Dagsværk, blev herved til et lige almindeligt og lige nødvendigt Forhold. Grundherren kunde, under Agerdyrkningens daværende Forhold, ikke leve og udrede sin Lehn- og Krigstjeneste af det Overskud, han kunde faae af sine Coloner eller Borneheds Mål; han maatte, fordi disses Agerbrug ikke havde Kraft nok, fordi den personlige Trællestænd tabte sig, og Arbeidere for Dagleie den Tid fandtes i et alt for ringe Antal, følge det allerede i den romerske Keisertid opkomne System; eller tage en Deel af den til Bolet hørende Borneheds fastsatte Afgifter i personligt Arbeide eller Hovgierning, for derved at forege sin Indkomst ved Hovedgaardens bedre Dyrkning.

Denne Skikkelse af Jordbruget og Landboforfatningen, kunne vi (saaledes som det i et fuldkommen oplysende Exempel skal vises) forudsætte som almindelig ved Carl den Stores Tid i det frankiske Rige, hvor den havde dannet og udbredt sig i Løbet af de to foregaaende Aarhundreder, eller under den merovingiske Periode. Den var almindelig, for saa vidt som den fandt Sted paa kongelige og geistlige Jordegods, paa alle store Lehnsmænds og Adelsmænds Beneficier, og paa deres allodiale eller frie Eiendomsods. At der iblandt og ved Siden af disse en Tid lang har levet en heel Deel frie Francker, ligesom ogsaa uafhængige, selveiende Jordbrugere af romansk Byrd, der sad paa deres egne Gaarde, uden Patron eller Herre, og uden undergivne Jordfæstere eller Coloner:

kan ei andet end forudsættes. Men ogsaa om sige frie Jordeiere gjelder det, at de ved hiin Tid kom lidet i Betragtning imod den rigere Adels, eller de større Lehn- og Godsbesiddere, der raadede over et betydeligt Antal Coloner. Der fattes vel ikke, i de historiske Kilder efter den Carolingiske Tid (fra det 9de, 10de og senere Aarhundreder) Spor til saadanne mindre og frie Selveieres Tilværelse; men det er derhos tydeligt, at de med hvert Aarhundrede tabte i Betydenhed, ligesom de svandt i Antal. Den Betydenhed, som hos de germaniske Franker enhver selvstændig Mand oprindeligen havde, naar han besad saa megen fri Eiendom, at han kunde svare for sig selv og sin Familie, og udrede, hvad Kongen og Samfundet havde Ret til at fordrø af ham — en personlig Betydenhed eller Stand<sup>155)</sup>, der ligner det, man forstaaer ved Nordens frie Odelshænder — den maatte synke i Værd, naar Standen baade aftog i Antal, og tabte i politisk Vægt, ligesom Herresstanden tiltog i begge Forhold<sup>156)</sup>, saalænge indtil den, i Forening med Kirken, i et saadant Omfang bragte den faste Eiendom i sin (umiddelbare eller middelbare) Besiddelse eller Overeiendomsdom, at der fra det 9de og 10de Aarhundrede, væsentlig i Staten kun tales og handles om samlede store Jordbesiddelser

<sup>155)</sup> Standen betegnes tydeligt, f. Ex. i Begynd. af det 9de Aarh., ved Udtrykket „liberi homines, qui proprium habent.“ (Capitular. A. 819.) Maaſkee svarer dertil ogsaa Benævnelſen Homo Francus“ (Cap. 813. III. 3). Jfr. Schäffner Rechtsverf. Frankreichs. I. 221—224.

<sup>156)</sup> At der i Frankernes, eller den gamle Saliske Lov, ikke findes nogen egen Adelsstand udtrykkelig nævnt: gjør saameget mindre til Sagen, da man i de historiske Kilder fra den merovingiske Tid finder en Herresstand — hvorfra den end skriver sig — saa tydeligt som mueligt betegnet under en Mængde Benævnelſer, der alle tyde paa høiere Stand, Magt, Anſeelse — vel ogsaa Byrd. f. Ex. Optimates, Proceres, Magnates, **Meliores natu** (Gregor. Tur. VII. 19.) **Maiores natu** (Gregor. VIII. 30.) **Seniores populi** (Gregor. VI. 31. VII. 33.) **Primates**, **Primores** (Gregor. VII. 21.) **Priores regni** (VIII. 8.) o. s. v. (Jfr. Perſ, über Hausmancier, S. 117—20. Schäffner, l. c. S. 221.)

hos Adelen og hos geistlige Stiftelser. Naar her da skal være Tale om en Land=Almue, en umiddelbar jorddyrkende Stand: da er dette overhoved den i Borneedsforhold staaende Glasje af Coloner, i hvis Stilling der maaffee kan have været nogen Forskiellighed, i Felge Fødsel og Stand, som det knap vil være mueligt til Evidents at opklare: men hvilke dog overhovedet dyrkede deres Jord som afgangige Landboer, og for største Deel som usrie eller stavnsbundne Fæstere, med bestemt Afgift og Hovarbeide<sup>187)</sup>.

Bed at forefinde dette som en tydelig Kiendsgierning i Middelalderens Historie, i det mindste allerede fra det 8de Aarhundrede, og siden længer ned i ethvert af de følgende; fremstille vi det her allene som et almindeligt historisk Forhold, uden at vi enten kunne forfølge det i alle dets særskilte Udviklinger i de forskjellige europæiske Lande, eller videre vilde betragte det fra noget Standpunkt, hvor det skulde underkastes en social eller oeconomic Burdering efter vor Tids Aand, Grundsætninger og Erfaringer i Landvæsenet. At betragte Middelalderen efter en saadan Maalestof kan overhovedet ikke lede til meget mere, end en uafbrudt Fortørnelse og Underkiendelse, der ikke allene kan blive næsten reent usrugtbar for den virkelige historiske Dplysning; men omfider

<sup>187)</sup> En nyere Reiskærd, der med Grundighed og Klarhed har behandlet Historien om den ældre frankiske Retsforfatning, antager ogsaa en egen talrig Stand af „frie Coloner“ i den carolingiske Tid, og seer i disse en særskilt Glasje af Jordfæstere, der foruden Landgilde til Grundeieren, vare forpligtede til bestemt Hoveri — et Jorhelt, hveri Colonen (efter hans Udtry!) „umbeschadet seine Freiheit“, dog stod nær til „Liternes og andre Borneeds (Föriges) Stand.“ Schäffner Gesch. der Rechtsverfass. Frankreichs bis auf Hugo Capet. (S. 225. 26.) Da denne Forf. især sætter sig paa en historisk Kilde, (Polypticon Irminonis) som udførligere vil blive emtalt: saa vil jeg i Henseende til de frankiske Coloner i Carl d. Stores Tid henholde mig til de nedenfor meddeelte Bemærkninger.

lede til Bredens Gensidighed eller Forbittrelsens Partisthed og Fordømmelse af Alt uden Forstiel. Denne fører da ofte derhen, at man overseer mange særskilte historiske Træk, hvorved Tilstand, Forsatning, Indretninger i eet Land, hos een Folkestamme, eller i en vis Tidsafdeling, adskille sig fra Forholdene som de vise sig hos et andet Folk, paa et andet Tidspunkt. Det er undertiden noget meget forskjelligt der fremtræder, naar man vil sege at samle alle disse Træk under eet, i almindelige Overblik, eller i Tidsbilleder, hvorunder et halvt Aartusinde, eller en maaskee endnu større Periode, skal indbefattes. Dette er hvad man ofte gjør i de udfyrene historiske Værebøger, eller i almindelige Skildringer, hvor „Middelalderen“ bruges som Benævnelse for et Tidsrum, der udstrækker sig til 8—9 Aarhundreder af det bevægelige, ideligt omskiftende Europas Historie.

Saaledes vil det heller ikke undgaae en nøiere Betragtning af Lehnsvæsenet i Middelalderen, at det i de store historiske Statsudviklinger har fremkaldt ganske forskjellige Resultater i Frankrige, Tydskland og England. I det første af disse Lande havde Vestgothier, Fraunker og Burgunder, som indtog det, for en stor Deel blandet sig med den ældre Befolkning. Germanisk Sprog, Forsatning og Sæder forsvandt hurtigere, end man skulde troe det mueligt. Folket tabte meget af sin Eiendommelighed, og antog en af romersk-galliske Elementer blandet Nationalitet, med andre Begreber om Monarkie og Kongemagt, end de oprindelig tydske. Bassallernes Opkomst i det vestfrankiske Rige, eller Frankrige, hvilede derfor ikke saameget paa den gamle germaniske Forsatning, som paa Forholdet imellem en erobrende Fyrste, og de mægtige Hovdingier eller Krigsansførere, med hvilke han maatte dele Besiddelsen og Frugterne af det undertvungne Land. Efter Ludvig den Frommes Død, og efterat Delingen i Verdun 843 havde skilt Frankrige fra Carls tydske Keiser-Rige, maatte

Carl den Staldede i 34 Aar bortgive saa meget af den Kongelige Magt og Høihed, at ved hans Død et arveligt, næsten uafhængigt Lehnaristokratie alt var grundfæstet. Blandt meer end 40 Hertuger og Grever, som deelte Frankrige imellem sig, var Kongen ikke meget meer end den ypperste — han var Lehnsherren; men derved meente man, som det hed, „den Første blandt Ligemænd.“ Den feudale Strid, som længer hen reiste sig og i Aarhundreder bestod imellem Kronen eller Kongerne i Frankrige og de mægtigste Kronvassaller eller Lehnshertuger og Grever i dette Land, var en umiddelbar Kamp imellem det i Magt vorende Aristokratie, og en til sine Tider meget svækket Kongemagt. Det var ingen Strid, hvori Folket i sin Heelhed, eller repræsenteret ved Stammer og Landskabsbefolkninger, deltog. Først ved den mærkværdige Opkomst af Stædernes Corporationer og Communalforfatninger (især fra K. Ludvig VI.'s Tid og i det 12te Aarh.) begyndte et nyt Standslement, det borgerlige (le tiers-état), at reise en national Opposition imod det organiske og stærke Aristokratie, som dog tabte i sin Styrke, jo mere Lehn-Organismen udvidede sig nedad til den ringeste Grundadel. Thi naar ikke blot de store Kronvassaller vilde giøre sig uafhængige af deres kongelige Lehnsherre, men enhver underordnet Lehnsmænd, enhver Adelsmand og Grundherre paa sit Slot, vilde sætte sig op imod sin Hertug eller Greve, og disse indbyrdes bleve uenige eller feidede paa hverandre: da maatte Aristokratiet nødvendigvis tabe baade i Sammenhold og Styrke; imedens Stads-Communerne tiltog i Magt og Betydning, og umærkeligt udviklede den nationale Corporations-Mand, som har spillet saa vigtig og væsentlig Rolle i den franske Nationalhistorie; som Frankriges Konger ofte fløgt begunstigede og benyttede som Forbundsmagt imod Adelen; og som tilsidst, omskiftet i andre Former, udviklede det nyere demokratiske Element,

der undergrov først, med Kongernes Hjelp, Aristokratiet, siden Kongemagten selv. Vi ville hertil endnu kun føie een historisk Bemærkning: at det franske Monarkie i Middelalderen, tilligemed den franske Statseenhed, maaſke fortrinligst skylder ſin Bevaring et af de historiske Forhold, ſom man pleier at falde tilfældige; men ſom i enhver Stat, enhver Tidſalder hvor det fremtraadte, har havt en mægtig, dybt indgribende Virkning: jeg mener den mærkværdige, næſten uafbrudte Følge af lange Regjeringer, og det for en Deel under de kraftigſte og dygtigſte Konger af den capetingiſke Stamme<sup>188)</sup>.

Til England havde vel Angelfarerne overført et Slags reen germaniſk Forfatning, ſom dog under Heptarchiet kun blev en halvtorganiseret Mellemting imellem Monarkie og Aristokratie, med endeel ſtarke Reſter af demokratiſk Folkefrihed. Da Hegemoniet hos Weſſer netop havde giort Overgangen til et mere conſolideret, ariſtokratiſk Monarkie: brød den normanniſke Erobring ind, ſtyrtede hvad der var tilbage af ſarift Forfatning, og Wilhelm Conqueſtor lagde med Jernhaand Grunden til et Kongedømme, der beieede Baſſallernes Magt ved at giøre dem Alle, Store og Smaa, lehnſafhængige af Kronen, og umiddelbart edbundne til Monarken ſom

<sup>188)</sup> Exiſtensen af dette Huus, Hugo Capet, regierede vel ifkun 9 Aar; (987—996); men hans Son, Robert, der i 8 Aar, ſom kaaret Thronfølger ſtod ved Faderens Side, regierede efter hans Død allene i 35 Aar (996—1031); dennes Son Henrik I. i 30 Aar (1031—1066); Sønneſøn Philip I. i 49; atter hans Son Ludvig VI. (fra 1108) i 29 Aar, og Sønneſønneſøn Ludvig VII. i 41 Aar (1137—1180.) Hvad der under ham reiſte ſig af Fæder for Monarkiet fra den mægtigſte Baſal, Normandiets Hertug, der allerede fra 1066 var Konge i England: det fiernedes og afboiedes under Ludvig VII. Son, Philip Auguſt, der i 43 Aar med Kraft, Myndighed og Anſeelse ſad paa Thronen, og indtog ifke mindre end 8 ſtore Kronlehn, hvoriblandt Normandiet ſelv. I 238 Aar herſtede ſyv capetingiſke Konger, Son efter Fader, over det franske Rige; maaſke gives der ingen anden europæiſk Stat, der kan opviſe en Kongefølge med ſyv ſaa lange Regjeringer.

Lehnsherre, hvem baade de mægtigste Baroner, og enhver af disses Underlehnsmand, skulde sværge Troskabseden. Saaledes blev den anglo-normanniske Lehnstorfattning mindre indskrænkende for Kongedømmet, end i Frankrige, hvor enhver Bassal, større eller mindre, gjerne vilde tænke sig som uafhængig Herre over sine Undergivne. Aristokratiet i England havde desuden sine Skranker fra den vist nok langt svagere demokratiske Skik, i overblevne Landskabssting og Folkemøder fra den Angelsaxiske Tid, (om endog disse snart tabte den gamle Betydning) og i Domstolene, hvis Myndighed eller Domsmagt udevedes i Kongens Navn (*curia Regis*). Da nu imidlertid paa følgende normanniske Konger vilde følge Vilhelm Conquestors Exempel, uden at de havde hans Kraft og hans Stilling, og Adelen ikke mindre end Almuen følte sig trykket af Kongemagt og Skattebyrder, reiste Baronerne sig omsider med Baabenmagt imod en svag, uduelig Konge, og aftvang Johan den Land 1215 det berømte magna Charta, som vel egentlig kun var et Slags Forlig imellem Monarken og hans adelige Bassaller; men som ved sin Natur, ved de Betingelser, det fastsatte, ved de Grundsaetninger, det indeholdt, indrømmede mere af lovlig Ret og Frihed, end nogen anden statsretlig Paagt imellem Monark og Bassaller i hele Middelalderen. Saaledes blev det til et virkeligt Frihedsbrev, der udstrakte sin Virkning til det hele engelske Folk.

I Tydskland gik dette Forhold ud fra andre Grundbetingelser. Genheden var her allerede fra Begyndelsen langt svagere og mindre udpraaget, end i Frankrige. Ved den Verdanske Delingspaagt adskilte i det mindste fem tydske Hovedstammer med deres Landomraad, Svaber, Ostfranker, Baiuvarier, Thuringer og Saxer, sig fra Vestfrankerne i Gallien. Meget havde de i Hovedtraf tilfaelles; men andre Uliigheder i Hjemland og Levested, i Vandringer, Krige og fredelige Sys-

ler, i Betsagt, Lov og Skik, vedligeholdt sig ikke blot, men udprægedes endnu mere hos Tydskerne, efterat Vestfrankerne med hvert Aarhundrede mere romaniserede sig; og hine derimod, under indbyrdes Strid og Brydninger imellem Folketammerne, dog i det Hele isolerede sig ved Bevaringen af et fælles Tungemaal og meget oprindeligt og nationalt i Love og Indretninger. Derimod kunde Statsæenheden i Tydskland, efter den carolingiske Tid, knap mere siges at være fuldstændig tilstede. Keiserens Lehnshæighed og Arveherredømme maatte idelig forsegtes ved Krige imod Hertuger og Fyrster, der stode i Epidjen enten for hele tydske Folketammer, eller Afdelinger af saadanne, og som gjorde sig til Herrer over enkelte tydske Lande og Provindsjer, hvor Bassallerne stiftede Dynastier og Fyrstehuse. Disjes Lehnshængighed af Keiseren blev efterhaanden temmelig illusorisk, og saaledes dannedes omsider et Statsforbund, hvis politiske Sammenhold efter saamange hundrede Aars Forløb endnu i vore Dage rober sin gamle Svaghed og Ustærkethed. — Hvorledes under den tydske Forfatning Middelalderens store Hovedform i Statsorganismen, Lehnsholdet, udviklede sig og virkede, om vi saa maae sige, ovenfra nedad; eller i hvilket Forhold Lehnshadel og store Grundciere, i Tydsklands forskjellige Fyrstendømmer og Landsdele, kom til at staae til den frie, saavel som til den tienende, stavnsbundne, eller livegne Almue: kan her ikke særskilt fremstilles. Vi kunne ikke meer end antyde, at det ogsaa her er baade formeget og for lidt sagt, naar man tillægger den tydske Landbo eller Bondestand i Middelalderen en overalt herskende Ufrihed eller Bornedstrældom. Dette var vel, kan man sige, et almindeligt personligt og Retsforhold i Landbostanden; men det havde ikke allene i mange Egne af Tydskland en ikke ubetydelig eller uvigtig Modvægt i Landsbymenighedernes communale Forfatning, Betsægter, og Deeltagelse i Retspleien,

m. m. (hvorom saa mangfoldige tydske Byskraaer og Retskiendelser, „Dorfordnungen“, „Hobrechte“, „Bauerrechte“, „Weisthümer“, o. s. v. endnu vidue.) Det bliver endvidere klart, ved Undersøgelsen af ældre og nyere Kilder til den tydske Landbosforsatnings Historie, at en fri Bondestand neppe i nogen Tidsalder aldeles har været forsvunden i Tydskland; endskiøndt ogsaa i dette Land, som hos os i Danmark, herte allerede i det 16de og 17de Aarhundrede Selveierboel eller frie Bøndergaardne kun til Udtagelse fra den almindelige Tilstand: store Domainer, geistlige Godsar, og adelige Riddergodsar eller Hovedgaardne, med underliggende Bøndergods, beboet og dyrket af en stavnsbunden og hoveripligtig Bondestand.

## 16.

Juden vi forlade Middelalderens tydske Forhold, og fra Frankrige (hvis store Omkæbning ved Revolutionen, i dens Indflydelse paa Landbosstanden, betragtes og bedømmes fra høist forskjellige Synspunkter) giøre Overgangen til England — eller til de foregaaende Brudstykker knytte et Omrids af det engelske Folks agrariske Forsatning efter den normanniske Erobring — ville vi endnu kaste et Blik tilbage i Carl den Stores Tidsalder. Det er ikke for at tegne Billedet af denne mærkværdige Tid, eller af dens store politiske Skaber; men allene for at dvæle ved et enkelt skriftligt Monument, hvorom det ikke er for meget sagt, at det i sin Art er et af de mest oplysende, som hele Middelalderen har efterladt os. Det er en Kloster-Matrikel, eller Børbog, og hører til en Klasse af Monumenter, som allerede have givet mange vigtige Bidrag til at kiende og forstaae de indre Forhold hos Europas Nationer i deres Udviklingstid. Men i denne have vi ikke blot en af de allerældste; vi have et i sin Art saa detailleret statistisk Arbejde, at det giver os en klar og tro Forstilling

om Frankernes Landvæsen og Landbosforfatning, saaledes som begge vare paa de store Godser i Frankrige ved det Ede Mærhundredes Udgang; efterat umaadelige Grundeieendomme havde samlet sig ved de merovingiske Kongers Gaver til Kirken og Forlehninger til de store Vassaller, og ved Privates Legater til Kirker og Klostre; det er med andre Ord: i den ældre frankiske Lehnstid, inden endnu disse Vassaller havde opnaaet at gjøre sig næsten uafhængige af deres kongelige Lehnsherer. Trækkene i dette Billede maae vi vel allene hente fra en meget rig geistlig Stiftelses Besiddelser; men de vare uden Tvivl i det Hele blevne de samme, dersom Tiden havde efterladt nogen lignende Kilde fra et kongeligt Kronsgods, eller fra en af de store verdslige Vassallers Jordegodser.

Det er allerede bemærket, at Carl den Stores Anordninger angaaende de keiserlige Godser eller Landgaarde ikke give os de Underretninger om den agerdyrkende Folkeklasse, dens Vilkaar og personlige Forhold til Grundherren, om Landskyld og Hoveri, med flere Omstændigheder, den agrariske Statistik vedkommende, som man let falder paa at søge i disse Capitularier. Andre Kilder af ligesaa høj Alder, Jordebøger og Mandtal over geistlige Stiftelses Godser i Tydskland og Frankrige, bøde dog meget paa dette Savn. Til saadanne horer fortrinligen det historiske Monument fra Carl den Stores Keisertid, som jeg alt for nogle Aar siden har benyttet; men her næiere vil beskrive.<sup>189)</sup> Haandskriftet tilhører Marenne imellem

<sup>189)</sup> Polyptyque de l'Abbé Irminon, ou denombrement des Manses, des Serfs & des revenus de l'Abbaye de Saint-Germain-des-Prés, sous le regne de Charlemagne: publié avec des prolegomenes, &c. par B. Guerard. Par. 1844. 4to. (T. I. 1. 2. Prolegomènes, Commentaires, éclaircissements. T. II. Polyptychon Irminonis. Appendix. Glossarium, &c.) Texten har været udgivet (1836) flere Aar, inden den vigtige Indledning, en af de lærteste Undersøgelser over Middel-

800—813; men fremstiller Landboforhold, der gjerne kunne være et eller to hundrede Aar ældre, og som have vedligeholdt sig langt ned i Middelalderen. Dette over tusinde Aar gamle Haandskrift opregner usigtigen de vidtloftige, i en vid Landstrækning af det indre Frankrige adspredte Jordegodsfer, med deres Bøndergaarde, som paa den Tid tilhørte et eneste Kloster, det berømte *St. Germain des Prés*, udenfor Paris. Saaledes giver denne ene Kilde os ikke allene et Begreb om de umaadelige Rigdomme, der i et Tidrum af to eller halvtredie hundrede Aar maa være sammenstrømmede til de geistlige Stiftelser; men den viser os, paa hvad Maade disse bestyrede og dyrkede deres Hovedgaarde; hvor stor og af hvilken Natur et saadant frankisk Abbedies Indtægt var i det 8de, 9de Aarhundrede; og hvorledes Bøndernes Stilling og Bilkaar paa Klostergodser i hiin Tid have været.

Haandskriftet, hvorom her handles, er i sin Art ikke ualmindelig; det horer til den Klasse af Jordbøger, (*libri censuum v. censuales*; „*livres du cadastres & des impots*”; *polyptycha* — som fra det 5te Aarhundrede blev deres temmelig almindelig vedtagne Benævnelse<sup>190)</sup> — der vare et Slags Efterligning af Romernes Stats-Mandtal og Skatteregistere, som tildeels endnu vedligeholdt sig baade hos Ost- og Vest-

---

alderens Forhold, det 19de Aarh. kan epvise, blev fuldført. Jfr. Hist. Tidskr. II. B. S. 431—441, hvor jeg allerede 1811 første Gang har givet en Udsigt over denne historiske Hoved-Kilde; men uden dengang at kunne benytte Udgiverens ypperlige Oplysninger.

<sup>190)</sup> De omtales i ældre og nyere Kilder under en Mængde andre Navne; f. Ex. *Breviarium* (hvilket allerede Sueton bruger; Aug. c. 101). „*Breviarium, id est inventorium omnium villarum & terrarum ad usus fratrum pertinentium; & quidquid exinde sub qualicumque servitio provenire videbatur.*” (Talen er om Klosteret St. Bertin. *Martène Thesaur.* III. p. 517). *Registrum* (f. Ex. det bekjendte *Registrum Prumiense*). *Census* („*Census debiti villarum S. Remigii*”). *Rationarium*, *Rotuli*, m. fl. (Jfr. *Guérard*, I. 1. p. 17. 2. *Eclaircissements*. XI. p. 919. 20).

gotherne, hos Longobarberne og i Frankrige under Merovingerne, og som Geistligheden især beslittede sig paa at overføre og anvende paa Kirkens Jordegodser<sup>191)</sup>. Men her var det ikke frie Borgere og Huusfædre, der indførtes i Mandtallet som skattepligtige og værnepligtige; det var især Kirkegodsets (eller Krongodsets) Borne, og andre af Grundherren afhængige Landbrugere, hvis Navne et saadant Polyplychon opregner, tilligemed de af dem dyrkede Gaardes eller Boels Jordmaal, og den hvert Boel paalagte bestemte Afgift og Dagsværk. Et lignende Jordebøger og Skattemandtall over verdsligt Gods, eller i det mindste over Krongodser, have været til i Middelalderen: derom gives Vidnesbyrd nok iblandt flere historiske Kilder, hvoraf jeg blot behøver at nævne Vilhelm Conquestors berømte „Doomsday-book“, og Waldemar II. Jordebog. Men ingen saadan mig bekendt Kilde giver en saa fuldstændig Forestilling om Landbrug og Landbosforsætning paa store Jord-Eiendomme i hiin Tid, som det Kildekrift, vi her have for Die, og hvis for ikke længe siden fuldførte Udgivelse er en af de betydeligste Fortjenester af Middelalderens historiske Literatur, som Nogen af Frankriges Lærde i den seneste Tid har indlagt sig.

Jordebogen opregner Abbediet Saint-Germain's Eiendomme, saaledes som de, i forskiellige franske Landfaber, vare fordeelte til ethvert Hovedgods (*Fiscus*) i 25 Districter,

---

<sup>191)</sup> Jfr. Guérard prolegomènes du Polypt. d'Irminon. Chap. II. 12. p. 20—25. Jorf. opregner her de vigtigste hidtil bekendte lignende Arbejder, baade saadanne, hvorom man kun har historisk Kundskab; og andre (fra det 7de til det 14de Aarh.) som endnu ere til (i det mindste i Fragmenter) og for en Deel udgivne. Han har desuden meddeelt utferligere Beskrivelser og Udteg af nogle af de vigtigste og ældste af ridske Kloster-Matrikler (Tom. I. Eclaircissement. XIV.—XXV.) Vi sættes derved saameget mere i Stand til at skione, hvor vanskeligt man vil finde noget andet historisk Monument af den Art, som i Værdi staaer ved Siden af Abbed Irmino's Jordebog.

Sogne og Byer, hvilke man endnu næsten Alle, efter 10.—1100 Aars Forløb, kiender og kan paavise efter de latinske Navne fra Romernes Tid. Ved enhver enkelt Bondegaard (*mansus*) og ethvert mindre Jordbrug eller Boelsted (*hospitium*) angives 1. Colonerne eller Bønderne, samt deres Hustruers og Børns Navne; 2. enhver Jordbrugers særegne Stand eller Fødselsvilkaar; 3. Gaardens Jordmaal eller Areal af Ager, Eng, Wiinland og Skov; 4. ethvert Boels Landskyld og bestemte Dagsværk til Hovedgaarden af forskjellig Art. — Anordningen herved er saaledes, at i ethvert Gods eller District nævnes først Hovedgaarden eller Herregaarden (*Mansus dominicatus*) med dens tilliggende Jordegods af forskjellig Art; hernæst Kirken, eller Kirkerne, hvor flere fandtes, med Kirkegodset og de undertiden til Præstegaarden eller til Kirken hørende Jordlodder eller Afbyggersteder, (*hospitia*) hvis Brugere kunne betragtes som et Slags Boelsmænd, der i Almindelighed kun betale en ringe Afgift til Præsten eller Kirken. — Derefter følger Avelsforvalterens Gaard, hvor en saadan (*maior*) findes, hvilket dog kun er Tilfældet ved de færreste Hovedgaarde. Han er altid en fri Landbo (*maior & colonus*) og har undertiden en dobbelt Gaard, (eller 2 mansi) som dog ikke findes ansat i højere Landskyld end andre mansi. Endelig følge Colonerne og andre Jordbrugeres Gaarde, saaledes som ovenfor er angivet; og efter Registeret til endel Gods eller Districter med deres Hovedgaarde angives til Slutningen det hele Antal af Gaarde og Landbrug, efter deres forskjellige Bestaaffenhed, tilligemed Afgifternes hele Sum.

Hvad herved først bliver at bemærke, er den Kundskab, dette store Abbedies Jordebog giver os om de umiddelbare Jordbrugeres forskellige Stand og Vilkaar i det borgerlige Samsfund hos Franterne, efterat disse allerede i meer end 300 Aar havde været i Besiddelse af Gallien. Det bliver

ikke allene klart, at Landets Befolkning af tydsk eller frankisk Herkomst allerede efter hiint Tidrum's Forløb maa have været blandet og sammensmeltet med undertvungne Indbyggere af den galliske Nation; men man ser ogsaa, at den frankiske Almue, eller de frie Franker af ringere Stand, som efter Erobringen have nedsat og fordeelt sig i Landet som Jordbrugere, maa være indtraadte i et saadant Forhold til deres Konger og Hovdinge, (eller overhovedet til de mægtigere adelige Grundherrer, blandt hvilke en stor Deel af det erobrede Land er bleven udfikket som Forlehnung af Overherren, den frankiske Konge) hvorved de omtrent ere komne i den samme Stilling til Grundherren, som de forhen skildrede romerske Coloner. Man kunde vel gjøre den Indvending, at Abbediet St. Germain's Coloner i Jordebogen have været Efterkommere af gallisk-romerske Indbyggere, saaledes som Frankerne havde foresundet dem, og ved Erobringen bragt dem i dette Bornefsforhold; hvorimod de større Hovedgaarde (mansu dominicali) kunde antages at være Lehnsgodser, som frankiske Konger efter Erobringen havde uddeelt blandt deres Felge og blandt Adelen. Men hvor vilde man da tænke sig de øvrige indvandrede Franker af ringere Stand anbragte og bosatte? Kan det med nogen Rimelighed antages: at Beboerne af omtrent 1800 større og mindre Bøndergaarde, i Slutningen af det 8de Aarhundrede, alle skulde stamme fra galliske eller romerske Forsædre, og at paa det hele Land=Område, som tilhørte Abbediet, skulde to til tre hundrede Aar længere tilbage i Tiden, kun have boet 25 eller 26 adelige eller frie Franker? — Det taler unegtelig mere for disse Klosterbønder's frankiske Oprindelse, at vi finde den allerstørste Deel af dem, baade Mænd og Kvinder, i Jordebogen med ægte og gamle tydske Navne, hvoriblandt mange sieldne og mærkelige. Jeg kan derfor ikke see andet, end at Jordebogen viser os en

blandt Befolkning af galle-romansk og frankisk Stamme, og at de Landbosforhold, som den lægger for Dagen, formodentlig have været ældre, end den frankiske Erobring; men at Franskerne have medført lignende Forhold og Standforskjel fra Tydskland, og at den frankiske Almne saaledes har fundet sig i at modtage Jordbrug og Jordbesiddelse under de samme Vilkaar, som Galliens tidligere Indbyggere.

Vi have her et Abbedie, med en geistlig Stiftelse for os; men dens Besiddelser have for en stor Deel været grundede paa Kongernes Gaver af Krongods til Stiftelsen; og det samme Landbosforhold, som her møder os, maatte ligeledes finde Sted paa den frankiske Adels Arvegods og større Lehnsgods, hvor dette bestod af en Hovedgaard med tilhørende Borne eller Coloner. — Naar vi da især, eller næsten udelukkende holde os til Forholdene, som de fremtræde i denne Jordebog, da finde vi det under Abbediet St. Germain hørende Jordegods, deels som Hovedgaarde, der kunne betragtes som fuld Eiendoms; deels som Bøndergods, eller mindre Gaarde (Boel), hvis Besiddere havde en indskrænket Brugret, og vare af forskjellig Stand eller Fødselsvilkaar; uden at dette synes at have havt nogen Indflydelse paa deres Stilling, der i det Hele var den ovenfor angivne. Klosterets Gaardbrugere eller Coloner vare, som saadanne, ikke Frælle, men høverigjørende Fæstebønder, hvis Afgifter og hvis bestemte Dagsværk eller Pligtarbejde til Hovedgaarden Jordebogen paa det nøiagtigste angiver. — Der gaves tillige en og anden Undtagelse fra dette almindelige Forhold; f. Ex. naar Smaadele af Hovedgaardens Jorder bortleiedes<sup>192)</sup>;

<sup>192)</sup> f. Ex. „Ingulfus, colonus Sancti Germani, super ipsum mansum tenet, cultura dominicata, bunuaria II.” Polyptychon XIII. 29. p. 137. — „Winegoius tenebat de fisco dominico campos II.” pag. 108. f. Ex. f. p. 109. o. f. v. (Jfr. ogsaa *Cub-rard Prolegom.* p. 581.)

hvilket kunde skee med særskilt betinget Afgift paa Livstid under Vilkaar af Opsigelse<sup>193)</sup>. Der findes andre Exempser paa, at saadanne Jordparter adskiltes fra en Hovedgaard, saaledes at man deraf oprettede et heelt Boel, som overdroges til en Bende eller Jordfæster under de sædvanlige, bestemte Vilkaar<sup>194)</sup>. Bolet, Bondegaarden, Fæstegaarden, (*mansus*) var overhovedet den væsentligste, almindeligste Inddeling af det frankiske Jordegods; og det kan være værd at bemærke, at det latinske Ord i sin Oprindelse ligner vort nordiske Boel<sup>195)</sup>. Samme Benævnelse bruger Jordebogen ogsaa om Hovedgaarden, Herregaarden selv, der kaldes *mansus dominicus*, (i andre gamle Matrifler og Diplomer ogsaa *Curtis*, *Curia* m. fl.) og bestyredes enten af Gieren selv, eller (som i nærværende Tilfælde) ved Abbediets Tilsynsmænd eller Forvaltere; men dyrkedes ved de under Hovedgaarden hørende Coloner og andre Jordfæstere's Dagsværk eller Hovarbejde. Endskiøndt der i dette Polyptychon ikke ved nogen Hovedgaard forekommer Angivelse af de desuden paa Gaarden tjenende Folk: indsees det let, at endeel saadanne ikke kunne have manglet paa enhver stor Hovedgaard. Der vil ogsaa findes Exempser nok i andre gamle Kilder, som kunne oplyse dette<sup>196)</sup>.

<sup>193)</sup> „Ces tenures, au lieu d'être perpétuelles, héréditaires, & soumises aux charges communes du fisc, paraissent avoir été révoquées & astreintes à des obligations particulières & exceptionnelles". *Guérard Prolegom.* p. 497.

<sup>194)</sup> „Agardo & Adalrico fecimus mansum I, ut totum debitum inde solverent". *Polyptych.* II, p. 109.

<sup>195)</sup> *Mansus* er kiendeligen beslægtet med *manere*, ligesom *Boel* med *hoc*. Den egentlige Bemærkelse af Ordet *mansus* er Jordbrugeren, Bondens Gaard eller Bolig; siden er den overført og bruges tillige om det til Gaarden hørende Areal eller Jordmaal. Ogsaa det svenske *Hemman* er uden Tvivl oprindelig ikke andet end *Hjem*, *Bosted*.

<sup>196)</sup> Saaledes f. Ex. i et Diplom fra 841 vedkommende Abbediet Nieder-Alteich i Baiern, hører man seer, at der ved Hovedgaarden

Vi gaae altsaa over til det Abbediet St. Germain tilhørende, eller dets Hovedgaarde underliggende Bøndergods; vi ville først betragte dets Indbyggere eller Jordbrugere, og oplyse deres Vilkaar efter de Data og Resultater, som Klostersrets Jordebog giver os, i et og andet Tilfælde jævnførte med andre samtidige Kilder. Vi maae forudsende den almindelige Bemærkning: at saaledes som Tilstanden og Forsatningen her findes, baade i Jordegodsset og hos Jordbrugerne, synes det tydeligt, at vi dog ikke have en fast, ved almindelig gjeldende Love og Institutioner bestemt og ordnet Statsorganisation, men snarere et Slags Overgangstid, for os; en Tid, hvori Levninger af de romerske Landforhold ere blandede med de germaniske Erobreres indførte personlige og reelle Vilkaar, eller med de forskellige Arter af personlig Stilling og Rettigheder, som have tilhørt flere Classer af den jordbrugende Folkemængde hos disse germaniske Folketærd. Vi finde saaledes umiskendelige Spor af den Forsatning, som Jordbestiddelsen under Frankerne i den merovingiske Periode havde havt, og hvoraf man i det mindste havde bevaret Navnet; om endog de virkelige Forhold, under hvilke Bestiddelsen nu fandt Sted, havde forandret sig. At heri, ogsaa under Carl den Stores Regjering, endel gammelt var oplest, uden at en fast og lovbunden Organisation allerede havde bragt nye Vilkaar i Stand og udviklet nye, bestemte Former: vil af det følgende blive mere tydeligt. Hvad imidlertid Jordebogen selv viser os som et varigt, med almindelig Vedtægt ordnet Forhold i Landbruget, det er Matrikelen selv, eller Jordens og Jordbrugernes faste Inddeling, og de for enhver enkelt Gaard

---

(Curtis dominicata) fandtes 22 Tjenestefolk af begge Køn („mancipia infra curtem, inter pueros & feminos, numero XXII.” Monum Boica. XI. p. 110.)

eller mansus bestemte Afgifter eller Skyldigheder til Grundherren<sup>197</sup>).

Men Jordebogen fra St. Germain fremstiller tillige (som jeg har sagt) den til Klostergodset hørende jorddyrkende Allmues, eller Klosterbøndernes forfættelige Fødsels- og Stands vilkaar; og det meget nær i Overensstemmelse med andre samtidige, eller endnu ældre historiske eller Retsfildder fra tydske Lande og Folkstammer; f. Ex. de gamle bairiske og alemanniske Love, samt Diplomer og Jordebøger fra det 8de, 9de og 10de Aarhundrede. Inden jeg gaaer over hertil, maa jeg endnu gientage den almindelige Bemærkning: at Frihed ved Fødsel i hvin Tidsalder ikke var det samme, som Standsfrihed, eller Frihed ved Stand. Det var allene den sidste, som meddeelte den fulde borgerlige Frihed, og denne beroede paa Grundeieendom, hvoraf da enten gjordes Krigstjeneste, eller svaredes Leding, eller andre Statsbyrder. Den Fribaarne, (ingenuus) der ikke havde Selveieendom<sup>198</sup>), men heller ikke havde, som det heed, overgivet sig til nogen Herre, (eller som ikke var bleven Borne), tabte vel ikke sin Fødselsret; men han havde ikke samme Standsret, eller Borgerret, som den frie Grundeier (qui proprium fundum habet). Gav han sig nu endogfaa i en andens Tjeneste — eller blev som det kaldtes, en andens

<sup>197</sup>) Man kan med saa meget mere Ret kalde dem bestemte, som Jordebøgerne (Polyptycha) for at være desto mere autentiske, redigeredes efter optagne Mandtal over Jordstæderne, samt deres Areal og Afgifter, (procès verbaux — **Brevia**, som var Middelalderens gamle latinske Navn) i enhver Commune; hvillie i fornødent Tilfælde edeligt bekræftedes af vedkommende Communes Bomaud, eller Cosoner. Derfor forekommer ofte i Irmino's Jordebog Lister paa saadanne edsvorne Hiemmesmand: „Isti sunt qui juraverunt“ — „Isti juraverunt omnia ita vera esse“ o. s. v. jfr. *Guérard I. p. 30. 31.*

<sup>198</sup>) Liber per se, liber qui proprium non habet: kaldes han i et af Ludvig den Frommes Capitularier.

Mand (homo alterius), saa traadte han ind i Bornebstanden; og skiondt han heller ikke derved kunde miste sin Frihed ved Fødselen, tabte han derimod ganske sin Frihed ved Standen, saalænge han stod i det afhængige Borneb- eller Bessyttelsesforhold til en uafhængig Grundherre. Dette er den Maade, hverpaa jeg troer man kan forklare de i vor Jordebog forekommende forskiellige Benævnelser paa Godssets Landboer, der adskillige flere, efter Fødselen forskiellige Classer af disse, uden at man kan skionne, at denne Forskiel har havt stor Indflydelse paa deres Stilling, deres Afgifter, Byrder og personlige Forhold til Herskabet eller Grundherren.

Vi maae nu ikke glemme, ved at betragte disse Landboforhold hos Frankerne, eller Indbyggerne i Frankrige, at vi ere i det 8de, eller Begyndelsen af det 9de Aarhundrede; og at hvad vi finde i Jordebogen ikke er den rene eller tidligere germaniske Forsatning, som de frankiske Stammer havde medført fra deres Hiemland, og hvoraf betydelige Levninger ere bevarede i de tydske Stammers ældste, paa Latin affattede Bedtægter. Jeg vil oplyse dette ved nogle saa herhen hørende Træk af disse Love, i Henseende til Standsforskuel og Folkeclasser hos Frankerne. Naar vi saaledes gaae til den af disse Love, som man efter de nyeste Undersøgelser<sup>199)</sup> maaskee tør holde for den allerældste, den berømte saliske Lov, eller de saliske Frankers Bedtægter — hvorom det neppe kan betvivles, at den er nedskrevet i Hedenfabet's Tid, da denne

<sup>199)</sup> Fornemmelig af G. Waitz: „Das alte Recht der salischen Franken.“ Kiel 1846. Resultatet af hans Undersøgelser om Lovens Alder giver han S. 82, 83. „Man muß den Prolog ganz verwerfen, oder man muß daran festhalten, daß das Salische Gesetz vor Chlodovigs Zeit entstanden ist; nicht bloß vor der Annahme des Christenthums durch die Franken, sondern auch vor den großen Eroberungen, und der Reichsgründung in Gallien, zu einer Zeit, da die Salischen Franken nördlich des Rheinwaldes und der Ege lebten.“ o. s. v.

Stamme endnu (som endeel rimelige Grunde tale for), boede i den nordlige Deel af Belgien, og altsaa tidligere end de store frankiske Erobringer i Gallien, tidligere end Chlodovigs Monarkie, eller Stiftelsen af det saakaldte merovingiske Dynastie i Midten af 5te Aarhundrede: saa have vi en Tid for os, der kan være henved 400 Aar ældre, end Fordebogen fra St. Germain. Den saliske Lov, saaledes som vi have den optegnet, (altsaa da snarere yngre i Tiden, end Stammernes Bedragter, i disses Oprindelighed eller autonomiske Udspring) nævner (som allerede er bemærket) ingen egentlig Adelsstand, med Forrettighed til en høiere Mandebod, saaledes som i andre af de gamle tyske Love. Den almindelige og simple Mandebod (Leodis, leudis) for en fribaaren Franker (*Ingenuus* ell. *ingenuus homo*, 14. 1; *ingenuus Francus*, 41. 1. og ellers ofte) er 8000 Penninge (denarii) eller 200 Skilling (solidi). Det er denne Folkeklasse, hvilken den hele saliske Lov betragter som det egentlige Folk, hvis personlige Rettigheder og Forsvar mod Retskrænkelse, især af Jævnbaarne, Loven vil betrygge ved Straffebøder. I Modsætning til de Fribaarne staaer Trællestaden (Servus, ancilla), som her endnu er uden al borgerlig Ret; som kan pines til at beskiende, ved bestemte Antal af Vidsteflag, og lide Dødsstraf; men i øvrigt i strengeste Mening betragtes som en Herren tilhørende Ting. Bøder for en Træls Misgjerninger paalægges derfor Herren at betale. At dræbe en Andens Træl, og at stæle ham, kostede ligemeget (60 Solidi); og den samme Bod var sat for at stæle en Hest eller Dre. — Den eneste Middelsstand, imellem de Frie og Trællenes, som den saliske Lov kiender, er de saakaldte *Leti*, *Læti* eller *Liti*, der havde en indskrænket Frihed<sup>200)</sup>, eller stode i et Slags Bornedsforhold

<sup>200)</sup> „Si quis homo ingenuus letum alienum expoliaverit.” XXXV. 4.

„Si servus aut letus hominem ingenuum occiderit.” XXXV. 4.

til de Fribaarne, fra hvilke de ligesaa bestemt adskilles, som fra Trællene<sup>201)</sup>. For at blive Ingenuus, eller opnaae fuld Frihed, maatte en Letus frigives ved en Retsact, der lignede den, hvorved man frigav Trælle; men derimod har denne Folkeclasse den personlige Frihed og Gyldighed, som sætter dem i Stand til at indgaae juridiske Forpligtelser, og i egen Person at kunne møde og forsvare sig for Retten eller Folketorsamlingen; de kunne besidde rørligt og urørligt Gods med Eiendomsret; ligesom ogsaa deres Liv og Person var beskyttet ved en Mandes bod, der udgjorde det halve af den Fribaarnes. Alt dette indeholder en Blanding af Uafhængighed og Ufrihed, der snarest synes at være grundet i en frivillig Opgivelse af hiin i et personligt Tjenesteforhold.

Der gives i øvrigt ingen Folkeclasse i Middelalderen, om hvis egentlige Vilkaar, og Stilling til de øvrige Stænder, men i Særdeleshed til Colonerne, der endnu, uagtet mange Rædes Undersøgelser, hersker mere Uvisshed, end om disse Leti, Liti eller Lidi (ogsaa Litones). De franske og tyske Retslærde, som i Almindelighed henføre dem til et Slags Middelstand, (de saakaldte *Mellemfrie*, „*Mittelfreien*“) ere ikke engang blevne enige om man i de germaniske *Liti* eller *Lidi* skal se samme Folkeclasse, som de *Ledi* eller *Læti*, der forekomme hos nogle sildige romerske Historieforfattere<sup>202)</sup>; eller om

<sup>201)</sup> J. Grimm (*Deutsche Rechtsalterth.* p. 269) bringer vel, efter den forskjellige Lart for Mandekøden, („*Wergeld*“) 7 Folkeclasser tilveie hos de saliske Franker; men denne Inddeling, som allene gaar ud fra Boderne, adskiller dog i sig selv kun de to Stænder, og Forskiellen ligger kun deri, om en Ingenuus eller Litus var i en høiere personlig Stilling, eller ikke (nemlig i Hesttjeneste, „*in truste*“, eller i Hæren „*in hoste*“).

<sup>202)</sup> S. Ex. *Zosimus* (II. 51) *Ammianus Marcellinus* (XVI. 11. XX. 8.) *Jornandes* c. 36. *Notitia dignit. Imp.* 65. (Sfr. *Grimms Rechtsalterth.* p. 306. 307, hvor han ikke kalder i Tvivl, at man maa overføre de frankiske Loves halvfrie Folkeclasse (*Lidi* eller *Liti*) paa Romernes *Læti*, der omtales som en egen Klasse af Krigsfolk, i

man kan ansee dem for den selv samme Klasse, som de i de saksiske Love, og i andre Kilder fra den senere Middelalder, forekommende *Lazen* og *Laten*. Det sidste synes vel temmelig naturligt efter den Lighed, der findes i Ordene Grundlyd; imidlertid forekomme enkelte Steder i gamle Kilder, (f. Ex. et Diplom af Keiser Otto I. 939) hvor *Liti* og *Lazi* virkelig adskilles. Det kan være os nok at vide, at baade i den saksiske Lov, i den saakaldte „gamle saksiske Lov“, (*lex antiqua Saxonum*) hvis Redaction er fra Carl den Stores Tid, og i Abbed Irminos Jordebog fra samme Tid, adskilles denne Mellemstand, under Benævnelsen *Liti* eller *Lidi*, baade fra de fuldt Fribaarne og fra Trælle. Den bayerske og den burgundiske Lovsamling have hverken Benævnelsen, eller en saadan Mellemklasse, som derimod forekommer i de longobardiske Love under Navnet *aldio*, *aldiones*, og udtrykkelig siges at være samme ufrie Stand, som Frankernes *liti*<sup>203</sup>). Den nyssævante saksiske Lovbog har den betydelige Forskiel fra den saksiske, at den udtrykkelig opfører fire Stænder eller Folkelasser: Adelige (*nobilis*) med en Mandebod af 1440 Solidi; Fribaarne (*ingenui*) hvis Mandebod imod hine kun er en Eiettedeel, eller 240; Mellemfrie (*liti*) med halv Mandebod mod den Fribaarne eller 120 solidi, og Trælle (*servi*) som her gielde 36 solidi. Hvad Litterne angaaer, da sees det klart af flere Steder, baade i den saksiske og saksiske Lov, at de for deres Person kunde være afhængige af en Herre (*dominus, senior*); ja den iudstævnte Lov sætter endog en *litus* i Klasse

hvilke Grimm vil see Germaner, der frivilligen havde underkædet sig Romerne, og erholdt Jorder (*terræ læticæ*) til Bebyggelse. Hermed maa sammenlignes Guerards Fremstilling: *Polyp. d'Irm. I. Prolegom. p. 250—55*; og de forskjellige Meninger om Frankernes *Lidi* p. 256 og flg.

<sup>203</sup>) *Aldiones ea lege vivunt in Italia in servitute dominorum suorum, qua fiscalini vel liti vivunt in Francia. Cap. Caroli M. add. ad L. Longob. 801. c. 6. (Cf. L. Lang. lib. III. 20.)*

med en Træl, ved at tillægge begge lige Ansvarlighed for de Drab, de begif efter Herrens Befaling<sup>204</sup>). I Eiendomsret og flere personlige Rettigheder stod han dog i det mindste langt over Trællen, som allerede ovenfor er berørt. (S. 494). En Litus tog ogsaa sin Deel i de Straffebøder, der skulde erlægges for personlige Mishandlinger eller Retskrænkelser, som tilføiedes ham. Han kunde indgaae en Contract uden sin Herres Deeltagelse eller Bekræftelse m. m. „I øvrigt“, siger Guérard, „levede en Lidus snarere under sin Herres, end under Dyrighedens Beskyttelse.“ (p. 260.) Han svarede derfor ogsaa til Herren en egen personlig Afgift (Lidimonium, litimonium), foruden de Afgifter og Skyldigheder, som en lidus, der sad paa et Voel, maatte yde til sin Grundherre, efter samme Lart som en Colonus<sup>205</sup>). Den egentlige Grundforskiel imellem de to Classer af halvfrie eller afhængige Jordbrugere, der forekomme i det frankiske og tydske Rige, fra det 5te til det 9de og 10de Aarhundrede (og i tydske Kilder senere) synes Guérard først at have opfattet med Klarhed: „Den frie Mand kunde gaae over til at blive lidus, naar han „vilde; dertil hørte kun at finde en Herre, til hvem han „overgav sig; for at indgaae i Colonus's Stand, maatte „han desuden finde en Gaard eller Jord at dyrke; eller, som „det saa ofte var Tilfælde: han maatte selv være frie Jord- „eier, og afstaae, i det mindste en Deel af sin faste Eiendom, „for allene at nyde en Part af dens Frugter. Men en Herre „fandt man altid lettere, end en fast Eiendom. Endnu vans-

<sup>204</sup>) „Quicquid servus aut litus, jubente domino, perpetravit, dominus amendit.“ (L. Saxon. XI. 1.)

<sup>205</sup>) At en Colonus var forskjellig i Stilling fra en Lidus, er klart nok, ikke allene af Irmino's Polyptychon, men af langt senere tydske Diplomer; f. Ex. saa tydeligt som mueligt af et Brev af Kong Otto, anført efter Eccard's Probat. Historiæ Marchionum oriental. i Adelung's Glossar. manuale. IV. 436.)

„skeligere var det at komme ud af Colonernes Stand, da den  
 „eneſte Vej hertil var Frigivelse, ſom ikke let opnaaedes. En  
 „Lidus derimod kunde løſkøbe ſig fra ſin Tieneste, naar han  
 „havde ſamlet en Sum Penge, ſom dertil var tilſtrækkelig  
 „Den forſtes Stilling var derfor efter ſin Natur faſt, ſtadig  
 „eller beſtändig; den andens var tilfældig, foranderlig og kunde  
 „dog være arvelig. Men det, ſom meeſt adſkilte en Colonus  
 „fra en Lidus, og ſom hævede ham over denne, var den Art  
 „af Uafhængighed, han bejad i Forholdet til ſin Patron; ſaa-  
 „ſnart han havde opfyldt de Skyldigheder, ſom hvilede paa den  
 „Jord, han dyrkede. Det var egentlig ikke Herren, men  
 „Jorden, hvis Tiener Colonen var; en Lidus derimod  
 „maatte gjøre Tieneste, baade til Jorden, og til ſin Herres  
 „Perſon.“ (Prolegom. I. p. 273. 74.)

I ſig ſelv kunde det synes lettere, ved Hielp af de ger-  
 maniske Love, hvor den her omhandlede Stand eller Folkeclafſe  
 navnlig forekommer, at forklare dens Stilling i den Carolin-  
 giſke Periode, eller Tidſalderen, ſom Irmino's Jordebog til-  
 hører, end tilfulde at oplyſe Colonernes borgerlige og juridiſke  
 Wiſſaar: da Navnet paa denne ſidſte Landboſtand, der er ſaa  
 almindeligt i Jordebøger, Diplomer og andre hiſtoriske Kil-  
 der, efter det 7de og 8de Aarhundrede, ſlet ikke findes i nogen  
 af de ældſte tydiſke Vedtægter eller Lovſamlinger. Imidlertid  
 er det dog ikke ved meer end Formodninger, man kan komme  
 til den Slutning: at Viternes Stand hos Francker og andre  
 Germaner har udviklet ſig af den ſamme Folkeclafſe, ſom i  
 den ſildigere Keiſertid var Romerne vel bekiendt, og omtales i  
 det tredie og 4de Aarhundrede under Navn af *Leti* eller *Lati*.  
 Gêurard, ſom paa en vis Maade har optaget denne Formodning,  
 indſkrænker ſig dog, ſtøttet ved den af Alle „fra Cuiſ indtil  
 Grimm“ erkjendte Overeensſtemmelse i Navnet, til at antage  
 en Liighed med det Forhold, hvori Væterne, iſølge frivillig

Underkastelse, havde staaet til Romerne, som et Slags tjenende Landværn eller Grændsetropper — en Lighed og Overgang, der imidlertid, efter Guérards Mening, falder stærkt ud til Skade og Forringelse for de sildigere germaniske *Liti* eller *Lidi*. „Hine gjorde Krigstjeneste i den romerske Hær, betalte deres Afgift til Keiseren, og havde deres Jordfæste af Staten; disse tjente en privat Herre paa hans Gaard eller Gods, og havde de Jord at dyrke, da var det paa Herrens Eiendomsgrund.“ Dette knytter sig til denne Forfatters ubetingede, med ualmindelig Styrke og Eftertryk udtalte Overbeviisning: at de romerske Love og Institutioner, der vare udvoredede tilligemed Monarkiet, som et Værk af Erfaring og Klogskab, og som en i Statslivet dannet Nations Lovgivning, i deres Væsen vare en langt bedre og fuldkomnere Organisme, end Alt hvad der ved de germaniske Beboeres Anfald og Erobringer kom i Stedet for det Nedbrudte. Den haarde Dom, som denne lærde Historiker falder over Folkvandringens Virkninger, over de umiddelbare Følger af de germaniske Stammers Indbrud i det sydlige og vestlige Europa, eller med andre Ord: over de første Stadier af Middelalderens sociale Revolution<sup>296</sup>), bør læses med hans egne Ord; og det vel med en forhoiet Opmærksomhed i vore Dage, der kunde synes at være en begyndt eller forestaaende Revolution af en anden og dog beskaftet Natur, der i sin Fremgang omsider kunde styrte den nyere Civilisation, opreist paa Middelalderens Ruiner; ligesom hiin Revolution for halvandet Aartusinde siden styrkede den gamle Tids Cultur.

<sup>296</sup>) „Ce sont les Germains, les destructeurs de la civilisation, & les fléaux de notre Occident — ce sont les Germains de Grégoire de Tours, si différents des Germains de Tacite & des Allemands actuels, qui, n'ayant aucune idée du gouvernement d'un grand peuple, ont rétréci les bases de l'ordre social & dénaturé ses principes. Sous leur domination, les institutions libérales ont été avilies, le citoyen est devenu vassal, & la chose publique une chose privée; non que les vainqueurs valussent beaucoup

At meget i hiin er fkiert og udhulet, ligesom det var i denne: det maa Europa nu omsider have lært.

Vi vende tilbage til St. Germain's Jordebog. Den udmærkede sig allerede, som et 4-500 Aar yngre Monument, end Frankernes ældste Vedtægter, fra disse og andre germaniske Loves Standsforhold og andre sociale Vilkaar, derved: at Hovedklassen af den jordbrugende Stand her er Colonerne, som den saliske Lov slet ikke kender eller nævner. Efter det, som ovenfor er oplyst om de romerske Coloner, og om Vilkaarene, under hvilke de frankiske Coloner fremtræde i denne Jordebog, kan der ikke længere være Tvivl om, at Frankerne i hiint Tidsrum have optaget det romerske Colonat, og at altsaa de Landboer under Abbediet St. Germain, vi her forefinde i et saa stort og overvældende Antal, vare geistlige Fæstebønder, med arveligt Borneidskab, og saaledes ogsaa med arvelig Ret til deres Fæstegaarde.

Det sidste maa synes fuldkommen klart af den omhyggelige

---

moins que les vaincus; mais c'étoient leurs institutions qui ne valaient rien pour les pays de leurs conquête. — La patrie, pour eux, était la Marche („die Mark“); c'est à dire, une terre sans histoire, sans monuments & le plus souvent même sans culture. La société fut resserrée par leurs mains dans les étroites limites de la famille; l'intérêt public n'allait guère au delà. La loi n'éendait son empire que sur une tribu. Leurs codes ne pouvaient être, comme ils n'étaient en effet, que des tarifs pour le vol, l'adultère & l'assassinat.” — „Les Germains — ont détruit dans l'Occident le pouvoir, les idées, les monuments, les institutions d'un vaste empire; ils ont, autant qu'il leur était possible, effacé les leçons de l'expérience, acquise par la vie de société, & éteint les lumières de l'esprit humain, appliqué au gouvernement des peuples. En arrêtant, en refoulant la civilisation romaine, ils n'ont fait autre chose que de renverser la haute raison politique, qui sut, comme eux, s'emparer du monde, mais qui sut, de plus, le gouverner.” (Guérard, I. Prolegom. p. 275. 76.)

Uaciagtighed, hvormed enhver Bøndes Familie, Hustru, Søner og Døtre, ere indførte ved Navn i Jordebogen. Et arveligt Forhold imellem Grundherren og Colonen, bygget paa Stavnsbaandet, kunde, som man let ser, ikke vel tænkes uden det samme arvelige Fæste, der hørte til det romerske Colonats Retsforhold. For Resten indeholder Jordebogen intet udtrykkeligt Vidnesbyrd om, at Colonen altid blev paa den samme mansus; men hvad den viser temmelig tydeligt, er at Børnene fulgte Moderens Stand. Hørte hun til Abbediets Børnede, da gif ogsaa Børnene over i samme Vilkaar; men i modsat Tilfælde ikke. Dette sees bl. a. deraf, at Børnene slet ikke nævnes i de Ægteskaber, hvor Moderen ikke var fra Klostersgodset, eller hørte til dette Abbediets Børnede.

Et andet, overalt fremtrædende Forhold hos Abbediets Bønder og andre Jordbrugere, er at deres Stand eller Fødselsvilkaar altid nøie angives ved enhver Husholdning; og Classerne ere her disse 3: *Colonus* (Landbo eller Fæstebonde — og, som vi maa antage, af en oprindelig fribaaren Familie); *Lidus*, eller Mellemfrie, og *Servus*, eller Trælbaaren. Disse Standsforhold havde naturligviis ogsaa Indflydelse paa Børnernes Stand, i ulige Ægteskaber; f. Ex. naar en *Colonus* eller *Lidus* havde ægtet en Trælskvinde (*ancilla*), eller omvendt. Men deels ere disse Forhold, efter Jordebogen, ikke altid klare eller lette at udrede; deels vilde det her falde for vidtløstigt. Vi nøies derfor med den almindelige Bemærkning: at der nøiagtigen ved enhver Gaard angives et saadant Fødsels- og Standsforhold, saavel hos Jordbrugeren, som hos hans Hustru; men at Standen i øvrigt ikke har Indflydelse paa Afgifter eller Skyldigheder, som skulle svares af Gaarden; heller ikke f. Ex. hindrer en Fæster af Trællestænd fra at bruge en Gaard i samme By eller District,

og under lige Vilkaar, som de øvrige Coloner<sup>207</sup>). Herved maa tillige bemærkes, at Jordebogen ikke allene ved enhver af Klosters Bønder eller Landboer nøagtig angiver hans Stand; men ligeledes ved enhver mansus eller Bondegaard betegner af hvad Art eller Beskaffenhed Gaarden er, med Hensyn — som vi maa formode — til dens Beboere i en ældre Tid, da man adskilte Gaardene i Folge Beboernes oprindelige Stand. Gaardenes forskellige Natur og Benævnelser svarer til de 3 Classer af Godssets Folk eller Indbyggere. Der findes mansi *ingenuiles*, (Fribaarne Boel eller Gaarde), *lidiles* (Mellemfrie Landboere) og *serviles* (Trælbaarne Gaarde). Nu er Forholdet vel i Almindelighed saaledes, at den første Klasse (mansu ingenuiles) beboes af Coloner, og den sidste (mansu serviles) af Trælbaarne; men Undtagelser, at baade Arvefæstere under Bornefskab, eller Coloner, og Landboer af den ringere Klasse, eller Lidi, beboe mansu *serviles* ere temmelig hyppige; heller ikke er det sjældent, at man (som nylig bemærkedes) finder Trælle, der have frie Boel (mansu ingenuiles) i Fæste under samme Vilkaar som Coloner.

Disse Omstændigheder tyde tienshylligen hen paa en med Tiderne opkommen Forandring i Landboeforholdet; og der gives ingen nærmere eller rimeligere Forklaring, end at de forskellige Benævnelser tillægges Gaardene paa Grund af deres Bebyggelse i ældre Tider, dels af fribaarne Mænd (*ingenui*) dels af Trælle; og at en Gaard siden har beholdt sin Charakter, eller i det mindste Benævnelserne efter den Folkeklasse, som i ældre Tider eller ved Colonatets Opkomst

<sup>207</sup>) Saaledes f. Ex. Polypt. Irminonis. II. p. 30. (Jfr. Vol. I. Proleg. p. 583. not. 4). Cella Equalina. nr. 47. *Servus & uxor eius colona, tenent mansum ingenuilem.* 48. Leodardus, *servus, tenet mansum ingenuilem.* Nr. 51. (To servi, hvis Hustru er *colona*) „tenent mansum ingenuilem.” og saa fr.

og Gaardens Inddeling eller Matrifulering, beboede og brugte Bolet. At der saaledes ogsaa i disse Tider har været nogen Forfkiel paa Villaaene, hvorunder Jorden benyttedes af Jordbrugere af de 3 forskjellige Fødselsklasser, kan være rimeligt nok; men nu findes denne Forfkiel, paa lidet nær, udsløttet. Ligesaa rimeligt og antageligt er det, at alle disse Jordbrug, som kunne kaldes hele Boel eller Heelgaarde, fra Oprindelsen have været beboede af frie og fribaarne Bønder, og deraf have deres Navn Frigaarde (*mansi ingenuiles*<sup>208</sup>). Disse frie Jordbrugere, eller Odelsbønder, ere paa den Maade, som tiljorn er oplyst, efterhaanden gaaede over til at blive Børnede eller Coloner. Endnu i Begyndelsen af det 9de Aarh., eller da vor Jordebog er skrevet, findes den allerstørste Deel af Abbediet St. Germain's Frigaarde i Coloner's Besiddelse. Men efterhaanden ere Colonerne paa en Deel saadanne *mansi ingenuiles* uddøde, eller have af Fattigdom eller af andre Aarsager maattet forlade deres Boel; man har ikke altid fundet Coloner til at besætte dem med, og har maattet tage Jordbrugere af en ringere Stand, Lidi eller Servi (Mellemfrie eller Trælbaarne). Da det nu i hiin Tid og giennem hele Middelalderen var almindelig Skik, at bevare Personernes Standsvilkør i Slægten, og man, som vi her see, ogsaa har overført dette Tidens Charaktertræk paa Jorden: saa er man saaledes kommen til at adstille f. Ex. Frigaarde fra Trælgaardene, naar en *mansus ingenuilis* er bleven besat med og fastet af en Træl; og Gaarden har beholdt sin udmærkende Benøvnelse, selv naar den siden igien er bleven overdraget til en Familie af Coloner's Stand. Men nylig sagde jeg, at der i øvrigt næsten ikke finder nogen

<sup>208</sup>) Jfr. *Guérard Prolegom.* p. 583. 84. 87. og flg. Han antager, at ikke før i det 8de Aarhundrede har man begyndt at adstille imellem *mansi ingenuiles* og *serviles*.

Forskjel Sted imellem de Villkaar og Skyldigheder, som Jordebogen tillægger en Gaard, der brugtes af en Colonus, eller som hedder *mansus ingenuilis*, og en anden, som hørte til *mansi serviles*, og for det meste ogsaa beboes af en Servus. I det jeg tillige har sagt, at man ikkeielden finder en Træl bosiddende paa en Frigaard, maa det tilføies: at man da ofte finder ham gift med en Colona; og det kan vel antages, at det enten har været Enken efter en Klosterbonde, eller Colonus *Sti Germani*, eller ogsaa Datteren af en saadan Arvefæster, som Herskabet i Mangel af Sønner har overdraget Gaarden. — I øvrigt er Forskiellen paa Fæstevillaar, eller Afgift og Hoveri paa *mansi ingenuiles* og *mansi serviles*, ikke betydelig. Den bestaaer nemlig kun deri, at de sidste i Almindelighed ere noget mindre, end de første; men derfor ogsaa Afgifterne noget ringere. Frigaarde betale stundom Krigsstyr, eller Afgift til Hæren, (*ad hostem, hostilitium* — den eneste, der kunde henregnes til offentlige Paalæg for Colonerne); og undertiden en Afgift kaldet *lignaritia*, for Rettighed til at hugge i Skoven; Trællegaarde findes i Almindelighed ikke ansatte til nogen af disse Afgifter. Hoveriet paa Trællegaardene er derimod i Giennemsnit noget høiere, eller mere udvidet; og der findes visse Slags Hoveri<sup>209)</sup> (f. Ex. Bagthold paa Hovedgaarden og dens Marker) som man ingensteds finder paalagt en *mansus ingenuilis*. — I øvrigt forekommer der i Jordebogen Benævnelser paa flere forskellige Slags Gaarde og Jordbrug, hvis videre Dmtale jeg maa forbigaae; f. Ex. *precaria*, et særegt Slags Fæstegaarde; *mansi censiles*, Gaarde, som ved tilfældige Omstændigheder svarede Afgiften i Penge, eller paa usædvanlig Maade; *mansi ministeriales*, som vare

<sup>209)</sup> *Guérard* l. c. p. 545. 586. 87. Høvgierning i Wiingaardene finder man ligesledes megetielden paalagt en Frigaard.

overladede til Klosters Betiente, i enkelte Tilfælde reent uden Afgift (Guérard p. 599.) m. fl. a.

Endnu staaer tilbage, inden jeg slutter denne Beretning om Abbediet St. Germain's vigtige Jordebog, i Korthed at omtale, saavel de forskjellige Landbrugs og Gaardes Areal og Afgifternes Beskaffenhed og Størrelse, som de forskjellige Slags Hovveri, der fandt Sted paa Klostergodset; endelig Colouernes og andre her forekommende Landboers Antal, Populationen paa Godset, Herskabsindtægterne af samme, og nogle andre agrariske Forhold, som Jordebogen oplyser. Deriblandt maa jeg dog næsten ganske forbigaae, hvad der nærmest vedkommer det egentlige Landvæsen og Jordbrug, og i denne Henseende henviser til Guérards Hovedværk, hvor i det mindste adspredte og tilfældige agronomiske Bemærkninger forekomme.

De sædvanlige Boels eller Bøndergaardes, saavelsom Hovedgaardenes Størrelse eller Areal er, som man vil tænke sig, ubestemt og forskielligt; og hvad Bøndergaardene angaaer, vilde det være vanskeligt og usikkert at give anden Oplysning, end Resultatet eller Middeltallet af de neilagtige Beregninger, som Jordebogens lærde Udgiver har foretaget, efter Udregning af Forholdene imellem Glademaal, og andre Maal, der brugtes i Frantrige for 1000 Aar siden, og de nuværende — og ved dernæst igjen at overføre disse paa vore egne Jordmaal. Først maa jeg imidlertid overhovedet bemærke, at Uliigheden i saadanne Bøndergaardes angivne Areal, som dog efter Jordebogen skulde svare samme Afgift, undertiden er saa betydelig, og forbunden med andre Omstændigheder, som endnu forheie det Ulige i Beboernes Vilkaar, (nemlig at man undertiden paa een Gaard finder 2, 3 eller flere Familier besatte) at jeg slet ikke veed at forklare disse Forhold. Det samme maa være Tilfældet med Guérard, da han bemærker

dem, og angiver Exempler paa de mest paafaldende Uliigheder i Areal; men uden noget Forsøg paa at forklare, hvorledes den kunde tænkes at være udjævnet for Godsets Beboere. Jeg skal indskrænke mig til et Par saadanne Exempler, tagne fra eet Gods. Det gamle Jordmaal, *bunuarium*, hvorved som oftest Bloiejorden angives, er det endnu i Belgien brugelige *Bonnier*. Efter Guérards Udregning vil en bonnier paa det nærmeste være  $2\frac{1}{2}$  Td. Land i vort Maal. Nu finde vi f. Ex. paa Godset Palatiolum, det nærværende *Palaiseau*, en Gaard Nr. 3, med 1 Colonus, Hustru og fem Børn; og Gaarden har af Agerland 10 bonniers, eller  $23\frac{1}{2}$  Td. Land, foruden 2 arpents Wiinland, og  $1\frac{1}{2}$  arpents Eng. Paa en anden mansus, Nr. 31 sidde 3 Coloner, med Hustruer og 8 Børn, der kun have 7 bonniers, eller  $16\frac{1}{2}$  Td. Land Agerjord, 3 arpents Wiinland, og 11 arpents Engjord. Her kan maaskee det større Areal af Wiinland og Eng noget forhoie Gaardens Afkastning. Men paa Gaarden Nr. 36 finde vi ikke mindre end 5 Coloner, hvoraf 2 ugifte og 3 gifte med 16 Børn; og disse have til Dyrkning  $18\frac{3}{4}$  Td. Agerland, 3 arpents Wiinland og 11 arpents Eng; imedens paa den næstfølgende Gaard Nr. 37 kun 2 Coloner, med Hustruer og 6 Børn, ligeledes have 8 bonniers eller  $18\frac{3}{4}$  Td. Agerjord og 2 arpents Wiinland. Gaarden Nr. 32 har, ligesom Nr. 31, 7 bonniers Agerland, 2 arpents Wiinland og 2 arpents Eng; Nr. 33 har omtrent lige saa meget Wiinland og Eng, men kun 2 bonniers Ager. — Det er allerede vanskeligt nok at forestille sig 5 Familier bosatte paa een Bondegaard; men mindre endnu kunne vi forklare den tilsyneladende store Ulighed i Wilkaar for Gaardenes Besiddere, da Afgiften f. Ex. for Nr. 32 og 33 er den selv samme, skiondt den ene har over 3 Gange saa stort Areal af Agerland som den anden. Noget maa vist nok kunne skrives paa Regning af Jordens forskjellige Godhed;

den hele Jordebogs Indretning vidner ogsaa om en alt for stor Neiagtighed og Orden i disse Klostergodfers Bestyrelse, til at vi kunde antage nogen Vilkaarlighed eller Tilfældighed i det, der maaskee kunde synes os at være saa. Det kan i øvrigt bemærkes, at den betydelige Anomalie, jeg nylig har anført — nemlig en Forskiel af  $18\frac{1}{2}$  Tdr. imellem den ene Bondegaard med  $23\frac{1}{2}$  Td. Agerland, og den anden med  $4\frac{1}{2}$  Tdr. — ikke engang kan regnes til de ganske fældne Undtagelser; og at den Scala, hvorpaa Gaardenes Areal holder sig, i det Hele gaaer lige fra 3 Bonniers, eller 4—5 Tdr. Land, indtil 20 Bonn. ( $46\frac{1}{2}$  Tdr. Land) og derover. Det vil derfor vist nok altid blive forgieves, at ville søge at udfinde en rimelig Maade til at ud-rede, hvorledes den herved opstaaede Uliighed i Afgiftsbyrden, som i denne Jordebog er ansat eens for en stor Mængde i Areal et høist forskiellige Boel, er bleven compenseret. — Jeg vil endnu kun hertil sige efterfølgende Uddrag af Guérards Beregninger, med Hensyn til Godsets Størrelse, Gaardenes Antal, og Middeltal af Areal et, m. m.

Jordebogen, for saavidt den gaaer [thi den indbefatter (efter Udgiwerens Beregning) kun omtrent  $\frac{1}{3}$  af det Gods, Abbediet St. Germain har ciet]<sup>210)</sup> opregner 25 Hovedgaarde, paa ligejaamange Godsdistricter (Fiscs), foruden et Par mindre herstabelige Gaarde (Cellae), og 1646 Bøndergaarde

<sup>210)</sup> Det maa nemlig bemærkes, at Jordebogen kun indbefatter Abbediets umiddelbare Eiendomme, eller de Jordegodser, hvortil det ved Kiøb Magestiftelse eller Gavebreve havde erhvervet fuld Eiendomsret; og da Haandskriftet ikke er ganske fuldstændigt, mangler endog en Deel af dette Gods. Nu veed man derimod, at dette Abbedie, ligealle flere frankiske Klostre havde meget Lehnsgods, og fiende af andre Kilder i det mindste 28 saadanne Godser, som tilhørte *St. Germain des Prés*. Ved et Tilfælde ere et Par Blade af Haandskriftet opdagede, som indeholder Beskrivelsen over 3 saadanne beneficia eller Lehnsgodser, hvis Størrelse og Omfang efter Guérards Beregning have udgjort over det dobbelte af Klosters Eiendomsods. (Polypt. d'Irminon, I. p. 565, 66, 902. jfr. I. § 19, p. 35—38; § 307; og Commentaires, 28, p. 902.)

nemlig 1430 Frigaarde, 25 mansi lidiles, og 191 Trællegaarde, mansi serviles. Desuden findes der omtrent 37 Gaarde, som vare øde, eller hvis Beboere og Afgifter Jordebogen ikke angiver, og 71 hospitia — eller saadanne mindre Landsgaarde, hvor de saakaldte hospites boede: fribaarne Folk, der havde overgivet deres Formue, eller en Deel deraf til en eller anden geistlig Stiftelse, imod at erholde Velig og Underholdning for deres Livstid<sup>211</sup>).

De 27 beffrevne Hovedgaardes hele Areal, reduceret til nyere fransk, og derefter til dansk Jordmaal, udgjorde 6041 Hectarer, eller 10,949 Tdr. Land Agerjord; 196 Hectarer, eller 355 Tdr. Land Wiinland; 183 Hectarer, eller 332 Tdr. Land Engjord; endelig Skovstrækninger, som Jordebogens Udgifter anslaaer til omtrent 20 Quadrat-Lieues, eller 197,750 Hectarer; hvilket noget nær svarer til 361,317 Tdr. Skovland; eller omtrent 33 Gange saa stort et Areal, som Hovedgaardens dyrkede Jord. Denne udgjør, naar Ager, Eng og Wiinland regnes sammen, 11,636 Tdr. Land; og det var dette Areal, som Bønderne paa omtrent 1640 Gaarde maatte dyrke ved Hovglerning; dette udgjør saaledes temmelig nær 7 Tdr. Land Hovjord paa hver Bondegaard, hvoraf dog, (som jeg har sagt) en Mængde vare beboede af flere Familier; men heller ikke saa af dette Antal vare ikke Heelgaarde (mansu integri), men halve, eller Fierdedeels Gaarde; hvis Afgifter og Hoveri da ogsaa er mindre.

Bøndergodset vil jeg først angive under eet, eller slaae de tre Slags Gaarde sammen i Hovedsummerne; jeg skal siden angive nogle Middeltal for hvert Slags Jord, eller mansus, særskilt. Under de 25 Godser eller Hovedgaarde horte i Alt, efter den franske Udgivers Beregning, 16,088 Hectarer, eller

<sup>211</sup>) Jfr. Guérard. (Prolegom. I. p. 627—30). De 27 Cededistricter beskrives p. 825—889.

29,159 Tdr. Land Agerjord; 221 Hectarer, eller 401 Tdr. Wiinland; 413 Hectarer, eller 748 Tdr. Eng og Græsland; og 177 Hectarer, eller 320 Tdr. Land Skov. Ligeſom det ſidſte Areal er ſaa ringe, at Skoven paa Colonernes Jord ſaa at ſige reent falder bort — iſær i Sammenligning med de umaadelige Skovſtrækninger, ſom laae til Hovedgaardene: ſaaledes maa vi paa begge Steder bemærke det forholdsviis ringe Areal af Engjord, her fandtes, i Sammenligning med Agerjorden; hvorimod det uhyre Skovland, ſom dette ene Abbedie eiede i Carl den Stores Tid, ſan vidne om, hvor ſtor en Deel af Frankriges Jordbund der i tuſtude Aar maa være kommen under Ploven. Ved i det Hele at ſammenholde Bøndergodſets Areal med Hovedgaardenes (Skovlandet til diſſe fraregnet) finde vi et Forhold omtrent ſom 29 til 10; eller Herſkabsjorden var noget over  $\frac{1}{3}$  med Bøndernes Jord, af Ager, Eng og Wiinland; og dette ſiger med andre Ord, at Abbediets Børnede i det Hele havde lidt under to Trediedele mere Arbeide, ved Dyrkningen af deres egen Gaarde, end det dem paahvilende Dagsværk. Dette paalagde dem deſuden andre Hoveribyrder, ſom jeg nu kommer til nærmere at angive, tilligemed Bøndernes egentlige Afgifter eller Landſkyld, hvis Beløb Guérard har ſøgt at beſtemme efter den nærværende Myntfødd, ved Hielp af ſine Underſøgelſer over Myntværdien og Priſerne i Carl den Stores Tid. Jeg vil, til Dphylſning herom, iſær holde mig til de fribaarne Coloner og deres Gaarde; da diſſe udgiøre det ſtorſte Antal, og den vigtigſte Deel baade af Befolkningen og Godſet.

Afgifterne beſtaae, ſom man vil formode, deels i Penge, deels i ſaakaldte Landgilde-Species. Man vil ogsaa tænke ſig Penge-Afgiften ſom den mindſte Andeel; men dog undres over dens Ubetydelighed, naar man ſeer, at den for hele Godſet kun udgier 109 Livres, 11 sous og 6 deniers. Saa ringe var paa den Tid det circulerende Pengesforraad, og til en

saadan Grad var Myntværdien i Frankrige forskjellig fra følgende Perioders og den nærværende Tids, at denne ubetydelige Sum repræsenterer ikke mindre end 61,801 Francs i vor Tids franske Mynt. — Udgifverens Beregning over de frie Bondergaardes samtlige Landgilde-species udgjør derimod, efter samme Maalestof, 104,646 Francs, altsaa over Halvdelen mere. Jeg vil nævne de vigtigste af de Artikler, som findes i disse Coloners aarlige Landgilde: Heste, kun 4 paa hele Godset; 5 Oxer; 5 Qvier; 1079 Beder; 288 Gaar; 96 Lam; 96 Sviin; 1921 Fade (muids)<sup>212)</sup> Viin; 165 Tonder (setiers) Most; 41 Tonder (muids) Hvede; 980 Tonder (muids) Byg; 77 Tonder Havre; 4891 Høns, 25,318 Æg; desuden Sennep, Tondestaver, Tondebaand, m. m. — alt dette naturligviis meget forskjelligt fordeelt, efter Jordernes og Avlens Vægfærdighed i de forskjellige Godsdistricter. Den hele Værdi, af Penge og Naturalier tilsammen, udgjør efter Nutidens Priser og Pengeværd, 166,447 Fres. — Da nu det hele Areal af alle 1430 Frigaarde udgjør 15,145 Hectarer, eller 27,512 Tdr. Land, saa vil hele Landgilden i Penge og Naturalier for disse Gaarde belebe sig til  $6\frac{1}{7}$  Francs paa hver Tende Land. I Giennemsnit falder netop 19 Tdr. Land paa hver Frigaard; og saaledes blev Giennemsnitssummen af Landgilde for enhver saadan Bondegaard i vor Tid repræsenteret ved  $114\frac{2}{3}$  Francs eller omtrent  $12\frac{1}{2}$  Rbdlr.<sup>213)</sup> uden nogen anden Afgift for Colonen.

Vi komme til den anden Deel af Bondernes Afgiftsbyrde: Høveri; og jeg vil ogsaa i dette fornemmelig holde mig til Frigaardene, uden at gaae ind i alle Talsforhold, som

<sup>212)</sup> Muid var i Frankrige et Maal baade for vaade og tørre Varer. En Muid Viin holdt 288 pintes, og en pinte indeholdt 48 franske Cubitommer =  $53\frac{1}{2}$  danske. En pinte er saaledes meget nær 1 dansk Pot = 54 danske Cubitommer.

<sup>213)</sup> Efter min Beregning. Guérard p. 894 har derimod et lidt høiere Værdi: 116 Fres. 39 Cent.

her ere vanskelige og vidtloftige at overføre efter tre Slags Jordmaal, og forskjellige Slags Dagsværk, hvilke den franske Udgiver imidlertid alle har beregnet i Penge efter vore Dages Værdi og Priser i Frankrige<sup>214)</sup>: Jeg har allerede ovenfor nævnet Hovariets vigtigste Arter, hvorved dog maa erindres, at en almindelig Spænddag (*Curvada, Corvée*) paa den Tid var en Bloiedag med et Par Drex; og at der af saadanne Bloiedage falder i Giennemsnit imellem 9 og 10 om Aaret paa enhver mansus; hvorimod der af Gangdage (*manopera, manoeuvre*) hvis hele Antal er 140,655 komme henved 100 om Aaret paa hver Frigaard. Baade Gangdage og Spænddage ere meget nøie bestemte paa ethvert Gods, ikke blot med Hensyn til Antallet, men ogsaa til de forskjellige Aarstider, hvori Hovarbeidet skulde ydes. Ubestemte Gangdage findes paa lagte 524 Frigaarde; ligeledes er der 895 Gaarde, som skulde præstere ubestemt Kiorsef; og 451, som skulde hugge Ved i Skoven, naar det behøvedes. I øvrigt forekommer intet ubestemt Hoveri; men derimod nogle andre Arter af det bestemte, fornemmelig: at tærste, lukke Gierder og arbeide i Wiin gaarden. Efter den franske Udgivers Beregninger anslaaer han alle 1430 frie Gaardes Hoveri i Pengeværd til 96,152 Francs; hvilket i Giennemsnit gjør 67 Francs. 24 Cent., eller omtrent 25½ Rbdlr. for hver. Lægges dette til Afgifternes ovenfor anførte Pengeværdi af 42½ Rbdlr., faaer man i det Hele en Værdi af 67½ Rbdlr. som det, der svarede af en Bondegaard, hvis Størrelse efter Middeltal var 19 Tdr. Land; hvilket i det

<sup>214)</sup> Saaledes f. Ex. en Spænddag til 3 Francs. (man faaer den knap til denne Priis hos os), en Gangdag til 60 Centimer (omtr. 24 Skilling); en Bognkiorsef 9½ Francs. og en længere paa 3 Dage 15 Francs., o. s. v. Brugen af en Ganger, for en eller anden af Klosters Betiente til en Reise, („service d'un palefroi“) anslaaer Guérard til 10 Francs. Af saadanne havde hele Godsset dog kun 16 om Aaret at præstere.

Hefe, Afgifter og Hoveri under eet, giver 3 Rbdlr. 54 Skill. for hver Lunde Land. At her naturligviis, i Myntværdiens Beregning, vel kan gives eet eller andet tvivlsomt Punkt, kunne vi gierne indromme; uden at en Forskiel af nogle Fres. meer eller mindre i Giennemsnitssummen af en Heelgaard's Afgift vilde have væsentlig Indflydelse paa Resultatet. Det vil blive lige afgjort, at St. Germain's Coloner eller Arvesæstere, ikke havde ganske ringe Afgifter at svare. Da nu disse vare bestemte ved Matrifel for Fæstejorden, og det endog med et Slags Arvesæste; da vi overhovedet efter Jordebogen kunne antage, at Landbruget paa Hovedgaarden, skiondt indskrænket til Trevaangsbrug, er drevet med Orden og under omhyggeligt Tilsyn<sup>215</sup>, og vi endelig kun finde faa øde Gaarde paa alle Godserne: kunne vi have Grund til at forudsætte, at Abbediet St. Germain's Coloner uden trykkende Byrder have kunne svare deres Afgifter, hvoraf en forholdviis ikke ringe Deel betaltes i rede Penge (efter et Forhold af omtrent 61 = 166.) Dette berettiger os atter til den Slutning, at deres egne Gaarde ikke have været slet dyrkede, eller deres Tilstand fattig og kummerlig<sup>216</sup>. Jeg maa i øvrigt erindre, at de Middeltal, jeg har meddeelt, ere underkastede meget betydelige Afvigelser, efter

<sup>215</sup>) Vi kunne ved denne Leilighed erindre: at de Sædarter, Jordebogen nævner, ere Hvede, Spelt (epeautre), Rug, Blandingsæd (meteil, mixtura) og Havre; desuden Humle, Senney og Hør. (Guérard I. 654).

<sup>216</sup>) Om Colonerne's Tilstand hos Franterne har Guérard (Prolegom. § 125. I. p. 327—250) meddeelt nogle almindelige Bemærkninger, som i det Hele understøtte den Formodning, at deres Kaar overhovedet vare saaledes, at de kunde »nyde en vis Velstand«. Man finder Beriser paa, at Coloner havde Trælle i deres Tjeneste; at de paa kongelige Godser laae i Strid med andre omliggende Landboer; at de tilegnede sig Skov og Jord, som tilhørte frie, men fattige Jordeiere; med flere andre Træk, der ikke fremstille Colonerne som nogen ussel eller fortrykt Stand.

Godsernes og Jordbundens forskjellige Beskaffenhed. Saaledes har Godset *Boissy* 31½ Frigaarde med 49,069 Hectarer, eller omtrent 889 Tdr. Land, hvilket giver et Middeltal af 28 Tdr. Land for hver saadan Gaard, i Stedet for 19 Tdr., som er Middeltallet for det Hele. Men paa Godset *Boissy* er derfor ogsaa Beløbet af Colonerne's Afgiftsbyrde for hver Gaard, Landgilde og Hoveri tilsammentaget, efter Middeltal omtrent 143 Rbdlr. (386 Francs) i Stedet for 67½ Rbdlr., som er det almindelige Middeltal. Da dette udgjør lidt over 5 Rbd. af hver Td. Land, i Stedet for 3 Rbd. 54 Skill. (som er Middeltallet for alle Frigaarde paa det hele Klostergodse), maa vi antage, at Jordens Godhed og Værdi paa Godset *Boissy* har været betydeligt høiere, end paa andre af Abbediets Godser, hvor Afgiften i Forhold er langt ringere.

Det vil ikke være uinteressant, foruden de Størrelser og Maal, jeg har angivet for hele Klostergodset, eller en vis Klasse af dets Bøndergaarde og Beboere, at anføre et Exempel paa, hvad en enkelt Gaard svarede. Jeg vælger dertil en Gaard af Mellemstørrelse, lidt over 18 Tdr. Land Agerjord, foruden Wiinland og Eng, paa Godset *Bisconcella* (nu *Béconcelle*), hvis Besidder tillige var Meier eller Avlsforvalter (*Colonus & maior*). Vi see her, at denne Bestilling, hvorfor han maa have havt særskilt Løn, ikke kom i Beregning i Matrifikelen; eller at Meieren ligesuldt svarede den i Jordebogen bestemte Afgift. Derimod maa dog bemærkes, at hans mansus er den største af de 39 Frigaarde, som hørte til een Hovedgaard i Districtet, og hvoraf de fleste kun have fra 9 til 15 eller 16 Tdr. Land. Denne Meiers Navn var Teuthard (Hustruen heed Hildesindis; deres 3 Sønner Teuthard, Hildehod og Teuthert; Datteren Siehildis). Han skulde svare i Landgilde hvert andet Aar 3 Skilling, (*solidos*) og hvert Aar 1 solidus i Krigsstyr eller til Hæren (*ad hostem*), samt aarlig 3

Hens og 15 Pcg. Han skulde giere en Spænddag om Ugen (corvadas) i begge Saaetider, med 2 Dragere; og dyrke desuden til Vintersæd et Stykke Jord paa 4 Raster (perticas)<sup>217</sup>; til Vaarsæden derimod et halvt saa stort Jordmaal. Videre gier han to Kiersejer, enten til Orleans eller til Mans, og gier 2 Gangdage om Ugen i Pleietiden; men i den øvrige Tid af Aaret 3 Dage. Han lukker to Raster Wiingaardsgierde med flovede Pæle eller Staver, samt 2 Raster Agergierde, dersom der ikke er Skov i Nærheden; men 3 Raster, dersom Skoven er nær; endelig flaaer han i Ugen et 500 Maal af to perticae, eller Raster. Jeg maa tilføie, at vi finde det samme, ikke let forklarlige Forhold i Matrikelen for dette Gods, som for de øvrige; nemlig at 27 hele Frigaarde under Hovedgaarden Bisconcella svare selsamme Afgift og Hoveri, som der gif af Meierens Gaard, („han svarer det samme“, solvit similiter — staaer ved enhver Gaard) uagtet deres Areal er meget forskielligt.

Med Hensyn til Befolkning og til Herstabsindtægten af Godserne, maa jeg indskrænke mig til Angivelsen af nogle af de vigtigste Hovedresultater af Jordebogen. Naar vi regne alle 3 Slags Bøndergaarde sammen, da er deres Antal i Alt 2788; derpaa fandtes 2788 Huusholdninger (soci, feux, Arnesteder), men i og ved disse levede 4710 Husbønder, hvis Hustruer og Børn (andre Medlemmer af Familien nævnes ligesaa lidt som Trælle) udgjorde 5316 Individier; og saaledes det hele frie Folketal 10,025. Men dertil maa nødvendigvis regnes et maaskee ikke ganske lidet Antal Trælle; da Colonerne vistnok umuligen alle, uden saadan Hielp, kunne tænkes at have forrettet al deres Hovgierning, ved Siden af deres eget Jordbrug. Den franske Udgiver forbigaaer reent denne

<sup>217</sup>) *Pertica*, det franske perche, et meget ubestemt Jordmaal; som oftest paa 10 Fod, men ogsaa paa 12, 15 indtil 27 Fod.)

vigtige Omstændighed; ligesom vi ogsaa i Jordebogen fattes alle Data, som kunde give Leilighed til nogen rimelig Slutning herom.

Abbediets Indtægter af alt det Bøndergods, Jordebogen opregner, (indbefattet ogsaa de 71 smaa Landsteder, eller Hospitier) udgjorde i een Sum, naar Værdien af Landstyd og Hoveri slaaes sammen, efter nuværende Myntværdi 306,000 Francs, eller omtr. 114,180 Rbdlr. Lægger man hertil, efter samme Maalestof, som den, Indtægten af Bøndergodsset giver, hvad Abbediet efter Rimelighed kunde have af 6021 Hectarer, eller 11,638 Tdr. Hovedgaardsjord, foruden Skovene) som vi foresfinde i Jordebogen: da vilde dette give en Sum af 360,750 Francs; foruden omtr. 48,000 Fr., som Møllerne indbragte. Dette, i Forening med Indtægten af Bøndergodsset, blev tilsammen 714,750 Francs. Her maa dog een Omstændighed komme i Betragtning, som den franske Udgifter ikke udtrykkelig gjør Rede for. Han har regnet Hoveriet, anslaaet i Penge, med til Abbediets Indtægter; dette bliver saaledes paa en vis Maade en Brutto-Indtægt. Hoveriet er for største Deel anvendt paa Hovedgaardenes Dyrkning, eller paa at tilveiebringe Udbyttet af samme. Dette har Guérard anslaaet i Forhold til Indtægten af Bøndergodsset; men ikke bestemt angivet Maalestoffen, eller Beregningsmaaden for det rene Overskud, eller Hovedgaardens Indtægt, uberegnet Hoveriets Pengeværdi; denne Indtægt kan derfor neppe herefter ganske sikkert beregnes, og den kunde vel have givet et noget større Overskud, end hvad Arbeidet allene anslaaes til.

Paa den anden Side maae vi erindre, at Jordebogen, hvoraf en betydelig Deel er tabt, kun omfatter  $\frac{1}{3}$  af alt det Gods, Abbediet St. Germain skal have eiet. Paa Grund heraf troer den franske Udgifter, efter conjecturale Beregninger, som jeg forbigaaer, at kunne anslaae den hele Indtægtssum for dette

Abbedie, der ogsaa nævnes som et af de allerrigeste i hele Frankrige, i Carl den Stores Tid til over 1 Million Francs, efter vor Tids Pengeværd. — I Maret 1730 angav Munkene i St. Germain Abbediets beholdne Indtægt kun til 142,325 Livres; hvoraf 90,787 tilfaldt Abbeden, og 51,545 Klostersbrødrene. Paa den Tid, da Klostret blev ophævet, ansloges dets hele Indtægt kun til 130,000 Francs (efter Almanach Royal, 1789). Denne overordentlige Formindskning i Indtægter kan allerede være tilstrækkelig for at give os en Forestilling om, hvor uhyre den Formue har været, som de geistlige Stiftelser have besiddet i Carl den Stores Tid; og hvorledes i 1000 Aar, ved Forandringer i Tiderne, ved Krige og andre uheldige Vilkaar for Staten, Landet og Geistligheden er gaaet ned i Velstand. — Jeg skal til Beviis herpaa, og til Sammenligning imellem Folkemængde, Jordbesiddelse og Jorddeling for 10—1100 Aar siden, og i vore Dage, vælge et af St. Germain's gamle Klostergodser, Palatiolum, som er det nærværende *Palaiseau*, en Cantonsstad i Arrondissementet Versailles.

Dette Gods blev den 25de Jul. 754 af Kong Pipin skienket til Abbediet St. Germain. I Midten af det 10de Aarhundrede blev det solgt af Abbeden Hugo, og var siden i verdslige Eiers Besiddelse. Ludvig XIV. oprettede det til et Marquisat for Huset Harville, der havde eiet Godsset siden det 14de Aarhundrede. Siden kom det til Familien Pomponne, blev kjøbt af Ludvig XV., og tilherte, da Revolutionen udbrod, Prindsen af Condé. Hvorledes man i Afsignaternes Tid drev Handel med Krongodser, derpaa giver ogsaa Godsset *Palaiseau* et Exempel, da dets Slot eller Hovedgaard paa den Tid blev solgt for 244,000 Francs i Afsignater, hvis Værdi var 2240 Francs (omtrent 900 Rbdlr.) i Sølvs eller rede Penge. — I Carl den Stores Tid, eller under Abbeden Irmino, udgjorde Hovedgaarden (*mansus dominicalis*)

til Godset Palatiolum eller Palaisjeau 287 bonniers, eller 669 $\frac{1}{2}$  Tdr. Land Agerjord, inddelt i sex Bange, hvori kunde faaes 1300 muids Korn; 127 arpents Wiinland, som kunde producere 800 muids Wiin; 100 arpents Engjord, der gav 150 Læs Hø; en Skov af en Lieue i Omfreds, hvor 50 Oldenswiin kunde fædes; og endelig 3 Møller, der vare ansatte til en Møllestyld af 154 muids Korn. Desuden havde dette ene Kloster gods 2 Kirker, paa hvis Jord, foruden Præstegaarden, der levede een Bonde (colonus) og 13 Landboer, Huusmænd, eller hospites. De sidste aarlige Afgift til Præsten udgjorde, foruden een Ugedagsgierning, en Høne, 5 Sg og 4 Penninge (deniers) for hver af dem. — Vøndergodset til Palatiolum (med 866 Tdr. Land Agerjord foruden Wiinland og Eng) bestod af 117 $\frac{1}{2}$  Boel eller mansus, hvoraf 4 vare øde; paa de øvrige 113 $\frac{1}{2}$  fandtes i Alt 190 Huusholdninger; nemlig 168, som tilhørte Arvesøstere af fribaaren Stand (coloni) og 8 Jordbrugere af blandet Herkomst. Mange af disse Huusholdninger havde (som allerede tilforn er forklaret) to Familiefædre; saaledes var Antallet af Familier paa dette Gods i Alt 293, hvoriblandt fandtes 14 Enkemænd og 7 Enker med Børn; 48 Enkemænd eller ugifte Mandfolk, og 2 Enker, uden Børn. For disse Familier opregnes ved Navn i Alt 335 Børn. Efter dette beløb hele Folketallet paa dette Gods (foruden de Trælle, der kan have været) sig til 656 Individier. Endnu kan bemærkes, at blandt de gifte Koner var der 15, eller ligesaa mange Egteskaber, uden levende Børn.

Tilfældt vil jeg endnu, efter de af Guérard meddeelte Oplysninger om Stedets nyere Forhold <sup>218)</sup>, meddele følgende til Sammenligning imellem vor Tid og Carl den Stores. I

<sup>218)</sup> Polyptyque. I. partie 2. Commentaires. p. 828—831.

Aaret 1837 havde Menigheden Palaiseau, der besidder omtrent det samme Jordsmøn, som fordm udgjorde Klostergodset Palatiolum, efter den nuværende franske Matrikel 1151 Hectarer, eller 2086 Tdr. Land, hvoraf 836 Hectarer (1515 Tdr. Land) Agerjord, 43 Tdr. Vinland, 54 Tdr. Engjord og 25 Tdr. Land Skov; det øvrige optages af Haver, Bygninger, Gaardspladser, Beie o. s. v. Herved er bl. a. mærkeligt, at Agerjordens Areal for nærværende Tid endog er noget mindre, end for halvsekte hundrede Aar siden, da Pleielandet til Hovedgaarden og til Colonerne's Gaarde, eller Bøndergodset<sup>219)</sup>, tilsammen udgjorde 1535 Tdr. Land. — Hele Befolkningen i Palaiseau beløb sig i Aaret 1837 til 1675 Individer (nær ved 2½ Gang saa mange som i Aaret 800) og den var fordeelt iblandt 419 Huusholdninger (seux); hvorimod Abbed Irminos Jordebog kun tæller 190 Huusholdninger med 293 Familier. — Resultatet bliver her omtrent det samme som ved det øvrige Jordegods, der i Carl den Stores Tidsalder tilhørte Abbediet St. Germain. Agerbrug, og den øvrige Cultur af Jorden, kan man i hiin Tid ingenlunde falde ringe eller forsømt; endskiøndt vi vel kunne antage, at ogsaa paa disse Godser maa en stor Deel Skovjord siden A. 800 være kommen under Ploven. Den franske Udgiiver, hvis lærde og giennemtrængende Forskninger i enhver Materie, der staaer i Forbindelse med Jordebogens Indhold, give hans Uttringer saa megen Vægt, har endog fundet: at Agerbruget i Frankrige, saaledes som det i Begyndelsen af det 9de Aarhundrede var paa Abbediet St. Germain's Eiendomme, „viser sig i en overraskende god og heldig Tilstand“<sup>220)</sup>.

<sup>219)</sup> Under dette's Areal af Agerland (478 bonniers = 866 Tdr. Land) er imidlertid ikke regnet 57 „ancingæ“ (Ansanges) Pleieland for Colonerne, angivet efter dette (fra bonnier forskellige) Jordmaal.

<sup>220)</sup> „L'Agriculture dans les fises de l'Abb. de St. Germain presente un état surprénant de prospérité.“ Polypt. d'Iminon. II. p. 636.

Colonernes, eller de umiddelbare Jordbrugeres Tilstand og Vilskaar kan, om de ikke vare bedre end nuomstunder, i det Hele (efter de ovenfor oplyste Omstændigheder) heller ikke have været ringe. De levede i en vis Art af Bornedskab og Stavnsbaand; men som Arvefæstere havde de bestemte og uforanderlige Afgifter, hvilke det ikke stod i Grundherrens Magt at forhoie. Hvad derimod Folketallet angaaer, da viser dette hen til den stærke Forøgelse, som er det almindelige og hidtil endnu bestandigt vorende Forhold i de fleste europæiske Lande i det 19de Aarhundrede. Det forudsætter saaledes Betingelser i Menneskeslægten, og særdeles den agerdyrkende Folkeclassens physiske Liv, der selv uden Mangel og trykkende Armod, maa have været langt mindre frugtbar for Folketsformerelsen, end den nærværende Tids Vilskaar. Det giver os nemlig Grund til at slutte, at hvis vi kunne bruge det her omhandlede Tilfælde til almindelig Maalestof, da kan der, i Stedet for de 35 Millioner Mennesker, der leve paa det nærværende Frankrigs hele Omraad, i Carl den Stores Tid i det heieste have levet omtrent 14 Millioner.

\*

\*

\*

Det ovenfor (ved Begyndelsen af 16de Afdel.) omtalte Omrids af det engelske Folks Landbosforfatning, efter den normanniske Erobring, har Forf. ikke seet sig i Stand til at bearbejde efter sine Forelæsninger for nærværende Bidrag; men har endnu det Haab, at kunne længere hen i Tiden meddele det i noget fuldstændigere Udførelse, enten i dette Tidsskrift, eller andensteds.